

Svein Eng

**Forskersamfunn uten
fagfellesskap?**

Opposisjon ved en doktordisputas

**Institutt for offentlig retts skriftserie
nr. 14/2004**

Svein Eng

Forskersamfunn uten fagfellesskap?

Opposisjon ved en doktordisputas

Institutt for offentlig retts skriftserie nr. 14/2004

©Institutt for offentlig rett
Universitetet i Oslo, 2004

Besøksadresse: Karl Johansgt. 47,
0162 Oslo
Postadresse: Postboks 6706, St. Olavs plass
0130 Oslo
Redaktør: Professor
Henning Jakhelln

ISSN 0803-2106 Skriftserien
ISBN 82-8063-043-0

Omslag: Askim Grafix AS

Det må ikke kopieres fra denne rapportserien i strid med
åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med
Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Trykk:
AiT e-dit AS, Oslo, 2005

Utgiver:
Institutt for offentlig rett,
i samarbeid med Unipub AS

Forord

Dette heftet inneholder manuset som lå til grunn for min opposisjon ved disputasen over avhandlingen *Ingen plikt til lydighet* av Erik Friis Fæhn. Jeg dissenterte, idet jeg mente at avhandlingen ikke tilfredstiller de krav som må stilles til en doktoravhandling.¹

Tildelingen av en doktorgrad til denne avhandlingen reiser etter min mening prinsipielle spørsmål på flere plan vedrørende hvilke krav som bør stilles. Særlig sentralt står etter min mening spørsmål vedrørende hva ideene om forskersamfunn og universitet innebærer. På denne bakgrunn har jeg kommet til at det kan være grunn til å publisere manuset som lå til grunn for min dissens og opposisjon. Derved dokumenteres de argumenter jeg hevder, og man kan eventuelt trekke på denne dokumentasjonen i senere saker hvis lignende spørsmål skulle melde seg igjen.

Tittelen på inneværende hefte – *Forskersamfunn uten fagfellesskap?* – refererer til det som for meg er et hovedspørsmål: Kan en doktorand som henter sine arbeidsredskaper fra et fag under et annet fakultet (enn det han eller hun leverer sin avhandling til), forvente å bli bedømt etter en annen og mildere standard når det gjelder disse arbeidsredskaper enn den standard man ellers opererer med innenfor vedkommende fag?

Etter min mening er svaret negativt. Forskersamfunnet bør bygge på et fagfellesskap i den forstand at ethvert fags grunnleggende begreper, system og forskningsresultater er *felles* i en normativ forstand. Sett under ett representerer begrepene, systemet og forskningsresultatene den standarden som faget til enhver tid opererer med og som fagets representanter bør kunne forvente at de som begir seg inn på fagområdet, forholder seg til.²

¹ Avhandlingen ble tildelt den juridiske doktorgrad. Den ordinære komiteen bestod som vanlig av tre medlemmer. De to øvrige medlemmer av komiteen, professor Jan Fridthjof Bernt, Bergen, og professor Helge Krag, Århus, mente at avhandlingen burde godkjennes for den juridiske doktorgrad. På bakgrunn av dissensen oppnevnte Det juridiske fakultet ytterligere to sakkyndige, professor Henrik Zahle, København, og professor Magnus Aarbakke, Oslo. De kom begge til at avhandlingen burde godkjennes for den juridiske doktorgrad.

² Man må selvfølgelig finne seg i kritikk av eget fag fra andre enn fagfeller. Dette er uproblematisk og en annen sak enn den problematikk som inneværende disputas illustrerer: Enten et fag kritiseres eller – som i den avhandling vi her står overfor –

Alternativet – at forskere fra andre fakulteter skal kunne velge fagets arbeidsredskaper selv om de ikke behersker dem og så kunne gå til sitt eget fakultet og der få tildelt en doktorgrad, eventuelt med ekstra ros for utvist «vilje til tverrfaglighet», «pågangsmot», e.l. – er etter min mening sterkt uheldig. Så vidt jeg kan se, innebærer det i sin konsekvens at ideene om forskersamfunn og universitet – og i siste instans den tilgrunnliggende ide om forskning rett og slett – faller fra hverandre.

Som jeg mer konkret uttrykte det under disputasen:

«Akkurat som vi må kunne forvente at den som leverer en avhandling på et annet fakultet og som setter jusen i sentrum, må framstille jusen på noenlunde adekvat måte, så må logikere og filosofer kunne forvente at Det juridiske fakultet stiller visse minstekrav til hvordan filosofi og logikk framstilles før en doktorgrad tildeles, når filosofiske og logiske grunntermer settes i sentrum av avhandlingen, slik som er tilfellet i doktorandens avhandling. Vi bør etter mitt skjønn tilstrebe at forskersamfunnet fremdeles skal utgjøre et fellesskap i alle fall i denne forstand» (avsnitt 6 nedenfor).

Dette er et overordnet tema i min dissens og opposisjon. For andre prinsipielle spørsmål, samt nærmere belegg, viser jeg til manuset.

Manuset trykkes slik det forelå, og ble foredratt og distribuert (i utvalg), under disputasen, 6. desember 2003.

Oslo, januar 2004

Svein Eng

gjøres til fundament, så må vi i forhold til de deler av faget som trekkes inn, kreve et minstemål av forståelse.

Innhold

1 Innledning	1
2 Mangelen på klare problemstillinger.....	3
2.1 Generelt	3
2.2 To av avhandlingens ben. Problemformuleringer som krysser faggrenser, emner og tankenivåer på en slik måte at det er vanskelig å skjønne at det er mulig å gi problemformuleringene noen god mening	3
2.3 Ubestemt eller vekslende objekt for kritikk. Logiske problemer.....	9
3 Arbeidsredskapene – Innledning	11
4 Arbeidsredskapene – Kants filosofi	12
4.1 Innledning.....	12
4.2 Doktoranden setter selv Kants filosofi i sentrum av sine drøftelser – men mangler den mest elementære innsikt i denne filosofi.....	12
4.3 Doktorandens innsikt i Kants filosofi	13
4.3.1 Kognitivismen – Non-kognitivismen	14
4.3.2 Frihet – Determinisme	16
4.3.3 (Formal)Logisk nødvendighet – Transcendental nødvendighet.....	17
4.3.4 Moralprinsippet – Rettsprinsippet	17
4.3.5 Autonom motivasjon – Heteronom motivasjon.....	19
4.3.6 Kategoriske imperativer – Hypotetiske imperativer.....	20
4.3.7 Maksimer	20
4.3.8 Det platonske, Det psykologiske, Det transcendentale	21
4.4 Kants filosofi – Eckhoffs og Sundbys tenkning.....	22
4.5 Særlig om litteraturlisten.....	25
4.6 Sammenfattende om doktorandens innsikt i Kants filosofi	26

5 Arbeidsredskapene –Formallogikkens metatermer	27
5.1 Forholdet mellom formallogikk og Eckhoffs og Sundbys rettsteoretiske arbeider	27
5.2 Doktoranden setter selv logikkens metatermer i sentrum av sine drøftelser – men mangler den mest elementære innsikt i bruken av disse termer, og i logikkens innhold og funksjon	30
5.3 Doktorandens direkte referat av sekundærlitteratur om logikk versus hans selvstendig bruk av logikkens termer	31
5.3.1 Innledning	31
5.3.2 «Implikasjon» og «Motsigelse»; «Opposisjonskvadrat»....	31
5.3.3 «Funksjon».....	34
5.3.4 Sammenfatning	36
5.4 «Singulære termer»	37
5.5 «Ekstensjonelle definisjoner»	42
5.6 «Gyldighet», «Sannhet», «Korrespondanseteorien», «Ekstensjonelle vitenskaper», «Mengdelogikk».....	48
5.6.1 Innledning	48
5.6.2 Gyldighet, sannhet, logisk form.....	50
5.6.3 Ekstensjonalitetsprinsippet	52
5.6.4 Doktoranden slår sammen semantikk og syntaks, og sannhet og gyldighet	57
(1) Hvordan sannhet blir definert, avgjøres ikke av ekstensjonalitetsprinsippet.....	58
(2) Hvordan sannhet blir definert, avgjøres ikke av den semantiske definisjonen av gyldighet.....	59
(3) Korrespondansebegrepet om sannhet er uavhengig av ekstensialitetsprinsippet	61
5.6.5 «Ekstensjonelle vitenskaper».....	62
5.6.6 «Ekstensjon» settes lik «fysisk virkelighet».....	64
5.6.7 Flertydigheten i doktorandens bruk av termen «ekstensjonalitet» med avledninger.....	70
5.7 Sammenfattende om doktorandens innsikt i formallogikkens metatermer	72
6 Arbeidsredskapene – Sammenfatning	76

7	Belegg	78
7.1	Innledning.....	78
7.2	Autoritært samfunnssystem.....	78
7.2.1	Allment	78
7.2.2	Særlig om litteraturlisten	82
7.3	Determinisme	87
7.4	Manglende formidling mellom bokens enkelte deler og drøftelser. Det at noen har bestridt et synspunkt, oppfattes som belegg for at synspunktet er uholdbart	94
7.5	Manglende referanse til kritikkobjektene uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse.....	96
8	Objektet for kritikk.....	99
8.1	Innledning.....	99
8.2	Doktorandens to konstruksjoner	99
8.3	Manglende nyansering av forholdet mellom Ross, Eckhoff og Sundby.....	101
8.4	Manglende refleksjon over statusen av Eckhoff og Sundbys begreper om norm og normtyper.....	102
8.4.1	Generelt.....	102
8.4.2	Mer spesifikke utslag	104
	(1) Det doktoranden kaller «rettspositivismens definisjon av rett», skal umiddelbart oppfattes som analytisk.....	104
	(2) Sondringen ‘i normer’–‘om normer’	106
9	Avslutning	108

1 Innledning

Jeg vil innledningsvis gjerne få si at doktoranden gjennom sitt arbeid særlig har vist tre sterke sider: For det første, utholdenhet. For det andre, vilje til å gå sin egen vei. Og for det tredje, en forståelse av viktigheten av et konsekvent internt perspektiv. Av disse tre sterke sider, går de to første mer på personlige egenskaper, selv om de i visse tilfelle også kan ha en viss vekt ved en bedømmelse. Den tredje siden går direkte på avhandlingens innhold; men den representerer allikevel ikke mer enn et utkast til en problemstilling.

Det har vært dissens i komiteen med hensyn til om avhandlingen bør godkjennes. De to øvrige medlemmer av komiteen mener den bør godkjennes. Jeg mener den ikke bør godkjennes. Etter mitt skjønn hefter det avgjørende svakheter ved avhandlingen når det gjelder problemstillinger, doktorandens beherskelse av de arbeidsredskapene han selv setter i sentrum, bruken av belegg, og identifiseringen av det som skulle være objektet for doktorandens kritikk.

Jeg vil innledningsvis understreke at mine innvendinger ikke ligger på nivået for enighet og uenighet. Mine innvendinger ligger på nivået *forut* for dette: De ligger på nivået for klarhet, forståelse og metode.

Det følger av dette at mine argumenter *ikke* er argumenter *mot* en bestemt posisjon som doktoranden skulle holde. Og jeg understreker at jeg er enig med doktoranden i at det kan være ønskelig med en filosofisk og politisk problematisering av de teoretiske posisjoner til f.eks. Ross, Eckhoff og Sundby.

Det jeg hevder er bl.a. at doktoranden *hverken* klarer å avgrense en bestemt posisjon som skal være objektet for hans påståtte kritikk *eller* en bestemt posisjon som skal være hans egen: Dette er to sider av samme sak.

En vesentlig årsak til denne manglende avgrensning er at doktoranden ikke behersker de arbeidsredskapene han selv setter i sentrum: Jeg skal i denne

forbindelse dels se nærmere på doktorandens bruk av Kants filosofi, dels se nærmere på hans bruk av formallogikkens metatermer.

Jeg finner grunn til å nevne spesielt at doktoranden har dannet seg en *egen og svært egenartet retorikk*, bygget på assosiasjoner gjennom tekniske termer fra andre fagfelter og vevet sammen med en høy grad av suffisanse. Dette er et særlig problem fordi det krever svært mye arbeid samt innsikt i det enkelte fagfelt, f.eks. Kants filosofi og formallogikk, for å kontrollere doktorandens retorikk.

En hovedinnvending fra min side er da at denne retorikken i lange partier *ikke har noe kontrollerbart innhold* – ikke nødvendigvis at doktoranden tar feil. For dette siste – at doktoranden eventuelt skulle ta feil – forutsetter *at* vi står overfor rimelig velavgrensede enkeltutsagn *og at* utsagnene inngår i begrunnelsesrekkefølger hvor de støtte opp om hverandre. Doktorandens ugjennomtrengelige retorikk gjør at disse forutsetningene i lange partier ikke er oppfylt.

Det er således, etter mitt skjønn, en *meget slående kontrast* mellom på den ene side doktorandens tilsynelatende innforståtte retorikk i tilknytning til andre fagfelter, og på den annen side det argumentative innhold av doktorandens tekst. Denne kontrast hefter etter mitt skjønn ved avhandlingen gjennomgående, men den blir klarest når vi ser på doktorandens bruk av de arbeidsredskapene han selv setter i sentrum.

Jeg skal i det følgende gå gjennom noen av mine hovedsynspunkter i den rekkefølgen jeg nevnte ovenfor: problemstillinger, arbeidsredskapene, belegg, og avgrensningen av objektet for kritikk. Rekkefølgen er ikke uttrykk for noen dom fra min side med hensyn til viktighet.

2 Mangelen på klare problemstillinger

2.1 Generelt

Når det gjelder problemstillinger, så slutter jeg meg til doktoranden når han etterspør et konsekvent internt perspektiv, eller som vi også kan formulere det: et konsekvent førstepersonsperspektiv. Og videre: Jeg slutter meg til doktoranden når han vektlegger frihetens rolle.

Mine innvendinger når det gjelder problemstillinger retter seg mot de altfor *mange* problemstillinger, de altfor *uklare* problemstillinger, og de altfor *omfattende* problemstillinger.

I det følgende skal jeg ta opp noen aspekter av dette.

2.2 To av avhandlingens ben. Problemformuleringer som krysser faggrenser, emner og tankenivåer på en slik måte at det er vanskelig å skjønne at det er mulig å gi problemformuleringene noen god mening

Én grunn til at doktorandens avhandling er så vanskelig å få oversikt over, er følgende:

Boken står med ett ben i den blanco-fullmakt doktoranden innledningsvis gir seg selv til å skrive om hva han måtte ønske i vitenskapsteori og filosofi.

Doktoranden sier innledningsvis, på side 30:

[1] «I denne avhandlingen er målet å analysere rettsvitenskapelige grunnlagsproblemer.»

Deretter følger noen helt abstrakte setninger:

[2] «Prinsipielt utgjør disse [dvs. rettsvitenskapelige grunnlagsproblemer] etter mitt syn en integrert del av de alminnelige vitenskapsteoretiske grunnlagsproblemene. Med grunnlagsproblemer sikter jeg bl.a. til betydningen av krav om gyldighet og om sannhet, forutsetninger om rasjonalitet hos såvel aktør som observatør og oppfatninger om forklarings og begrunnelsers status.»

Problemet er at det doktoranden her presenterer ikke er noen problemstilling i vanlig forstand.

Den første setningen – i sitat 1 ovenfor – er i realiteten en blanco-henvisning til hva som måtte komme.

Setningene deretter – i sitat 2 ovenfor – bidrar heller ikke til noen avgrensning av en problemstilling. For det første: Det er uklart om de overhodet er ment som noen avgrensning, jfr. «utgjør», «sikter jeg bl.a. til». For det andre: De innebærer ingen reell avgrensning. Henvisninger til «gyldighet», «sannhet», «rasjonalitet», og «forklaringers og begrunnelsers status» omfatter det meste av vitenskapsteorien og allmennfilosofien.

Når doktoranden skal prøve å angi sin egen posisjon, ender han opp med en blanco-henvisning til det han kaller «moderne vitenskapsteori»; se sidene 51–52 hvor det heter:

[3] «Det er ... ikke enkelt å sette en dekkende betegnelse på forklaringsmodellen jeg bygger på, uten fare for at den blir misvisende. Det har bl a sammenheng med at forklaringsmodellen uttrykkelig inkluderer (består av) teorier om de vitenskapelige grunnlagsproblemene, *herunder* erkjennelsesteori, språk teori, handlingsteori – og moralfilosofi, som knytter seg til studiet av mennesker og samfunn (og i prinsippet også av naturen). ... I en viss forstand kan det sies at forklaringsmodellen *ganske enkelt er moderne vitenskapsteori*» (mine uthevinger).

Én sak er at dette er vanskelig å akseptere som angivelse av en teoretisk posisjon. Vitenskapsteori, enten den er «moderne» eller «umoderne», representerer ikke en teoretisk posisjon, men er en samling problemstillinger. En teoretisk posisjon viser seg ikke gjennom å drive vitenskapsteori i og

for seg, men gjennom hvilke svar man gir på de spørsmål vitenskapsteorien reiser.

Imidlertid, her er vekten ikke på dette, men på det forhold at doktoranden innledningvis gir seg selv blanco-fullmakt til å skrive om hvilket som helst emne i erkjennelsesteori, språkteori, handlingsteori, moralfilosofi, og moderne vitenskapsteori. – Denne blanco-fullmakt er det *ene benet* for doktorandens avhandling

Boken står så med et *annet ben* i en hypotese om at de teoretiske premisene til Ross, Eckhoff og Sundby leder til autoritære samfunnssystemer.

Når det gjelder problemstillinger, er én av mine hovedinnvendinger at doktoranden ikke klarer å formidle mellom de to tematiske ben som jeg nå har skissert. Doktoranden reiser mange problemstillinger i sin avhandling – *altfor mange*. Det er ikke én problemstilling, eller én klart avgrenset mengde problemstillinger, som settes til debatt, men snarere en stadig strøm av løst skisserte problemer, som gis en overfladisk, om noen, drøftelse. Ofte møter man problemformuleringer så overlastet med kryssing av faggrenser, emner og tankenivåer at det er vanskelig å skjønne at det er *mulig* å gi problemformuleringene noen håndterlig mening. Jeg skal gi tre i og for seg tilfeldig valgt eksempler til illustrasjon.

På side 792 skriver doktoranden:

[4] «I dette kapitlet skal jeg foreta en konkret gjennomgang av Eckhoffs forklaringsmodell for rettslig argumentasjon i lys av Kants forestilling om et kategorisk imperativ, med utgangspunkt i behandlingen av et nytt tilfelle. I kantiansk terminologi er det sentrale spørsmålet hvordan dommere løser tvilsspørsmål; om regelen det henvises til er hypotetisk, dvs. oppstilt av dommeren for å nå det målet han mener er riktigst, eller om regelen er kategorisk, dvs. om regelens mål alltid er (positivt) gitt på forhånd. Et slikt utgangspunkt kan samtidig belyse Eckhoffs forhold til Humes problemstilling, og hans forhold til Wittgensteins og Quines tilsvarende empirisk orienterte problemstillinger Kort sagt er spørsmålet om regler er logisk nødvendige, normative lovmessigheter som beviselig determinerer løsningen av enkelttilfelle, eller om reglers meningsinnhold

først bestemmes av den måten aktørene sedvanlig kan bruke dem i enkelttilfelle, dvs. i praksis, eventuelt først i ettertid.

Videre kan det stilles spørsmål om forholdet mellom Kants kategoriske imperativ og Eckhoffs norm for forsvarlig rettslig argumentasjon. Etter mitt syn må sistnevnte spille en sammenlignbar rolle som et kategorisk imperativ, dvs. som en rasjonalitetsstandard. I den forbindelse er det et undertema at det kategoriske imperativets innhold i tiden etter Kant kan sies å ha blitt historisk eller samfunnsutviklingsmessig relativisert, og så og si behandlet som en sosial funksjon.»

Doktoranden synes her som ofte ellers å bevege seg på nivået for, etter mitt skjønn, overfladiske assosiasjoner. Før han overhodet kan starte en drøftelse, må han langt klarere vise hvilke problemer han her mener å reise. Det er høyst uklart hvilken relevans Kant, Hume, Wittgenstein og Quine har i forhold til Eckhoffs oppfatninger om rettslig argumentasjon. Før en drøftelse starter må doktoranden vise at han er klar over at Eckhoff i utgangspunktet skriver på *helt* andre tankenivåer enn Kant, Hume, Wittgenstein og Quine, slik at det her må skje adskillig *formidling* før en fruktbar problemstilling kan reises.

På side 786 skriver doktoranden:

[5] «Den sentrale problemstillingen i Kants filosofi er karakteren av de nødvendige sammenhengene, i naturen (fysikken), samfunnet (moralen) og logikken, som ikke kan bevises empirisk. Som påpekt foran kan det bare dreie seg om logisk nødvendighet. Moderne symbollogikk definerer videre 'logisk nødvendighet' ved hjelp av 'logisk sannhet'. Logisk sannhet kan defineres med utgangspunkt i korrespondanseprinsippet om sannhet, som Aristoteles formulerte. Påstander om sannhet eller usannhet forutsettes å henvise til eksistens eller ikke-eksistens. Noe tredje alternativ kan ikke foreligge. Forutsetningen om eksistens eller ekstensialitet er en forutsetning for gyldig mengdelogisk argumentasjon, og innebærer kort og godt at det kan trekkes slutninger såvel fra tilstedeværelsen av noe som eksisterer, som fra dettes fravær eller ikke-eksistens. Slutningen fram til en av de alternative konklusjonene vil dermed alltid være logisk nødvendig, enten det er sant at det betingelsene henviser til eksisterer eller at det ikke eksisterer.»

Jeg skal senere komme tilbake til den etter mitt skjønn grunnleggende mangel på forståelse av Kant som her kommer til uttrykk. Her er fokus på doktorandens manglende evne til å reise en klar problemstilling. Doktoranden berører i den siterte passasje følgende temaer: Kant og nødvendighet, logisk nødvendighet, «moderne symbollogikk» og logisk sannhet, korrespondanseprinsippet om sannhet og Aristoteles, eksistens og ikke-eksistens, ekstensjonalitet, og noe han kaller «mengdelogisk argumentasjon».

Doktorandens benevnelser er *så* løsrevet fra den filosofiske kontekst de hører hjemme i, og de mulige tolkingsretninger av det han sier er *så* mangfoldig, at det er vanskelig å se poenget med og å vurdere det som står. Mye tyder etter mitt skjønn på at stoffet ikke er forstått, men hentet brokkevis fra sekundærlitteraturen. For eksempel formuleringen «Forutsetningen om eksistens eller ekstensjonalitet ...» er underlig. Eksistens og ekstensjonalitet er to forskjellige ting. Dertil gjelder at doktoranden bruker termen «ekstensjonalitet» på mange forskjellige måter og ofte i strid med hvordan termen blir brukt i det fagfelt den er hentet fra. Dette skal jeg komme tilbake til (avsnitt 5.6.7 nedenfor).

På side 782 skriver doktoranden (mine uthevinger):

[6] «I dette og det neste kapitlet skal jeg begrense meg til å drøfte *Eckhoffs og Sundbys forklaringsmodell* for rettslige beslutninger i lys av *Kants moralfilosofi*. Jeg tar utgangspunkt [i] hans løsning på *Humes problem*, fordi jeg har kommet til at Eckhoffs og Sundbys egen løsning bare er forståelig innenfor en *kantiansk referanseramme*, samtidig som svakhetene med deres forklaringsmodell skyldes at de ikke er på høyde med problemstillingene som det *klassiske rasjonalitetsbegrepet* reiser.

Når det gjelder betydningen av *begrepene* 'logisk nødvendighet' og 'logisk sannhet' viser jeg til den *generelle behandlingen i kapittel 1.3 og 1.4*. Utviklingen av *formallogikken, logisk-empirisk vitenskapsteori og den påfølgende kritikken av denne*, herunder av *skillet mellom syntetiske og analytiske setninger* som Kant innførte, er bindeledd mellom den *konstruktivistiske rasjonalismen* og en *empirisk basert, moralsk og politisk liberalisme* f.eks. i *Hayeks forstand*. Jeg vil med andre ord vise at en *lovgiverorientert rettspositivisme* basert på et eksternt perspektiv bør vike plassen for mer

sedvanebaserte rettsteorier utformet i aktørenes interne perspektiver, siden den vitenskapsteoretiske utviklingen især [de] siste 50 [år] innebærer at aktørenes intensjonalitet anerkjennes som erkjennelsesteoretisk grunnleggende.

Allerede her vil jeg likevel presisere at definisjonene av ‘logisk nødvendighet’ og ‘logisk sannhet’ beror på *en forutsetning om ekstensjonalitet*, dvs. at argumentene i en slutning enten må være sanne eller ikke sanne om noe som eksisterer. *På samme måte som slutningsforholdene mellom normer forutsetningsvis må være basert på ekstensjonalitet, jfr. analysene i kapittel 2.4 og 3.2 av normsystemet hos Ross, Sundby og Eckhoff henholdsvis, må også slutningsforholdet i den enkelte norm – den normative sammenhengen eller lovmessigheten som normen fastsetter – bero på ekstensjonalitet, for å uttrykke nødvendighet. I begge tilfelle dreier det seg om former for kategorisk eller mengdelogisk argumentasjon.*

Kant legger til grunn at ...».

Som leser merker man seg her at doktoranden har store problemer med å formulere en klar problemstilling. Doktorandens skrive- og tenkemåte synes mer å være å legge en ny ubearbeidet emneformulering (en ny uklarhet) etter den foregående, enn å holde fast ved én utgangsformulering og så prøve å presisere den; jfr. mine uthevinger i sitatet til forsøksvis framheving av noe av dette.

Noen formidling mellom de forskjellige emner som bringes inn i sitat 6, synes ikke å finne sted. Man leser videre og håper å finne en tråd, men jeg synes det er vanskelig.

Som ofte ellers er ikke innvendingen primært at doktoranden tar feil, men at relevante spørsmål ikke drøftes, og at plassen fylles av drøftelser som både er uklare i seg selv og som ikke har noen klar indre sammenheng.

2.3 Ubestemt eller vekslende objekt for kritikk. Logiske problemer

Et problem som jevnlig dukker opp ved lesningen av avhandlingen, er følgende: Når man forsøker å klargjøre doktorandens uttalelser ved å sette inn konkrete navn for objektet for kritikk, så får man en selvmotsigelse.

For eksempel, på side 454 skriver doktoranden:

[7a] «[Jørgen Dalberg-Larsen] understreker at man ... må «... søge at utvikle en metode, hvorefter jurister, på basis av disse kundskaber kan løse de problemer de står overfor, så konsekvent, så rationelt og så veloverveiet som muligt». Dette er jeg enig med ham i. Denne tilnæringsmåten til juridisk metode, og således til rettsvitenskapelig virksomhet – herunder rettsteoretiske analyser – er imidlertid ikke forenlig med den rettspositivistiske.»

Hvis vi i dette tilfellet forsøker å klargjøre den siterte passasje ved å relatere den til Sundby, som er objektet for kritikk i avhandlingens Del 3, blir resultatet en selvmotsigelse:

[7b] «[Jørgen Dalberg-Larsen] understreker at man ... må «... søge at utvikle en metode, hvorefter jurister, på basis av disse kundskaber kan løse de problemer de står overfor, så konsekvent, så rationelt og så veloverveiet som muligt». Dette er [Sundby] enig med ham i. Denne tilnæringsmåten til juridisk metode, og således til rettsvitenskapelig virksomhet – herunder rettsteoretiske analyser – er imidlertid ikke forenlig med [Sundbys standpunkter].»

Doktoranden her bare forutsetter at Sundby ikke ville være enig i det som siteres fra Dalberg-Larsen. Det er etter mitt skjønn en helt urimelig forutsetning; jeg har ikke kunnet finne noen holdepunkter i Sundbys arbeider for at Sundby ikke ønsket å tenke så konsekvent, så rasjonelt og så veloverveiet som mulig. Tilsvarende gjelder i forhold til Ross og Eckhoff.

Kanskje kan man utarbeide doktorandens argumentasjon slik at det vises mer presist noe Sundby kunne tenkes å være uenig i. Mitt poeng er ikke at dette ikke er mulig. Mitt poeng er at doktoranden ikke gjør det.

Jeg vil uten vanskelighet kunne akseptere enkeltstående tilfelle av denne art. Problemet oppstår når objektet for kritikk gjennomgående er uklart (smnl. avsnitt 8 nedenfor) og man jevnlig opplever at innsetting av navn gir selvmotsigelser og doktoranden ikke sier noe om dette.

3 Arbeidsredskapene – Innledning

De trekkene ved doktorandens avhandling som jeg nå skal gå over til, kan ses under to synsvinkler.

For det første: Et eksternt perspektiv. – Et helt grunnleggende krav i en doktoravhandling er at doktoranden gjør rede for i hvilken betydning han bruker sine tekniske termer, dvs. at han gir en avklarende definisjon.

For det andre: De trekkene ved doktorandens avhandling som jeg nå skal gå over til, kan ses i et internt perspektiv. – I sin omtale og kritikk av Ross, Eckhoff og Sundby velger doktoranden selv å hente sine redskaper fra logikk og filosofi. For at doktoranden *overhodet skal kunne komme i gang med sitt prosjekt*, må han beherske disse redskapene slik at objektet for hans kritikk blir rimelig klart. Mer generelt: For at man skal lykkes med kritikk av en bestemt posisjon, må man være istand til å identifisere denne posisjonen, herunder: man må beherske de redskapene man selv setter i sentrum.

I det følgende skal jeg se på to redskaper doktoranden selv setter i sentrum. For det første: Kants filosofi. For det andre: Et knippe termer hentet fra logikken; nærmere bestemt fra det vi kan kalle logikkens metatermer, f.eks. termen «ekstensjon» med videre avledninger.

I forhold til begge disse to redskapssett – Kants filosofi og logikkens metatermer – gjelder etter min mening, for det første, at doktoranden ikke oppfyller det eksterne perspektivets krav om et minimum av klarhet med hensyn til de tekniske termer som innføres, og for det andre, at doktoranden ikke oppfyller det interne perspektivets krav om et minimum av beherskelse av de redskaper han selv setter i sentrum.

4 Arbeidsredskapene – Kants filosofi

4.1 Innledning

Doktoranden setter Kant i sentrum av sin kritikk av Eckhoff og Sundby. I denne sammenheng er tre ting vesentlige:

For det første: Det er doktoranden selv som setter Kant i sentrum.

For det andre: Dette forplikter doktoranden til et minimum av innsikt i Kants filosofi.

For det tredje: Doktoranden må vise at Kants filosofi er dekkende for Eckhoffs og Sundbys tenkning.

Jeg skal se på hvert av disse leddene.

4.2 Doktoranden setter selv Kants filosofi i sentrum av sine drøftelser – men mangler den mest elementære innsikt i denne filosofi

Når det gjelder det forhold at doktoranden selv setter Kant i sentrum av sine drøftelser, viser jeg eksempelvis til følgende tekststeder.

På side 96 skriver doktoranden:

[8] «Jeg redgjør inngående for Kants moralfilosofiske posisjon i del 5.»

På side 764 skriver doktoranden:

[9] «[J]eg kommer til å bruke henvisninger til Kant som en *referanseramme for fremstillingen av Eckhoffs posisjon*. For det første henviser jeg [til?] Kants pliktorienterte moralfilosofi og rettspositivistiske teori fordi den gir en *langt mer gjennomarbeidet*

argumentasjon enn Eckhoff, for *tilsvarende standpunkter* som dem han inntar» (mine uthevinger).

På side 782 skriver doktoranden:

[10] «I dette og det neste kapitlet skal jeg meg begrense meg til å drøfte *Eckhoffs og Sundbys forklaringsmodell* for rettslige beslutninger i lys av *Kants moralfilosofi*. Jeg tar utgangspunkt [i] hans løsning på Humes problem, fordi jeg har kommet til at *Eckhoffs og Sundbys egen løsning bare er forståelig innenfor en kantiansk referanseramme ...*» (mine uthevinger).

Se også side 792:

[11] «I dette kapitlet skal jeg foreta en konkret gjennomgang av *Eckhoffs forklaringsmodell* for rettslig argumentasjon i lys av *Kants forestilling om et kategorisk imperativ ...*» (mine uthevinger).

Imidlertid, forsøker man å trenge gjennom doktorandens retorikk, oppdager man en *meget slående kontrast* mellom på den ene side doktorandens tilsynelatende innforståtte retorikk i tilknytning til Kants filosofi, og på den annen side det argumentative innhold av doktorandens tekst. Det viser seg at doktoranden mangler den mest elementære innsikt i Kants filosofi, jfr. avsnittene 4.3–4.6 i det følgende.

4.3 Doktorandens innsikt i Kants filosofi

Som sagt: Det at doktoranden setter Kant i sentrum av sin kritikk av Eckhoff og Sundby, forplikter doktoranden til et minimum av innsikt i Kants filosofi.

I det følgende skal jeg gå gjennom doktorandens uttalelser i forhold til noen hoveddistinksjoner hos Kant. Mine merknader vil gå på helt basale ting.

4.3.1 Kognitivism – Non-kognitivism

På side 811 skriver doktoranden:

[12] «Kants posisjon er non-kognitivistisk.»

Jeg er i tvil om doktoranden har forstått de problemstillinger han tar opp på sidene 810–12. Setningen om at Kant er non-kognitivist, gir én viktig grunn til å tvile. – Alt kan fås til å ligne på alt. Det forskningsmessige spørsmål er om det som sammenlignes, har noen interessante fellestrekk. Ved å karakterisere Kant som non-kognitivist, plasseres han etter vanlig språkbruk i samme gruppe som f.eks. David Hume, Alf Ross, Charles Stevenson, Alfred Ayer, m.fl.

Sitat 12 er igjen en av de mange setninger hos doktoranden som etter sitt innhold står *kontradiktorisk mot* vanlig måte å tenke og snakke på innenfor vedkommende kunnskapsfelt – her Kants filosofi.

Skulle man nevne én av verdens ledende filosofer som klarest står for et kognitivistisk standpunkt i praktisk filosofi, så må det bli Kant. Hans omfattende produksjon og filosofiske system kan ses som en eneste lang pledering for muligheten og virkeligheten av menneskelig frihet og en spesifikt praktisk fornuft.

Doktoranden gir ingen begrunnelse for sin setning om at Kants posisjon er non-kognitivistisk. Hvis doktoranden mener å bruke termen «kognitivism» i en spesiell betydning, så *må* han, for det første si dette, og for det andre argumentere for at denne betydningen er relevant.

Jeg skal kort illustrere hva som *kunne* ligge i dette. Doktoranden tar ikke opp slike spørsmål som i det følgende, og såvidt jeg kan forstå ligger det klart utenfor hans mulige intensjonsdybde å gjøre dette. Men noen korte antydninger kan illustrere hva man i tilfelle måtte kreve hvis setningen «Kants posisjon er non-kognitivistisk» skal kunne hevdes med et *minimum* av forskningsmessig troverdighet.

Den vanlige betydning av «non-kognitivism» er som betegnelse for varianter over Humes posisjon. Dette kan kort karakteriseres som en posisjon som hevder at svar på spørsmål om hva som er moralsk

riktig og galt, er basert på følelser og ikke kan baseres på grunner, utover grunner vedrørende det logiske forholdet mellom utsagn eller grunner vedrørende hva som faktisk er tilfelle: Normer og verdier er ikke erkjennbare størrelser; normativ holdbarhet kan ikke være gjenstand for fornuftsmessig diskusjon utover hva som ligger i den teoretiske fornuft; noen spesifikt praktisk fornuft eksisterer ikke. – Dette er som nevnt den vanlige betydningen av «non-kognitivism». I denne forstand er Kant kognitivist. Og han er grunnleggende for all senere diskusjon av muligheter for kognitivism i praktisk filosofi.

Man kunne tenke seg å definere ‘kognitivism’ som det å hevde at svar på spørsmål om hva som er moralsk riktig og galt, kan baseres på empiriske fakta, og bare på empiriske fakta, f.eks. en lystkalkyle. – Dette vil være svært uvanlig språkbruk. I denne forstand er Kant non-kognitivist.

Umiddelbart før sin setning om at «Kants posisjon er non-kognitivistisk» har doktoranden et sitat fra en annen forfatter, et sitat som i sammenhengen kunne utlegges slik at doktoranden hadde en tredje betydning i tankene. I sitatet heter det: «The upshot of Kant’s limitation of the causal principle to the sensible or phenomenal world is this: freedom cannot be an object of knowledge, the knowable world is deterministic.» Man kunne kanskje tenke seg å definere ‘non-kognitivism’ som det at praktiske grunnbegreper, som f.eks. ‘frihet’, ikke kan erkjennes som empiriske objekter eller innenfor den teoretiske filosofi. Kant sier selv at han i sin teoretiske filosofi viser muligheten av menneskets frihet, og at han i sin praktiske filosofi viser eksistensen av denne frihet (men her er mange presiseringer på sin plass i en nærmere framstilling). Så i forhold til den nevnte begrepsdannelse ville vel da Kants standpunkt ikke kunne plasseres umiddelbart og enkelt.

Hadde doktoranden i det minste vist forståelse for nødvendigheten av å følge opp sine kontraintuitive påstander med språklige og innholdsmessige problematiseringer. Men doktoranden setter fram sine påstander tilsynelatende i den tro at han *uten* nærmere belegg og *uten* å forholde seg til annen litteratur, på et par sider kan løse grunnleggende og omstridte filosofiske spørsmål. Dette gir et umiskjennelig inntrykk av diletantisme; se i tilspisset form f.eks. tekstavsnittene i avsnitt 5.2.2.6 (nederst på side 811-

øverst på side 812). Hvis doktoranden mener at han har bidrag å yte til utlegning og kritikk av Kants praktiske filosofi – ja så krever dette en helt annen type diskusjon. Med de pretensjoner doktoranden viser, så er det ikke urimelig å si at det vil dreie seg om en egen doktoravhandling.

4.3.2 *Frihet – Determinisme*

Side 765 skriver doktoranden:

[13] «Kants teorier [er] deterministiske.»

Det vil føre for langt å gjøre Kants filosofi til emne her. La det være tilstrekkelig å gjenta hva jeg nettopp sa: Hele Kants filosofi kan ses som en eneste stor sammenhengende pledering for muligheten og virkeligheten av en spesifikt praktisk fornuft. Og denne praktiske fornuft er bare mulig og virkelig fordi mennesket har en fri vilje. ‘Fri vilje’ definerer Kant som evnen til å starte en ny handlingsrekke ut fra seg selv, uavhengig av andre årsaker. Dette er mulig, mener Kant, fordi vi som mennesker *både* har et aspekt av å være ledd i naturens årsakskjeder *og* et aspekt av å kunne starte nye handlingsrekker i kraft av vår frie vilje. Vår frihet er for Kant, som for Rousseau, ensbetydende med selv-lovgivning; at vi ikke er underkastet noen annen lov enn den vi gir oss selv.³

Å kalle dette for «determinisme», framstår igjen som en kontraintuitiv og forvirrende påstand.

Hvis doktoranden mener å bruke termen «determinisme» i en spesiell betydning, så *må* han, for det første si dette, og for det andre argumentere for at denne betydningen er relevant.

³ Dette er kun antydninger og utgangspunkter. For å si noe som både representerer en holdbar Kant-tolking og er interessant, fordres flere og viktige nyanseringer. Da ville vi imidlertid bevege oss *så* langt utenfor avhandlingens intensjonsdybde, at jeg anser det malplassert: Det går en grense – om enn vag og med stort spillerom for skjønn – mellom relevant kritikk og malplassert forelesning. Jeg nøyer meg derfor med antydninger og utgangspunkter her. Tilsvarende merknad vil gjelde også for andre steder i denne disputas. I stedet for for å forsøke en noenlunde uttømmende innsetting av tilsvarende merknad – med tilhørende fare for å bli tolket antitetisk i tilfelle hvor en slik merknad burde vært satt inn – nøyer jeg meg med denne ene og generelle påminnelse.

4.3.3 (Formal)Logisk nødvendighet – Transcendental nødvendighet

På side 786 skriver doktoranden:

[14] «Den sentrale problemstillingen i Kants filosofi er karakteren av de nødvendige sammenhengene, i naturen (fysikken), samfunnet (moralen) og logikken, som ikke kan bevises empirisk. Som påpekt foran kan det bare dreie seg om logisk nødvendighet.»

Kants hovedpoeng er at visse nødvendige sammenhenger har en særegen karakter; de er syntetisk a priori. Hans sentrale problemstilling er hvordan syntetisk a priori grunnsetninger er mulig. I drøftelsen av dette spør Kant etter betingelsene for muligheten av erkjennelse og handling. Dermed bygger han bevisst og uttrykkelig på en ny type begrunnelse: transcendental argumentasjon. Skal man gjøre rede for Kants syn på de nødvendige sammenhengene i naturen og moralen, så kommer man *ikke* utenom begrepene 'transcendental argumentasjon' og 'transcendental nødvendighet'.

Når doktoranden skriver «Som påpekt foran kan det bare dreie seg om logisk nødvendighet», så må han vise ett av to: *Enten* at alle former for nødvendighet er logisk nødvendighet. *Eller* at alle Kants utsagn om nødvendighet kan reduseres til utsagn om logisk nødvendighet.

Imidlertid, Kants begreper 'transcendental argumentasjon' og 'transcendental nødvendighet' er overhodet ikke berørt i avhandlingen. Når doktoranden allikevel sier at de nødvendige sammenhengene «bare [kan] dreie seg om logisk nødvendighet», og når alt tyder på at han dermed kun tenker på formallogisk nødvendighet, så viser dette, ikke bare at han neppe kan ha forstått det mest skjellsettende enkeltelement i Kants filosofi, men at han overhodet ikke har sett dette elementet.

4.3.4 Moralprinsippet – Rettsprinsippet

På side 786 skriver doktoranden:

[15] «... det kategoriske imperativets innhold om å «... handle nur nach derjenigen Maxime, durch die du zugleich wollen kannst, daß sie ein allgemeines Gesetz werde». Ved hjelp av dette etableres en

objektiv verdiorden ikke bare for det enkelte individ, men først og fremst for samfunnet og dets stats- og rettsorden som helhet.»

Den siste setningen virker underlig. Det kategoriske imperativ har ikke betydning «først og fremst for samfunnet og dets stats- og rettsorden som helhet» *i kontrast til* individet – slik doktoranden sier her. Det kategoriske imperativ spalter seg opp i et etisk prinsipp og i et rettsprinsipp. Rettsprinsippet, det prinsipp som ligger til grunn for rettsfilosofien, er av en annen karakter enn det etiske prinsippet. Man spør seg om doktoranden har forstått grunnleggende trekk i forholdet mellom Kants moralfilosofi og rettsfilosofi. Doktoranden gir ingen begrunnelse for sin påstand. Ut fra gjennomgående trekk ved doktorandens argumentasjon forøvrig – jeg tenker her særlig på hva som synes å være assosiative tankestrømmer knyttet til ord – så må man nesten spørre om doktoranden leser «Gesetz»/ «law» som «lov i juridisk forstand» eller som «rettsregel». Man skulle ikke tro at det var mulig å måtte reise et slikt spørsmål i forhold til en avhandling som setter Kant ganske sentralt i drøftelsene. Men det er det dessverre her.

Doktoranden identifiserer Kant gjennomgående med en posisjon i praktisk filosofi som leder til autoritært statsstyre hvor individene behandles bare som objekter. Det er vanskelig å vite hvor man skal starte når man skal korrigere noe som er så ute av kontakt med virkeligheten som doktorandens Kant-forståelse, herunder dette aspektet. Jeg nøyer meg her med følgende sitat fra Kant:

[16] «Man's *freedom* as a human being, as a principle for the constitution of a commonwealth, can be expressed in the following formula. No-one can compel me to be happy in accordance with his conception of the welfare of others, for each may seek his happiness in whatever way he sees fit, so long as he does not infringe upon the freedom of others to pursue a similar end which can be reconciled with the freedom of everyone else within a workable general law – i.e. he must accord to others the same right as he enjoys himself. A government might be established on the principle of benevolence towards the people, like that of a father towards his children. Under such a *paternal government* (*imperium paternale*), the subjects, as immature children who cannot distinguish what is truly useful or harmful to themselves, would be obliged to behave purely passively and to rely upon the judgement of the head of state as to how they

ought to be happy, and upon his kindness in willing their happiness at all. Such a government is the greatest conceivable *despotism*, i.e. a constitution which suspends the entire freedom of its subjects, who thenceforth have no rights whatsoever» (Kants uthevinger). – Kant, *On the Common Saying: 'This may be true in theory, but it does not apply in practice'*, Akademie-utg. 8: 290–91.

4.3.5 *Autonom motivasjon – Heteronom motivasjon*

På side 791 skriver doktoranden:

[17] «I annen utgave av *Rettsystemer* modifierer Eckhoff sin posisjon en tanke, og den blir i tilsvarende grad en tydeligere refleks av Kants. Jeg sikter til innføringen av såkalte systembaserte normer. Når Kant sonderer mellom autonom og heteronom motivasjon, kan dette sammenlignes med skillet henholdsvis mellom etterlevelse av internaliserte normer og av systembaserte normer.»

Dette blir misvisende, både om Kants distinksjon og om Eckhoffs distinksjon. Internaliserte normer i Eckhoffs forstand faller *ikke* sammen med Kants distinksjon mellom autonom og heteronom motivasjon. – Gitt f.eks. at P holder den norm for god og etterstrebellesverdigg at farvede mennesker er annenklassens mennesker og at de kan brukes som midler til å fremme velværet for P og hans hvite likesinnede. Det foreligger da en internalisert norm i Eckhoffs forstand. Men det foreligger en heteronom motivasjon i Kants forstand. Vi er autonome i Kants forstand når og bare når vi handler med fornuftens bud – det kategoriske imperativ – som motivasjon.

De to begrepspar har således *ingenting* med hverandre å gjøre. Doktoranden kan ikke ha forstått Kants grunnleggende begreper 'autonomi' og 'heteronomi'. Doktoranden synes i sitat 17, som ofte ellers, å hente termer ut fra et veletablert kunnskapsfelt og så gi dem sin private mening på nivået for overfladiske assosiasjoner. Han synes ikke å tenke ved hjelp av begreper, men å bevege seg gjennom de innskytelser ord vekker hos ham.

4.3.6 Kategoriske imperativer – Hypotetiske imperativer

På side 792 skriver doktoranden:

[18] «I dette kapitlet skal jeg foreta en konkret gjennomgang av Eckhoffs forklaringsmodell for rettslig argumentasjon i lys av Kants forestilling om et kategorisk imperativ, med utgangspunkt i behandlingen av et nytt tilfelle. I kantiansk terminologi er det sentrale spørsmålet hvordan dommere løser tvilsspørsmål; om regelen det henvises til er hypotetisk, dvs. oppstilt av dommeren for å nå det målet han mener er riktigst, eller om regelen er kategorisk, dvs. om regelens mål alltid er (positivt) gitt på forhånd.»

Doktoranden påberoper seg Kant («Kants forestilling om ...», «i kantiansk terminologi ...»). Men doktorandens bruk av termparet «hypotetisk»–«kategorisk» synes helt frigjort fra Kants bruk av termene. Dette hadde selvfølgelig ikke vært noen innvending hvis doktoranden hadde dannet sine egne begreper. Men når han påberoper seg Kant, blir det problematisk.

4.3.7 Maksimer

På side 783 skriver doktoranden:

[19] «*Avvisningen av at mennesket kan lære av erfaring hvordan de bør gå fram eller hvilke mål de bør forfølge*, framstår som bemerkelsesverdig. Etter min syn burde slike konklusjoner medføre at de teoretiske premissene revurderes som åpenbart uholdbare. Men det motiverte i stedet Kant til omfattende metafysisk spekulasjon» (min utheving).

Man kan være enig med doktoranden i at det høres rart ut å avvise at «mennesket kan lære av erfaring hvordan de bør gå fram eller hvilke mål de bør forfølge». – Men denne rariteten stammer fra doktorandens lese- og gjengivelsesmåte, *ikke* fra Kant. I all menneskelig handlingsmotivasjon inngår maksimer i Kants forstand, og våre maksimer er nødvendigvis grunnet i våre faktiske og individuelle erfaringer, målsettinger og lærdommer: I valget av maksimer danner og viser vi vår individuelle personlighet; i valget av maksimer demonstrerer vi vår frihet; og i valget av maksimer ligger muligheten for såvel det gode som det onde. Maksimene er det som

skal testes mot moralloven (det kategoriske imperativ); de er samtidig både et nødvendig ledd i vår moralske refleksjon, og et fra individ til individ varierende ledd i denne refleksjon.

Doktoranden gjengir hverken Kant eller oppfatningene til den forfatter han siterer brokker fra; han synes igjen å uttrykke private tankesprang, «private» i den forstand at de ikke har noe belegg i kilder vedrørende hva andre har ment.

4.3.8 *Det platonske, Det psykologiske, Det transcendentale*

På side 773 skriver doktoranden:

[20] «Forestillingen om en egentlig, ideell eller mental virkelighet peker tilbake til Platon og framover til Kant»

Igjen: Det vil føre for langt å gjøre Kants filosofi til emne her. La det være tilstrekkelig stikkordsmessig å nevne at et hovedpoeng i Kants erkjennelsesteori er skillet mellom på den ene side *transcendentale* forutsetninger for erkjennelse og handling og på den annen side *transcendente* størrelser.

Platons ideer eksemplifiserer *transcendente* størrelser, som Kant argumenter for er illusoriske qua erkjennelseskilder.

Kants kategorier og hans kategoriske imperativ eksemplifiserer *transcendentale* størrelser, dvs. noe erfarings- og handlings*immanent*, i betydningen mulighetsbetingelser for vår erfaring og handling, men samtidig noe *ikke-empirisk*, i betydningen noe som er forutsatt i vår empiriske erkjennelse og handling uten selv å kunne gjøres til objekt for sanse-erfaringen.

Det mentale på sin side faller hverken sammen med den platonske ide eller med Kants *transcendentale* strukturer: Det mentale qua psykologisk fenomen er et empirisk felt.

Doktorandens sammenblanding av det platonske, det *transcendentale* og det empiriske viser ukyndighet om helt grunnleggende filosofiske posisjoner.

4.4 Kants filosofi – Eckhoffs og Sundbys tenkning

Vi har nå sett, for det første, på det forhold at doktoranden setter Kant i sentrum av sin kritikk av Eckhoff og Sundby, og for det andre, på hvorvidt han oppfyller det minimum av innsikt i Kants filosofi som da må kreves.

Det gjenstår da det tredje punkt: at doktoranden må vise at Kants filosofi er dekkende for Eckhoffs og Sundbys tenkning.

På sidene 763–64 og 782 skriver doktoranden:

[24] «Eckhoffs tilnærming må sies å være rasjonalistisk heller enn empirisk ...» (side 763); «rasjonalistiske teorier som forutsetter at det er mulig eller nødvendig å komme fram til absolutt sannhet, f.eks. i form av analytiske og syntetiske setninger som er sanne a priori» (side 763).

[25] «Eckhoffs posisjon har klare likhetstrekk med de moral-filosofiske og rettsfilosofiske teoriene til Kant» (side 764).

[26] «I dette og det neste kapitlet skal jeg meg begrense meg til å drøfte Eckhoffs og Sundbys forklaringsmodell for rettslige beslutninger i lys av Kants moralfilosofi. Jeg tar utgangspunkt [i] hans løsning på Humes problem, fordi jeg har kommet til at Eckhoffs og Sundbys egen løsning bare er forståelig innenfor en kantiansk referanseramme ...» (side 782).

Det doktoranden skriver i disse sitatene står i *direkte motstrid* til det Eckhoff selv sa om sitt forhold til «rasjonalisme», «kognitivism», m.v., og om muligheten av en spesifikt praktisk fornuft.

For eksempel skriver Eckhoff følgende i artikkelen 'Filmen om Nürnbergdommen – noen betraktninger om dommerens forhold til loven', *Lov og Rett* 1962, sidene 116–21, på side 118:

[27] «Det er visse grenser for hvor langt lovlydigheten bør strekke seg – også for dommere. Det kan tenkes lover som bryter så radikalt med idealer om humanitet og menneskeverd at det etter mitt skjønn ikke er riktig å respektere dem, selv om man virker som dommer i

det land hvor disse lover er vedtatt. Meget av den lovgivning som så dagens lys i Nazi-Tyskland var av denne art. Og det kunne nok også nevnes mer aktuelle eksempler fra andre land og verdensdeler.

Jeg bygger ikke dette på *folkerettslige prinsipper*. Finner en støtte i dem er det vel og bra, men ikke avgjørende for den moralske vurdering av hvordan dommere bør opptre. Heller ikke har jeg ment å gi uttrykk for noen *naturrettslig oppfatning*. Jeg pretenderer ikke å ha funnet noen gyldige normer med høyere prioritet enn de positive lover. Det jeg har gitt uttrykk for har snarere karakter av en *personlig trosbekjennelse* om at det er visse verdier som jeg setter høyere enn lovlydighet hos dommere. ... [D]et står for meg som en overmåte viktig oppgave å arbeide for utbredelsen av de idealer jeg har nevnt – og gjerne i samarbeid med dem som hyller de samme idealer på et religiøst eller metafysisk grunnlag.»

Uttalelsene i sitat 27 representerer en klar og prinsipielt uttrykt non-kognitivism. En tilsvarende klar og prinsipiell uttalelse finner vi i Eckhoff/Sundby, *Rettsystemer*, 2. utg., side 59. Den relevante passasje finnes ikke i førsteutgaven av samme bok, og er altså skrevet av Eckhoff alene:

[28] «Et hovedsynspunkt i dette og det foregående avsnitt ... er at den «bindende virkning» som visse normer (bl.a. de rettslige) anses for å ha, er et rent psykologisk fenomen. Dette er ingen ny tanke. Hagerup argumenterte overbevisende for det samme syn i sin artikkel om rettens psykologiske grunnlag i TfR 1907 s. 1–14. Det gjorde også Olivecrona i boken *Law as Fact* (1939).»

Olivecronas bok, som Eckhoff uttrykkelig slutter seg til i sitat 28, er et produkt av Hägerströms filosofi. I forordet til boken skriver Olivecrona:

[29] «[Hägerström] was my revered and beloved master. ... [M]y endeavour to treat law as fact could not have been made without the basis supplied by his work».

Doktoranden sier altså at grunnsynspunktet hos Eckhoff, Olivecrona og Hägerström er rasjonalistisk og kantiansk. Dette standpunktet hos doktoranden representerer en helt uakseptabel forståelse, og vi er nødt til å si:

absurd forståelse. Jeg har ikke funnet noe i doktorandens avhandling som kunne være egnet til å korrigere denne vurdering.

De likhetstrekk doktoranden peker på på side 764, synes å være lite fruktbare og er neppe signifikante:

(a) «*Langt mer gjennomarbeidet argumentasjon enn Eckhoff*». – Dette er ikke relevant.

(b) *Skillet a priori–a posteriori*. – Dette har svært liten argumentverdi, siden det er et skille som holdes på tvers av store ulikheter forøvrig. Det er åpenbart ufruktbart å kalle en forfatter kantianer fordi og kun fordi vedkommende mener at setningen «alle ungarer er ugifte» kan sies å være sann uavhengig av erfaringen.

(c) «*En direkte forbindelseslinje tilbake til Kant via Kelsen*». – At den tidlige Kelsen er påvirket av Kant er utvilsomt, se særlig førsteutgaven av Kelsens *Reine Rechtslehre*. Men forøvrig er dette igjen en av disse setninger som det er vanskelig å se at refererer til noe reelt faktum. Dette er doktoranden kanskje vagt klar over siden de neste setningene synes å ta livet av den såkalte forbindelseslinjen.

Det kan virke som doktoranden her prøver å belegge én absurditet, at Eckhoff er kantianer, med en ny absurditet, at Eckhoff er kelsenianer. Eckhoff og Sundby tok begge klart avstand fra flere ideer som stod sentralt for Kelsen; særlig ideen om en grunn-norm og om rettssystemet som begrunnelsesmessig sett en pyramide: se Eckhoff/ Sundby, *Rettsystemer*, 1. utg. sidene 215, 233 i note 3, 235; 'The Notion of Basic Norm(s) in Jurisprudence', (1975) 19 *Scandinavian Studies in Law*, sidene 123–51. – Eckhoff og Sundby mente tvertimot at rettssystemet og rettslige begrunnelser var av langt mer mangfoldig art; bl.a. med begrunnelsesmessig tilbakekobling fra lavere nivåer til høyere nivåer, og fra praksis og norm-subsumsjon til normtolking; se bl.a. *Rettsystemer*, 2. utg., særlig sidene 161 følgende.

(d) «*Den logiske empirismen ... er bærer av kantianske trekk i og med at den bygger på sontringen mellom analytiske og syntetiske setninger*». – Igjen gjelder at det skillet doktoranden trekker fram, skillet mellom analytisk og syntetisk, har svært liten argumentverdi,

siden dette er et skille som holdes på tvers av store ulikheter forøvrig: som i punkt (b) ovenfor gjelder at det er åpenbart ufruktbart å kalle en forfatter kantianer fordi og kun fordi vedkommende mener at setningen «alle ungarer er ugifte» kan sies å være sann uavhengig av erfaringen.

Det man står igjen med etter sidene 763–64 er flere tilsynelatende sterkt kontraintuitive eller faktastridige påstander, belagt med hva som framstår som nye kontraintuitive eller faktastridige påstander eller med inndelinger fra doktorandens side som framstår som ufruktbare. Man kan godt danne et begrep om trær med to grener og høyde på 167 cm, akkurat som man kan danne et begrep om kantianisme ut fra hvorvidt en person mener at sondringen mellom analytisk og syntetiske utsagn har noe for seg (svarer man positivt, er man kantianer; svarer man negativt, er man ikke kantianer). Men spørsmålet er: Er dette fruktbare inndelinger, i den forstand at de fenomener man samler, har noen interessante kjennetegn *utover* begrepskjennetegnene? Mer konkret: Har Kant og Eckhoff noe interessant felles *utover* det at Eckhoff kanskje ville si at sondringen mellom analytiske og syntetiske utsagn har noe for seg? Det vesentlige i doktorandens kontekst må være at Kant og Eckhoff er *grunnleggende uenige* om det som for dem begge var det viktige, nemlig spørsmålet om muligheten av en spesifikt praktisk fornuft:

Hele Kants filosofi er en eneste stor sammenhengende pledering for muligheten og virkeligheten av en spesifikt praktisk fornuft; se *Kritik der reinen Vernunft*, A 795 flg./ B 823 flg., og forøvrig alle hans hovedarbeider.

Eckhoff – i den grad han uttalte seg om spørsmålet – tok klart avstand fra dette og inntok et non-kognitivistisk standpunkt; jfr. sitatene 27–28 ovenfor.

4.5 Særlig om litteraturlisten

Selv om doktoranden stadig vekk påberoper seg Kant, bl.a. som middel til å «klargjøre» Eckhoffs oppfatninger, så finner vi kun ett arbeid av Kant i litteraturlisten, nemlig *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Doktoranden nøyter seg også med én artikkel fra sekundærlitteraturen. Dette ville

kunne vært akseptabelt i forhold til digresjoner eller perifere punkter forøvrig. Men det er ikke akseptabelt når doktoranden setter Kants filosofi i sentrum av sine drøftelser.

4.6 Sammenfattende om doktorandens innsikt i Kants filosofi

Min konklusjon er at såvel hver for seg som samlet viser de uttalelser hos doktoranden som nå er sitert, at han ikke har ervervet det minimum av forståelse som er nødvendig for å bruke Kant i sine drøftelser. Jeg har vanskelig for å se annet enn at doktorandens drøftelser av Kant gjennomgående er uttrykk for dilettantisme. Doktoranden mangler rett og slett elementær skolering i det arbeidsredskap han selv har valgt å sette i sentrum.

5 Arbeidsredskapene – Formallogikkens metatermer

5.1 Forholdet mellom formallogikk og Eckhoffs og Sundbys rettsteoretiske arbeider

På side 474 skriver doktoranden:

[30] «Målsettingen om en formallogisk direktivkalkyle uttrykker etter mitt syn selve den erkjennelsesteoretiske forutsetningen for Sundbys og Eckhoffs rettsteoretiske arbeider» (side 474).

Det er i utgangspunktet uklart hva dette skal bety.

Man spør seg for det første hva doktoranden refererer til med formuleringen «Sundbys og Eckhoffs rettsteoretiske arbeider». Sikter han til arbeider de skrev hver for seg, alle arbeider de skrev sammen, noen arbeider de skrev sammen, boken *Rettsystemer*, eller sikter han til deres behandling av normbegrepet spesielt.

Man spør seg for det andre hva det skal bety at «målsettingen om å drive formallogikk uttrykker» en «erkjennelsesteoretisk forutsetning». Kanskje sikter doktoranden her til sin egen oppfatning av formallogikken, hvor denne tillegges en filosofisk partisk rolle, om enn uklart hvilken. Denne oppfatning viser en grunnleggende misoppfatning av hva logikk er; det skal jeg komme tilbake til (se gjennomgående i avsnittene 5.2–5.7 nedenfor; særlig avsnitt 5.6).

Her ønsker jeg å peke på at uansett er det hverken noen historisk eller logisk sammenheng mellom formallogikk og normbegrep hos Eckhoff og Sundby.

La oss først se på det historiske. – Eckhoff var ikke interessert i formallogikk. I samarbeidet med Sundby var nok Eckhoff den drivende kraft, og Sundbys normbegrep er neppe forskjellig fra det Eckhoff ville lagt fram. Det samme normbegrepet er blitt lagt til grunn av mange andre som neppe

hadde hørt om direktivlogikk eller moderne formallogikk, langt mindre var interessert i det.

Dette gjelder for eksempel Hagerup. I artikkelen ‘Det psykologiske grunnlag for retten’, *Tidsskrift for rettsvitenskap* 1907, sidene 1–14, presenterer han et syn på hva det vil si at en norm gjelder, som synes ganske sammenfallende med Eckhoffs og Sundbys begreper om normative utsagn og om internalisering. Og dette synet hadde igjen røtter i arbeidene til andre forfattere; Hagerup var ingen vesentlig nyskapende rettsteoretiker i disse henseender. – Når det gjelder Hagerup, viser jeg eksempelvis til sitatene 31–32:

[31] At en norm, herunder en rettsnorm, «... «gjælder», vil overhovedet si, at den formaar at virke motiverende paa menneskelige Handlinger og Undlatelser. Har en Rettssætning tabt denne Evne, gjælder den ikke længer, hvor meget den end maatte være Bestanddel af vort Bevidsthedsindhold» (sidene 2–3).

[32] «Overhovedet vil vi ikke tale om Ret, hvor det udelukkende er Forestillingen om den bag Anordningerne staaende fysiske Magt, som virker motiverende. Vistnok staar der ogsaa bag Retsbudene Magt, og vistnok kan Bud, der oprindelig *kun* har været Magtbud ... gaa over til at blive Retsbud. Men en sand Retsregel foreligger kun, hvor den fremkalder Forestillingen om en *Pligt* til at underkaste sig Budet ...» (side 3; Hagerups uthevninger).

Tilsvarende gjelder for den svenske rettsteoretikeren Karl Olivecrona. I sin bok *Law as Fact* fra 1939 presenterer også han et syn på hva det vil si at en norm gjelder, som synes ganske sammenfallende med Eckhoff og Sundbys begreper om normative utsagn og om internalisering.

I det hele gjelder at det grunnsynspunkt at en norm gjelder eller eksisterer når den virker motiverende, har sin opprinnelse før og helt uavhengig av moderne formallogikk (som kan sies å stamme fra Freges *Begriffsschrift* fra 1879), og da selvfølgelig også før og helt uavhengig av deontisk logikk (som kan sies å stamme fra von Wrights arbeider fra begynnelsen av 1950-tallet).

La oss deretter se på det logiske. – Doktoranden synes i resten av tekstavsnittet på side 474 å implisere at det er en logisk sammenheng mellom formallogikk og Eckhoffs og Sundbys normbegrep. Dette må være galt. Det er ingen nødvendig sammenheng mellom på den ene side det å drive formallogikk og på den annen side bestemte erkjennelsesteoretiske forutsetninger eller bestemte normbegreper.

Doktorandens motsatte oppfatning hevdes ikke bare i sitat 30, men *gjennomgående i hans tekst*. Imidlertid, disse tekststeder hos doktoranden er så ugjennomtrengelige at det vanskelig lar seg gjøre å identifisere noen klar posisjon hos doktoranden, som man så kan argumentere imot. *Samtidig* framgår det av doktorandens tekst at han legger meget stor vekt på dette gjennomgående aspekt i sin tekst. Han synes å mene at det er dette som argumentativt skal bære hans, i siste instans, politiske konklusjoner. Hans bevegelser gjennom assosiasjoner knyttet til ord klumper seg sammen i rekker som «logikk», «direktivlogikk», «ekstensjonalitetsprinsippet», «ekstensjon», «rom-tidlig virkelighet» («én varig og felles ekstensjon»; «varighet og utstrekning»; «felles og varig eksistens»; «varig og utstrakt eksistens»; «varig og utstrakt virkelighet»; m.v.),⁴ «den logiske empirismens ontologi»,⁵ «internalisering», «kausaltet», «determinisme», «behaviorisme», «autoritært statsstyre». – Ut fra denne assosiasjonsrekken setter doktoranden så fram den tese at årsaken til at Sundby innførte internalisering som kriterium i sitt begrep ‘norm’, var at Sundby ville gjøre normsystemet egnet for formallogisk gyldige slutninger.⁶

Sentrale elementer i denne assosiasjonsrekken – bl.a. ekstensjonalitetsprinsippet – er imidlertid grunnleggende misforstått av doktoranden.

Generelt gjelder at det oppryddingsarbeid som her må foretas i doktorandens tekst går på grunnleggende ting og er meget arbeidskrevende. Sentralt står doktorandens manglende forståelse av logikkens metatermer, og som

⁴ Se f.eks. side 481: «én varig og felles ekstensjon»; sidene 53, 161: «varighet og utstrekning»; side 476: «felles og varig eksistens»; sidene 55, 812: «varig og utstrakt eksistens»; side 170: «varig og utstrakt virkelighet». Se nærmere bl.a. og særlig avsnitt 5.6.6 nedenfor

⁵ Side 812, nest siste tekstavsnitt.

⁶ Se f.eks. side 195; side 481, andre tekstavsnitt, siste setning; side 538, nest siste tekstavsnitt; jfr. side 50 øverst; se også sidene 49 nederst–50 øverst.

en konsekvens av dette, hans manglende forståelse av logikkens innhold og funksjon.

5.2 Doktoranden setter selv logikkens metatermer i sentrum av sine drøftelser – men mangler den mest elementære innsikt i bruken av disse termer, og i logikkens innhold og funksjon

Med «*logikkens metatermer*» forstår jeg termer som «implikasjon» og «motsigelse»; videre, termer som «funksjon», «begrep», «singular term» og «kvantor»; videre, termer som «intensjon» og «ekstensjon», med videre avledninger, som f.eks. «intensjonelle definisjoner» og «ekstensjonelle definisjoner»; og videre, termer som «ekstensjonalitetsprinsipp», «sannhet», «gyldighet» og «logisk form». – Dette er termer som logikere og filosofer bruker når de reflekterer over hva logikk er og over logikkens grad av adekvans i forhold til naturlig språk.⁷

Doktoranden setter selv endel av logikkens metatermer i sentrum av sine drøftelser. Jeg viser f.eks. til sidene 179–80 (sitat 33 nedenfor) – og ellers til teksten gjennomgående:

[33] «1.3.6 Sannhetsfunksjoner og logiske slutningers gyldighet

Avsnittets tittel er først og fremst dekkende for de logiske problemstillingene som jeg skal redegjøre for. Avsnittet representerer et nødvendig, avsluttende ledd i fremstillingen av *moderne formallogikk* i dette kapitlet. Samtidig er det her jeg kan trekke sammen trådene fra avsnittene foran, og vise hvordan den logisk-empiriske forklaringsmodellen i et visst tidsrom i mellomkrigstiden avtegnet seg. Med utgangspunkt i denne oppsummeringen peker jeg på problemstillinger og forutsetninger som etter mitt syn har direkte relevans for en analyse av de rettsteoretiske posisjonene som Ross, Eckhoff og Sundby inntar. Koblingen er helt sentral for analysen og argumentasjonsstrukturen i avhandlingen, og hovedpunktene presenteres her. Men de analyseres og drøftes nærmere i avhandlingens øvrige deler. Det er en tese i denne avhandlingen at *det formal-*

⁷ Rekkefølgen i hvilken jeg her har nevnt termgruppene, er også bestemt av rekkefølgen i hvilken de vil bli tematisert i det følgende.

logiske apparatet og forklaringsmodellen utviklet innenfor den logiske empirismen legger bestemmende føringer på de rettspositivistiske teoriene som jeg analyserer. I dette avsnittet er utgangspunktet en drøftelse av *forutsetningene som må være oppfylt for at slutninger skal være logisk gyldige*» (mine uthevninger).

Imidlertid, forsøker man å trenge gjennom doktorandens retorikk, oppdager man en *meget slående kontrast* mellom på den ene side doktorandens tilsynelatende innforståtte retorikk i tilknytning til logikkens metatermer, og på den annen side det argumentative innhold av doktorandens tekst. Det viser seg at doktoranden mangler den mest elementære innsikt i bruken av logikkens metatermer, og i logikkens innhold og funksjon; jfr. avsnittene 5.3–5.6 i det følgende.

5.3 Doktorandens direkte referat av sekundærlitteratur om logikk versus hans selvstendige bruk av logikkens termer

5.3.1 Innledning

I forhold til det doktoranden skriver i tilknytning til formallogikkens metatermer, må vi skille mellom på den ene side doktorandens direkte referat av sekundærlitteratur om logikk, og på den annen side hans selvstendig bruk av logikkens termer. Jeg skal gi et par eksempler til illustrasjon: opposisjonskvadrater og funksjonsbegreper.

5.3.2 «Implikasjon» og «Motsigelse»; «Opposisjonskvadrat»

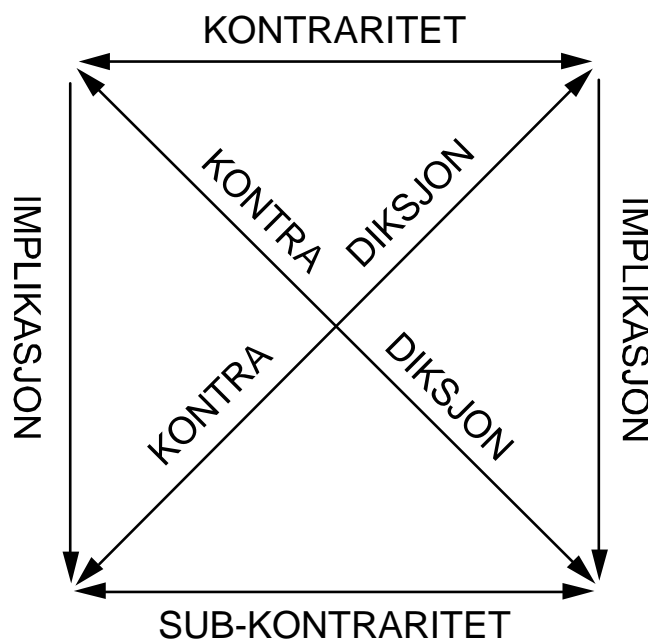
På side 186 skriver doktoranden:

[34] «Det er her analysen av opposisjonskvadratet for forholdet mellom kategoriske termer kommer inn. Som hos Aristoteles, kan det legges til grunn at en universelt bekreftende setning som ‘Alle biler er røde’ *impliserer* en kontrær, universelt benektende setning ‘Ingen biler er røde’. Sistnevnte *impliserer* en kontradiktorisk, avgrenset bekreftende setning ‘Noen biler er røde’. Mens førstnevnte *impliserer* en kontradiktorisk, avgrenset benektende setning ‘Noen biler er ikke røde’» (mine uthevninger).

Det doktoranden her skriver er *dobbelt meningsløst*.

For det første er det meningsløst å si at et utsagn «*impliserer*» sitt kontrære utsagn eller «*impliserer*» sin kontradiksjon. Det er meningsløst fordi termen «*implikasjon*», både i dagligtale og logikk, innebærer et logisk slutningsforhold eller en logisk sammenheng.

For det andre er det meningsløst *spesielt i forhold til det man kaller «opposisjonskvadrater»* å si at et utsagn «*impliserer*» sitt kontrære utsagn eller «*impliserer*» sin kontradiksjon. Hele poenget med et opposisjonskvadrat er nemlig å illustrere de logiske forhold mellom setningene i hjørnene av kvadratet – og ett, men også bare ett av disse forhold betegnes nettopp «*implikasjon*», og da nettopp *i kontrast til* de kontrære, subkontrære og kontradiktoriske forhold; se følgende figur.

På denne bakgrunn kan det umiddelbart framstå som uforståelig at doktoranden kan skrive som han gjør i sitat 34. For en som har forsøkt å finne mening i doktorandens retorikk – f.eks. hans bruk av Kant og formallogikkens termer – framstår imidlertid sitat 34 som en *vanlig og*

representativ tekst fra doktorandens avhandling. La oss se særmere på teksten i denne egenskap:

Her, som ellers når det gjelder tekniske termer fra andre kunnskapsfelter, må vi skille mellom på den ene side doktorandens *direkte referat* av sekundærlitteratur og på den annen side doktorandens *selvstendige bruk* av de tekniske termer. Går vi til det sted i sekundærlitteraturen doktoranden henviser til ved sitat 34, så ser vi at sekundærboken på dette stedet kun gjengir den kontrære relasjon og den kontradiktoriske relasjon, ikke implikasjonsrelasjonen. Når doktoranden da skal parafrasere figuren, så faller han tilbake til sin egen forståelse av logikkens termer. Og det fører altså her – som gjennomgående – galt av sted.

Dette eksemplet er relativt enkelt å forstå, samtidig som det altså er representativt, nemlig på følgende måte: Så snart doktoranden prøver å bruke logikkens termer selvstendig, så viser han alvorlig mangel på forståelse av selv de mest elementære begreper og sammenhenger. Doktorandens tekst knyttet til logikkens metatermer framstår gjennomgående som *enten* ugjenomtrentelig; *eller* som så flertydig at man selv må være medforfatter; *eller* som meningsløs, slik som i den siterte passasje; *eller* som misvisende.

Til illustrasjon av det siste skal jeg kort nevne et par andre passasjer, også knyttet til opposisjonskvadrater. – På side 194 heter det:

[35] «Hohfelds analyse er blitt skarpt kritisert for [dens] bruk av 'rettighet' som grunnbegrep, i stedet for å sondre mellom plikt og kompetanse».

Det doktoranden her skriver, er galt. Tvertimot det doktoranden skriver, er Hohfeld kjent for at han analyserte begrepet 'right' i fire grunnelementer: for det første «right» i snever forstand, vi kan ofte lese dette som «krav»; for det andre «privilege», dette kan vi ofte lese som «frihet»; for det tredje «power», dvs. «kompetanse»; og for det fjerde «immunity», dvs. at man ikke er underlagt den annens kompetanse. Den kritikk som eventuelt kan reises mot Hohfeld, er at han ikke undersøkte om disse fire elementer – krav, frihet, kompetanse og immunitet – hadde noe felles, dvs. om ikke

‘right’ allikevel kunne beholdes som et irreduisibelt grunnbegrep. Altså det direkte motsatte av hva doktoranden skriver.

På side 820 heter det:

[36] «... retningslinjen som sier at en hver handling er tillatt, hvis den ikke er forbudt.»

Den setning doktoranden her refererer er en definisjon, ingen retningslinje. Slutningen fra ikke-forbudt til tillatt følger pr. definisjon. Å betegne setningen som en retningslinje gir, så vidt jeg kan forstå, ingen mening. Ikke minst gjelder det i et kapittel som nettopp fokuserer på det tekniske begrep ‘retningslinje’, slik som det kapitlet som sitat 36 er hentet fra.

5.3.3 «Funksjon»

På side 188 introduserer doktoranden funksjonsbegrepet på følgende vis:

[37] «For å kunne analysere mengdelogisk argumentasjon med sikte på å avgjøre om konklusjonen beror på logisk gyldige slutninger, kan det være hensiktsmessig å uttrykke resonnementene som funksjoner. Man kan f eks ha en funksjon: For *alle* mennesker gjelder at ‘x er dødelig’. Funksjonen uttrykker en regel for forholdet mellom et hvert medlem av klassen av mennesker – der funksjonens verdi er at et hvert individ er dødelig – og funksjonens argument – dens frie variabel – slik at for et hvert menneske som settes inn i funksjonen, er konklusjonen at vedkommende er dødelig. Gitt at x er Peder Ås, så er Peder Ås dødelig. Symbollogisk kan funksjonen betegnes som F, og den frie variabelen som x, slik at F(x). For å presisere at funksjonen gjelder alle, kan den uttrykkes slik at $\forall x F(x)$. Hvis den bare skal gjelde noen, uttrykkes den slik at $\exists x F(x)$. Det universelle mengdeuttrykket \forall kan leses slik at det sier ‘for alle (en hver) x’, mens det eksistensielle mengdeuttrykket \exists kan leses slik at det sier ‘det finnes (minst) en x’.»

Det doktoranden her skriver er ugjennomtrengelig eller misvisende.

For det første: Doktorandens «funksjon» vil i tilfelle måtte gjengis i form av to funksjoner: dels som «... er menneske» og dels som «... er dødelig».

For det andre: Funksjonenes argumenter vil måtte være individer fra domenet.

For det tredje; Funksjonenes verdier vil måtte være sannhetsverdiene sann eller usann.

For det fjerde: Symboliseringen vil måtte bestå i en kombinasjon av de to funksjonene, slik: $\forall x(Mx [\dots \text{er menneske}] \rightarrow Dx [\dots \text{er dødelig}])$.

Doktoranden forstår åpenbart ikke hva som menes med en funksjon, noe som viser seg bl.a. ved at han håndterer de tekniske termene i den forbindelse på en ugjennomtrengelig måte.

Mange aspekter kunne vært utdypet. I tillegg til de fire punktene nevnt i hovedteksten ovenfor, kan f.eks. nevnes at passasjen «Man kan f.eks. ha en funksjon: For alle mennesker gjelder at 'x er dødelig'» (og det som følger umiddelbart deretter) ikke gir noen mening; årsaken er at doktoranden, som en konsekvens av at han ikke forstår hva som menes med en funksjon, ikke har kunnskap om funksjoners forskjell fra gjenstander.

En funksjon, mer spesielt her: et begrep, vil i en setning være representert med et ufullstendig uttrykk, eksempelvis «...er dødelig», «...er en blomst»; mens derimot en gjenstand vil være representert med et fullstendig uttrykk, som f.eks. «Per» eller «et menneske er dødelig» (som ifølge Frege er navnet på en særlig gjenstand, nemlig sannhetsverdien Sann). En funksjon er således en måte å relatere funksjonens argument, f.eks. en gjenstand, på funksjonens verdi, som alltid er en annen gjenstand. Og begreper mer spesielt er funksjoner hvis verdi er en sannhetsverdi (Sann eller Usann): Derfor «gjelder» ikke et begrep bare for de gjenstander det er sant for, dvs. som hører hjemme i dets ekstensjon. Med mindre man har avgrenset domenet, så har begrepet qua funksjon anvendelse (ifølge Frege) for alle gjenstander; dvs. alt som kan navngis kan brukes til å «fullstendiggjøre» det språklige uttrykket for ethvert begrep, dvs. at det enkelte begrep relaterer enhver gjenstand på en sannhetsverdi. – I doktorandens introduksjon av funksjonsbegrepet er denne funksjonsforståelsen av begrepet knapt nok til stede.

Funksjonsbegrepet er det mest grunnleggende begrep i Freges logikk, og dermed det mest grunnleggende begrep til forståelse av moderne logikk. Frege erstatter analysemalen ‘subjekt, predikat’ med analysemalen ‘funksjon, funksjonens argument, funksjonens verdi’. Bare gjennom forståelse av Freges funksjonsbegrep er det mulig å forstå hans øvrige grunnbegreper (og dermed grunnstrukturen i hans logikk): nærmest, begrepene ‘begrep’ og ‘objekt’, og dermed forholdet mellom logikk og ontologi; og videre, kvantorene og deres rolle, og dermed forholdet mellom singulære termer og generelle setninger; og videre, forgreninger til andre og viktige aspekter av logikk.

5.3.4 *Sammenfatning*

Sitatene 34–37 er representative. For det første på den måte at man knapt kan lese et par sider av doktorandens tekst uten at den reiser slike grunnleggende spørsmål vedrørende doktorandens forståelse som de jeg nå har nevnt i forbindelse med opposisjonskvadrater og funksjonsbegreper. For det andre på den måte at man må skille mellom på den ene side doktorandens direkte referat av sekundærlitteratur (som kan være riktig) og på den annen side doktorandens selvstendige bruk av de tekniske termer (som gjennomgående viser en alvorlig mangel på forståelse). For det tredje på den måte at de viser hvordan doktorandens ukyndighet ikke hindrer ham fra å skrive med en *tilsynelatende* høy grad av innforståthet i forhold til stoffet; doktoranden har dannet seg en egen og svært egenartet retorikk, bygget på assosiasjoner gjennom tekniske termer fra andre fagfelter og vevet sammen med en høy grad av suffisanse (se f.eks. sitat 35, hvoretter Hohfeld ifølge doktoranden ikke bare er blitt kritisert, men «skarpt kritisert»; men altså da for et standpunkt som doktoranden helt feilaktig tillegger ham).

Sitatene 34–37 er også relativt enkle. Mangelen på argumentativt innhold i doktorandens tekst er imidlertid ikke alltid like lett å erkjenne som i disse passasjer. Dette skyldes den nettopp nevnte retorikk.

Jeg skal i det følgende illustrere og utdype det som nå er sagt, i forhold til enkelte av de termer som doktoranden selv setter svært sentralt i sin tekst. Jeg understreker «*selv setter svært sentralt*». For, i tillegg til det *allmenne*

poeng: at min kritikk er intern, dvs. at den ikke påtvinger stoffet standarder som er det fremmed, men tvertimot tar doktoranden alvorlig med hensyn til hans valg av arbeidsredskaper, så kommer et mer *spesielt poeng* i forhold til logikkens metatermer: nemlig at viktige begreper *ikke* settes i sentrum. Et eksempel er funksjonsbegrepet: Doktorandens mangel på den mest elementære innsikt i bruken av logikkens metatermer, og i logikkens innhold og funksjon, viser seg *også* i hans manglende behandling av dette begrepet; det bare streifes i forbifarten, se avsnitt 5.3.3 ovenfor. Imidlertid, det vil føre for langt å forsøke å si hva som kunne og burde vært skrevet; jeg må nøye meg med å peke på noen eksempler fra den faktisk foreliggende tekst, dvs. eksempler på doktorandens *positive* feilbruk av logikkens metatermer, jfr. avsnittene 5.4–5.6.

5.4 «Singulære termer»

Det doktoranden skriver, gir grunn til å spørre hvordan han forstår begrepet 'singulær term'.

På side 422 heter det:

[38] «Det er ... helt korrekt av Ross å hevde at «dansk rett» er et navn eller en singulær term For singulære termer karakteriseres som nevnt foran [S. Eng: jeg kan ikke finne noen drøftelse foran] av at de ikke kan være uten referanse – de kan ikke være usanne – men forutsettes å ha entydig eksistens.» – Tilsvarende om singulære termer, f.eks. side 411.

Jeg ser først på doktorandens skrivemåte i sitat 38.

For det første skriver doktoranden som om en singulær term kan være sann eller usann. – Det kan den ikke; det er setninger eller utsagn som er sanne eller usanne.

For det andre skriver doktoranden som om det er den singulære termen som forutsettes å ha eksistens. – Men det er ikke dette det er snakk om å forutsette. Det er i tilfelle det *individet* termen refererer til, som forutsettes å ha eksistens.

For det tredje knytter doktoranden adjektivet «entydig» til ordet «eksistens». – Men det er høyst uklart hva uttrykket «entydig eksistens» skal bety, hvis det overhodet gir noen mening. Det er den singulære termen som kan ha entydig referanse. Og det er det forhold at termen har referanse, som innebærer at det termen refererer til, eksisterer. Doktoranden synes å blande sammen «entydig referanse» og «eksistens», noe som understreker at han blander sammen singulær term og det termen eventuelt refererer til.

Det språklige kaos som linjene i sitat 38 uttrykker, er dessverre representativt for doktorandens avhandling. I stedet for tenkning – i stedet for å stoppe opp og spørre: hva betyr det jeg nå har skrevet? – så føyer doktoranden ordene sammen etter assosiasjonsmetoden.

Jeg går så over til realiteten i sitat 38. Det doktoranden der skriver om at singulære termer ikke kan være uten referanse, er ikke riktig. Og dermed blir resten av det doktoranden skriver, heller ikke riktig.

For det første er det ikke riktig at singulære termer *pr. definisjon* må ha referanse. Tvertimot, man må *først* vite om et språklig uttrykk skal anses som en singulær term. Når man har svart positivt på dette, kan man sjekke om termen har referanse. I det som er den absolutt vanligste måte å snakke om singulære termer på, er det altså et begrepsmessig åpent spørsmål hvorvidt termen har referanse; dvs. at det å klassifisere noe som en singulær term *ikke* sier noe om referansen.

For det andre er det heller ikke riktig at logiske regler fordrer at singulære termer *alltid eller som oftest* må forutsettes å ha referanse. Det er bare i *bestemte* sammenhenger at man må forutsette at den singulære termen har referanse. I andre sammenhenger er det tvertimot en forutsetning at man kan bruke singulære termer som *ikke* har referanse. Det gjelder f.eks. ved argumentasjon ved hjelp av instansiering og moteksempelsett. Man kan f.eks. argumentere som følger: «Anta at a er et element i universet U , slik at både $S(a)$ og $P(a)$ er sanne, dvs. at a både har egenskapen S og egenskapen P . Vi skal nå vise at dette medfører en kontradiksjon. ... Altså kan vi konkludere at det ikke finnes noen slik a .»

En viss presisering kan gjøres hvis man beveger seg på et høyere presisjonsnivå, og da langt utenfor doktorandens intensjonsdybde. Vi kan dele singulære termer inn i egennavn og bestemte beskrivelser. I forhold til navn har man drøftet om navnets mening kan ses som dets referanse; og i denne sammenheng har man drøftet om man må anta en originær navngivingsakt, og dermed en form for kausalitet mellom referanse, navngiving og mening. Men slike teorier har vært drøftet i forhold til navn, ikke i forhold til bestemte beskrivelser.

La oss knytte an til en av Aristoteles' syllogismer: Camestres. Denne syllogismen og beviset for dens gyldighet kan tjene til illustrasjon og utdyping av det som nå er sagt, dels om singulære termer uten referanse, og dels om argumentasjon ved hjelp av instansiering og moteksempelsett. (Dertil vil vi få bruk for Camestres som illustrasjon senere, se avsnittene 5.6.2–5.6.3 nedenfor.)

“CAMESTRES”

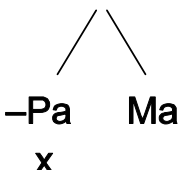
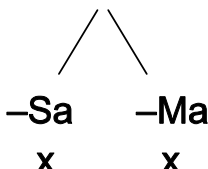
ARISTOTELES

Alle P er M
 Ingen S er M
 \therefore Ingen S er P

FREGE

$\forall x (Px \rightarrow Mx)$
 $\forall x (Sx \rightarrow \neg Mx)$
 $\therefore \forall x (Sx \rightarrow \neg Px)$

BEVIS VED
 INSTANSIERING
 (MED
 SINGULÆRE
 TERMER)

1	$\forall x (Px \rightarrow Mx)$	
2	$\forall x (Sx \rightarrow \neg Mx)$	
3	$\neg \forall x (Sx \rightarrow \neg Px)$	
4	$\exists x \neg (Sx \rightarrow \neg Px)$ $\neg (Sa \rightarrow \neg Pa)$ Sa Pa $(Pa \rightarrow Ma)$ $Sa \rightarrow \neg Ma$ 	Fra 3 Fra 4 + EI Fra 1 + UI Fra 2 + UI

I den øverste blokken ser vi den aristoteliske representasjon av syllogismen. Denne formuleringen ligger meget nær dagligspråket og kan enkelt oversettes tilbake dit. For eksempel: Alle paver er mennesker. Ingen spurv er menneske. Ingen spurv er pave.

I den neste blokken ser vi syllogismen representert i Freges og kvantorlogikkens språk.

I den tredje blokken ovenfra har vi samme representasjon, bortsett fra at konklusjonen er negert. Poenget med denne negeringen og beviset deretter er at hvis vi kan bevise at premissene og negeringen av konklusjonen sammen leder til motsigelse, så har vi bevist at argumentet har en logisk gyldig form.

Jeg går ikke nærmere inn på selve bevismetoden, den såkalte «tablåmetoden». Jeg nøyer meg med å peke på at motsigelse i en sti symboliseres ved at man avslutter stien med et kryss. Her ser vi at alle stier slutter med et kryss, dvs. at hver sti viser seg å inneholde en motsigelse. Dette betyr at det er umulig å ha premissene sanne og konklusjonen falsk, dvs. at argumentet har en logisk gyldig form.

Beviset illustrerer bruk av singulære termer uten referanse, på følgende måte. Den lille «x»'en er en *individvariabel*. I linjen nummerert som linje 4 bruker vi fremdeles en individvariabel. Så går vi over til instansiering av individvariabelen. Vi instansierer linje 4 gjennom en *individkonstant*, symbolisert ved den lille «a»'en. Den lille «a»'en er altså en singulær term. Vi spør dermed om det er mulig at et individ kan ha egenskapene S og P, se de videre syntaktiske omgrupperingene. Siden alle stiene lukker seg med en selvmotsigelse, er konklusjonen at det *ikke* er mulig at et individ *både* kan ha egenskapen S og egenskapen P, dvs. at den singulære termen «a» er uten referanse.

Slik instansiering i løpet av bevis, dvs. slik bruk av singulære termer uten referanse, er standard prosedyre i logikken. – I forhold til vår sammenheng er det viktig å merke seg at de singulære termer, i mitt eksempel: den lille bokstaven «a», spiller en avgjørende rolle som ledd i bevisføringen, og at

bruken av en abstrakt singular term som «a» ikke må forveksles med bruken av variabler som x, y og z.

5.5 «Ekstensjonelle definisjoner»

På sidene 509–10 skriver doktoranden:

[39] «I sin drøftelse blander Sundby ontologiske overveielser om hva det vil si at noe eksisterer, inn i en erkjennelsesteoretisk drøftelse av betingelsene for når påstander er sanne eller usanne. For det erkjennelsesteoretiske spørsmålet er et spørsmål om man *må* [doktorandens utheving] argumentere som om utsagn eller normer har *ekstensjon* – eller om man kan bygge på andre *sannhetskriterier*. Dvs. om *ekstensjon eller korrespondanse* er et nødvendig sannhetskriterium» (mine uthevinger hvor ikke annet er sagt).

Litt lenger nede i samme drøftelse refererer doktoranden først litt fra uttalelser hos Sundby om ekstensjon ved normer. Sundby sier her at hans normdefinisjon er intensjonal, se *Om normer*, side 73. Deretter heter det hos doktoranden, på sidene 510–11:

[40] «Når det gjelder forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner viser jeg til kapittel 3.2.2 foran. I realiteten er Sundbys normdefinisjon ekstensjonell, den er bare særpreget av at referanseobjektet i seg selv forutsettes å være en intensjon; hva nå det måtte være. Det ville være svært hensynsfullt å kalle dette et kunstgrep.»

Igjen gjelder at disse i og for seg tilfeldig valgte avsnittene er representative. De aktualiserer *noen* av de mange spørsmål som reiser seg på grunnlag av doktorandens skrivemåte generelt og på grunnlag av hans bruk av og henvisninger til formallogikk mer spesielt. Her som ellers ved lesningen av doktorandens avhandling, gjelder at doktorandens skrivemåte reiser en rekke spørsmål *samtidig*. Hovedvekten i det jeg skal si i det følgende, ligger på å illustrere hvordan doktorandens egenartede retorikk leder leseren ut i stadig nye uklarheter.

Jeg skal først si litt kort i tilknytning til sitat 39. – I dette sitatet synes doktoranden å forutsette mange forskjellige betydninger av termen «ekstensjon». Termen synes *også* brukt i betydningen ‘rom-tidlig eksistensform’, se de uthevede steder. Dette er en meget spesiell betydning, helt forskjellig fra termens etablerte betydning i logikkfaget. Ved utsagn, som er doktorandens emne her, bruker logikere termen «ekstensjon» i betydningen ‘sannhetsverdi’. Men denne betydning leder til meningsløshet her; jfr. test ved innsetting i nest siste setning. «Ekstensjon» i betydningen ‘rom-tidlige gjenstander’, en betydning doktoranden i mange tilfelle synes å assosiere med ordet, produserer også meningsløshet her; jfr. igjen test ved innsetting i nest siste setning.

Om den gjennomgående og grunnleggende misforståelse at ekstensjon i logisk forstand er det samme som at noe har en rom-tidlig eksistens, se avsnitt 5.6.6 nedenfor.

Som ellers gjelder at doktoranden ikke stopper opp og forklarer sine nøkkeltermer. Han gjør det altså *heller ikke* når han, som i sitat 39, fraviker en fast betydning innen logikkfaget. Hans skrivemåte tyder på at han hverken forstår at han bryter med fast betydning innen logikkfaget, eller at han ser at han bruker termen i stadig vekslende betydninger. Dette til tross for at det gjelder en term som han selv velger å skyve i forgrunnen i sin kritikk av Ross, Eckhoff og Sundby.

Jeg skal så se nærmere på sitat 40. – Man spør seg hva det skal bety at «*i realiteten* er Sundbys normdefinisjon ekstensjonell». Og man spør seg hva det skal bety at «Det ville være svært hensynsfullt å kalle [Sundbys karakteristikk av sin normdefinisjon] *et kunstgrep*».

Hvis vi ser på det Sundby skriver, så virker dette greitt. Sundby gjør klart rede for hvordan han bruker ordet «ekstensjon» og gir på denne bakgrunn en presiserende karakteristikk av sin definisjon. Det Sundby sier om ekstensjon på de steder doktoranden viser til, er i seg selv helt uproblematisk, og innebærer ingenting om ekstensjon i noen annen betydning.

Doktoranden sier på sidene 510–11 at Sundby skriver for å kamuflere at han egentlig står for en «ekstensjonalistisk» teori, i en eller annen forstand.

Sundbys normdefinisjon blir sagt å være «et kunstgrep», eller rettere sagt, doktoranden mener det «ville være svært hensynsfullt å kalle den et kunstgrep». – Til dette er å si at doktorandens bruk av ordet «ekstensjon» med videre avledninger spiller på en rekke flertydigheter; jfr. avsnitt 5.6.7 nedenfor. På det stedet vi nå er, impliserer doktoranden noe om filosofisk problematiske forutsetninger om eksistens, men *uten* at han gjør klart hva som er problemet.

La oss se om det er mulig å komme litt videre:

Doktoranden henviser i sitat 40 til det tidligere kapittel 3.2.2 til klargjøring av hva han mener om «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner»; se første setning i sitatet. La oss se på dette kapitlet, dvs. la oss gå til side 481.

Henvisningen til kapittel 3.2.2 skulle tyde på at eventuell forklaring av «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner» skulle stå på side 481. Men der står det ingenting. Derimot står det om andre ting, og når vi begynner å lese møter vi nye og like store uklarheter som på det stedet vi kom fra. For eksempel heter det på side 481:

[41] «gitt at enhver setning som har felles ekstensjon kan inngå i logisk holdbare slutninger ...».

Man spør seg i tilknytning til sitat 41: Kan ikke *alle* setninger inngå i logisk holdbare slutninger? – Svaret er selvfølgelig positivt: Fra p kan vi slutte til p. Fra p kan vi slutte til ikke (ikke-p)

Videre spør man seg i tilknytning til samme sitat: Hva vil det si å «ha felles ekstensjon»? Vi snakker i logikken om «samme ekstensjon», men hva er «*felles ekstensjon*» (sidene 473, 481)? Og hva er «*felles ekstensjonalitet*», som doktoranden også snakker om (side 482)? Og hva er «*felles ekstensjonsmengde*», som doktoranden også snakker om (side 800)? Og hva er, og hva er forbindelsene til, «*felles eksistens*», som doktoranden også snakker om (sidene 396, 509, 800)?

Man spør seg om «felles ekstensjon» kan bety at de fenomener som omfattes av de språklige størrelser, deler noe i virkeligheten? Betyr det nærmere bestemt at de fenomener som omfattes av de språklige størrelser, har samme form for eksistens? Dvs. slutter doktoranden *fra* ekstensjonalitetsprinsippet *til* «felles ekstensjon» og *derfra* igjen *til* samme eksistensform?

Uansett hvordan dette måtte være, kan vi fastslå, for det første, at doktoranden bruker nøkkeltermen «ekstensjon» på et mangfold av måter og, for det andre, at han herunder bruker termen på helt andre måter enn i det kunnskapsfelt termen er hentet fra, nemlig logikken.

Hever vi blikket fra teksten kan vi altså konstatere at *allerede nå* – etter de første få ordene på det stedet doktoranden viser til i sitat 40 – så reiser det seg en rekke nye problemer, som alle stammer fra doktorandens skrivemåte.

Tar vi så opp igjen lesingen og leser noen ord videre i samme setning som i sitat 41, så heter det:

[42] «... er enhver meningsfylt setning som inngår i slike slutninger gyldig eller ugyldig».

Man spør seg umiddelbart hva det skal bety at en *setning* er «gyldig eller ugyldig». Det er *argumenter* som kan være gyldige eller ugyldige, ikke setninger. (Av neste setning framgår at doktoranden ikke kan sikte til normers gyldighet eller ugyldighet.)

Doktoranden avslutter så med en ny henvisning til et annet sted i boken.

SAMMENFATTENDE OM DET SOM STÅR PÅ SIDE 481 KAN VI KONSTATERE: *I stedet for* forklaring av «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner», slik vi blir forespeilet i sitat 40, så får vi *først* nye mengder av uklarheter, og *deretter* en ny henvisning til atter et annet sted i boken.

Siden det ikke står noe om «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner» på side 481, så må vi gå videre til kapitlene 3.2.2.1 og 3.2.2.2: Står det noe om «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle

definisjoner» der? – Såvidt jeg kan se står det ingenting i kapitlene 3.2.2.1 eller 3.2.2.2 om «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner».

Man spør seg: Kan det dreie seg om en trykkfeil? Man leter videre i avhandlingen for å finne det sted hvor doktoranden gir en samlet drøftelse av «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner». Fra doktorandens ståsted synes dette å måtte være en *helt avgjørende* drøftelse, siden doktorandens hovedinnvending mot Sundby er at Sundby plasserer sin normdefinisjon feil i forhold til en distinksjon mellom «intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner».

Jeg har imidlertid *ikke* kunnet finne noen drøftelse i doktorandens avhandling av «forholdet mellom intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner».

Uavhengig av doktorandens referanse til kapittel 3.2.2 vil jeg for ordens skyld føye til at doktorandens knappe merknader på side 410 er helt utilstrekkelige. For det første framgår det ikke hva en «definisjon» i doktorandens forstand skulle være. For det andre framgår det ikke hva som skulle skille «ekstensjonelle» fra «intensjonelle» definisjoner i doktorandens forstand. For det tredje er det som står om «intensjon» helt utilstrekkelig.

Noen steder synes doktoranden å *forutsette* noe om hva ekstensjonelle definisjoner i hans forstand er, men dels er forutsetningsformen i seg selv helt utilstrekkelig og dels er det som synes forutsatt, problematisk. For eksempel på side 448 synes ekstensjonell definisjon å settes lik definisjon med betingelsesstruktur; men også intensjonelle definisjoner kan i vanlig språkbruk ha denne form. På side 492 synes ekstensjonell definisjon å settes lik definisjon gjennom art og underart; men også intensjonelle definisjoner kan i vanlig språkbruk ha denne form.

På side 491 synes intensjonell definisjon å settes lik en forståelse som språkbrukerne selv legger til grunn. Men en slik forståelse kan selvfølgelig både ha betingelsesstruktur og art-underart-struktur; dvs. at samme definisjon kan være både intensjonell og ekstensjonell i doktorandens språkbruk.

Et *minimumskrav til en akseptabel framstillingsmåte* er at doktoranden *gjør rede for hvordan han bruker sine tekniske termer*. I denne sammenheng er det et minimumskrav at doktoranden stiller det han kaller «ekstensjonelle» og «intensjonelle» definisjoner, opp mot hverandre og uttrykkelig og systematisk og eksemplmessig forklarer:

For det første: Hva er en *definisjon* i hans forstand?

For det andre: Hva skiller *ekstensjonelle* fra *intensjonelle* definisjoner i hans forstand?

La oss så vende tilbake til sitat 40 som var foranledningen til vandringen gjennom doktorandens henvisninger ovenfor: Den interne henvisning doktoranden der gir oss, synes å være en tom henvisning. Dermed blir vi latt i uvisse med hensyn til hva doktoranden mener med sin nøkkeldistinksjon i sitat 40, nemlig distinksjonen mellom «intensjonelle og ekstensjonelle definisjoner». Og vi får intet belegg for *hvorfor* Sundbys karakteristikk av sin definisjon som intensjonal skulle være «et kunstgrep» – ja, for at det til og med «ville være svært hensynsfullt å kalle den et kunstgrep».

Fortsetter vi å lese Sundbys *Om normer* videre, fra der hvor doktoranden stopper å sitere ham, så ser vi at Sundby på side 75 uttrykkelig spør: «Men kunne vi ikke også definere selve grunntermen «norm» ekstensjonalt ...?». – Til dette svarer Sundby at vi må skille mellom to forskjellige betydninger av uttrykket «ekstensjonal definisjon av 'norm'». Etter å ha drøftet de to presiseringsretningene, konkluderer Sundby på sidene 75–76 med at man ikke kommer utenom intensjonale størrelser ved definisjonen av begrepet 'norm'.

HVIS VI SÅ KONKLUDERER VÅRT FORSØK PÅ Å FØLGE DOKTORANDENS ARGUMENTASJON PÅ SIDENE 510–11, SÅ ER RESULTATET SOM FØLGER:

For det første: Doktoranden gir oss overhodet ikke noe belegg for at Sundby «*egentlig* gir en ekstensjonell definisjon av norm».

For det andre: Doktoranden forklarer oss ikke engang hva dette skulle bety.

For det tredje: Han forklarer oss ikke hvorfor det skulle være en svakhet.

De steder hos Sundby som doktoranden henviser til, er klart skrevet og virker gjennomtenkt fra Sundbys side. Hvorvidt det Sundby skriver er fruktbart, holdbart, e.l., er selvfølgelig et annet spørsmål. Men vi er nå *ikke på dette planet*; vi er ikke på planet for spørsmålet om teoretisk fruktbarhet, holdbarhet, m.v.; vi er ikke på planet for enighet eller uenighet. Vi er nå på et mer grunnleggende plan. Vi spør rett og slett etter hva som menes.

Generelt gjelder at det er grenser for hvor mange uklarheter som kan erstattes av nye uklarheter, før man må konkludere med at framstillingsmåten er uakseptabel.

I sin uklarhet og i sitt manglende belegg, representerer doktorandens argumentasjon på sidene 510–11 etter mitt skjønn en helt uholdbar måte å argumentere på. Dessverre er disse sidene typiske for doktorandens avhandling.

5.6 «Gyldighet», «Sannhet», «Korrespondanse-teorien», «Ekstensjonelle vitenskaper», «Mengdelogikk»

5.6.1 Innledning

I forhold til formallogikk kan vi skille mellom to typer kyndighet. – For det første kyndighet i bestemte bevisprosedyrer, dvs. de testmetoder for gyldighet som er oppstilt i logikken; f.eks. syllogismelæren, Venns diagrammer, sannhetstabellmetoden eller tablåmetoden. – For det andre kyndighet i bruk av de metatermer som logikere og filosofer bruker når de reflekterer over hva logikk er. Dette er, som nevnt (avsnitt 5.2 ovenfor, innledningsvis) termer som «implikasjon» og «motsigelse»; det er termer som «funksjon», «begrep», «singulær term» og «kvantor»; det er termer som «intensjon» og «ekstensjon», med videre avledninger, som f.eks. «intensjonelle definisjoner» og «ekstensjonelle definisjoner»; og det er termer som «ekstensjonalitetsprinsipp», «sannhet», «gyldighet» og «logisk form».

Jeg mener det er en viktig oppgave å reflektere over filosofiske sider av formallogikk. Men det er da en forutsetning at man behersker et minstemål av de redskaper som er nødvendige.

Det er den andre av de to nettopp nevnte typene av kyndighet, som er nødvendig i forhold til doktorandens arbeid. Doktoranden impliserer nemlig at *selve* det å drive med formallogikk gir en viss filosofisk slagside, og prøver å vise dette gjennom bruk av termer som de jeg nettopp nevnte. *Selve* det at man arbeider med logikk, herunder direktivlogikk, skal i doktorandens måte å se tingene på, bygge på bestemte metafysiske forutsetninger eller føre til bestemte metafysiske konsekvenser.

Det er etter mitt skjønn to poenger som det er viktig å få fram i denne sammenheng. For det første at doktorandens løpende tekst viser at han ikke behersker de termer fra logikken som han selv setter i sentrum: termer som «opposisjonskvadrat», «implikasjon», «kontradiksjon», «kontraritet», «ekstensjon», «ekstensjonalitetsprinsipp», «singulær term», «kvantorlogikk», «sannhet» og «gyldighet»; *jfr. det jeg allerede har sagt i tilknytning til* termene «opposisjonskvadrat», «implikasjon», «kontradiksjon» og «kontraritet» (avsnitt 5.3.2 ovenfor), «singulær term» (avsnitt 5.4 ovenfor), og «ekstensjonell definisjon» (avsnitt 5.5 ovenfor). For det andre at den tilsynelatende argumentative og polemiske kraft doktoranden tillegger sine assosiasjoner gjennom disse metatermer, er illusorisk. De to poengene henger selvfølgelig sammen. Men jeg nevner det andre poenget separat, fordi doktoranden – gjennom sine stadige skiftende sammenstillinger av termer som de jeg har nevnt – skaper en egenartet retorikk som det er lett å tenke at må inneholde «noe».

I det følgende skal jeg gå gjennom enkelte trekk ved en passasje som aktualiserer doktorandens bruk av mange av logikkens metatermer, *jfr. sitatene 43–47* nedenfor, som utgjør en sammenhengende tekst hos doktoranden. Teksten i sitat 43 er relativt håndterlig. I sitat 44 begynner det å butte imot. Og sitatene 45–47 volder store problemer, og framstår som ganske ugjenomtrelgelige.

Jeg understreker at poenget ikke er denne teksten i og for seg. Poenget er, *generelt*, at teksten er representativ for den måten doktoranden skriver på;

og, *spesielt*, at teksten er representativ for doktorandens bruk av logikkens metatermer.

5.6.2 Gyldighet, sannhet, logisk form

På side 411 skriver doktoranden:

[43] «Det er vanlig å si at et *argument* er logisk gyldig, hvis og bare hvis et hvert argument med samme logisk form er slik at hvis det har sanne premisser, så har det sann konklusjon. Det er ikke så vanskelig å vise at et argument ikke er logisk gyldig; det er tilstrekkelig å finne et eksempel på at et argument med en viss logisk form ikke leder til en sann konklusjon, selv om premissene er sanne. Det teoretisk viktige spørsmålet er derimot om det kan bevises at et argument med en viss logisk form *alltid* er gyldig» (mine uthevinger).

I tilknytning til det doktoranden her skriver, skal jeg helt kort nevne litt om de logiske grunntermene «sannhet», «gyldighet» og «logisk form», og forholdet mellom dem.

Sannhet er noe som tilkommer setninger eller utsagn.⁸ Logikken bygger ikke på noen bestemt oppfatning eller teori om hva sannhet er, utover våre dagligdagse intuisjoner om, og beherskelse av, sannhetsbegrepet. Logikken er således forenlig med alle velkjente sannhetsteorier: koherensteori, korrespondanseteori, konsensusteori, Tarskis teori, mv.

Gyldighet er noe som tilkommer argumentasjonsformer, eller som vi også kan si: slutningsformer. Grunntanken er at en argumentasjonsform er gyldig *hvis og bare hvis* det ikke kan tenkes at argumenter med denne formen har sanne premisser, men usann konklusjon. Denne grunntanken henter

⁸ Hvorvidt man skal se det slik at logikken og logikkens metatermer vedrører setninger eller utsagn eller noe annet, er et eget spørsmål. Svaret kan variere avhengig av hvordan spørsmålet nærmere presiseres. I forhold til de emner som tas opp i innværende opposisjon, er spørsmålet, uansett presiseringsretning, ikke relevant. Derfor har jeg flere steder unngått den mer omstendelige formulering «setninger eller utsagn» og nøyd meg med ett av alternativene.

logikken fra dagligspråket; det er ingen metafysisk stridighet knyttet til dette begrepet 'gyldig argumentasjonsform'.⁹

Av disse forklaringene av sannhet og gyldighet framgår for det første at et argument kan ha *falske premisser, men representere en logisk gyldig slutningsform*. For eksempel: «Hvis alle jurister er kvinner og Aristoteles er en jurist, så er Aristoteles en kvinne».

For det andre framgår at et argument kan ha *sanne premisser og sann konklusjon, men representere en logisk ugyldig slutningsform*. For eksempel: «Hvis noen jurister er kvinner og Lucy Smith er en jurist, så er Lucy Smith en kvinne».

Disse forklaringene av sannhet og gyldighet foranlediger en merknad til sitat 43 ovenfor. Det blir misvisende når doktoranden sier at «et argument med en viss logisk form *alltid* er gyldig»: Enten så er argumenter med en viss form gyldige eller så er de det ikke. Det har ikke noe med temporalitet eller delvishet å gjøre.

Det er som nevnt argumentasjonsformen eller slutningsformen som er gyldig, ikke «et argument». Men på dette punktet er det ganske vanlig med den omtrentlige uttrykksmåte doktoranden benytter.

Hvorvidt en argumentasjonsform er gyldig, kan bare avgjøres hvis man har et begrep '*logisk form*'. Hvilket begrep 'logisk form' man opererer med, varierer. For Aristoteles var logisk form noe man identifiserte i meningsplanet. Via vår forståelse av en setning kunne vi avgjøre om den hadde samme logiske form som en annen setning. For eksempel setninger med «alle», «noen» og «ingen» ble delt inn på denne måten. I nyere logikk har man innført formkriterier av mer quasi-syntaktisk art. For eksempel kondisjonalen «hvis p, så q» settes som usann hvis antecedenten er sann og konsekventen falsk. I alle andre tilfelle settes kondisjonalen som sann. Kondisjonalen forstås altså som en funksjon som til enhver mulig kombinasjon av sannhetsverdier for delsetningene (antecedenten og konsekventen) tilordner en sannhetsverdi. Det innebærer at kondisjonalens logiske form forstås som

⁹ Denne definisjonen av 'gyldighet' kalles noen ganger «den semantiske» definisjonen; da i kontrast til «syntaktiske» definisjoner.

formen til en sannhetsverdifunksjon. Mer generelt: Når man i nyere logikk søker etter logisk form, så søker man etter sannhetsverdifunksjoner og deres form.

Det er også i sammenheng med formaliseringer av et argument at man kan utarbeide *syntaktiske metoder* for å avgjøre om et argument med en bestemt form er gyldig. – Eksempler på slike syntaktiske metoder er tablåmetoden og bruken av sannhetsverditavler. Tablåmetoden ser vi illustrert i symboliseringen av Camestres-syllogismen i avsnitt 5.4 ovenfor.

5.6.3 Ekstensjonalitetsprinsippet¹⁰

I umiddelbar fortsettelse av sitat 43, skriver doktoranden på sidene 411–12:

[44] «Og det [dvs. «bevise at et argument med en viss logisk form alltid er gyldig»] kan man gjøre innen *sentrale deler* av logikken ved å bygge på *ekstensjonalitetsprinsippet*; man antar at et sammensatt uttrykks ekstensjon utelukkende avhenger av ekstensjonen av uttrykkene som inngår i det» (mine uthevninger).

Her er vi nær en riktig gjengivelse av noe vi kan kalle et «ekstensjonalitetsprinsipp». Det som mangler, er en nærmere angivelse av *hvilke uttrykk* i et sammensatt uttrykk det er som skal tilordnes ekstensjoner, og hvordan man finner ekstensjonen til de sammensatte uttrykkene. For eksempel vil synkategorematisk uttrykk, slik som f.eks. konnektivene «og» og «eller», i nyere logikk ofte bli sagt å ikke ha en ekstensjon, fordi de i seg selv nettopp angir hvordan det sammensatte uttrykkets ekstensjon (i dette tilfellet en sannhetsverdi) skal finnes med utgangspunkt i ekstensjonene til de uttrykkene (vanligvis setninger eller setningsradikaler) som konnektivet binder sammen.

¹⁰ Det lar seg ikke gjøre å identifisere ett og bare ett prinsipp som kalles «ekstensjonalitetsprinsippet» og som det er allmenn enighet om. Ser man på det som diskuteres under denne termen, finner man mange former og grader i forskjellige dimensjoner. Det vil føre for langt å gå nærmere inn på dette. Jeg tar utgangspunkt i det jeg finner hos doktoranden, og snakker i en del sammenhenger i det følgende for enkelthets skyld om «ekstensjonalitetsprinsippet» i bestemt form entall og med et slikt betydningssinnhold som framgår av drøftelsene.

Innen bestemte deler av den moderne logikk, spesifikt setningslogikken, benyttes ekstensialitetsprinsipper til å demonstrere gyldigheten av bestemte argumentasjonsformer. *Imidlertid*: Dette er ikke noe som følger av (den semantiske) definisjonen av ‘gyldighet’ alene, slik doktoranden impliserer i sitatene 43–44 (se også første setning i sitat 45). *Den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’ forutsetter ingenting om ekstensjoner, spesielt ikke et ekstensialitetsprinsipp*. Aristoteles anga gyldige slutningsformer i sin syllogismelære uten å forutsette et ekstensialitetsprinsipp i moderne logikks mening. – Det er altså feil når doktoranden impliserer at ekstensialitetsprinsipper er nødvendige for identifisering av logisk gyldige argumentasjonsformer.

Doktoranden knytter i sin framstilling ubestemte eller vekslende assosiasjoner til ekstensialitetsprinsippet. Dette igjen leder til at *gyldighet og sannhet blandes sammen*. For eksempel og i kortform: *Én linje* er at doktoranden i sitatene 43–44 synes å identifisere den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’ med ekstensialitetsprinsippet; og i sitat 45 forstår han ekstensialitetsprinsippet som en definisjon av ‘sannhet’. *En annen linje* er første setning i sitat 45, som det er mest nærliggende å forstå slik at den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’, via den påstått nødvendige anvendelsen av ekstensialitetsprinsippet for å bestemme gyldige argumentasjonsformer, gir opphav til en definisjon av ‘sannhet’.

Altså og mer generelt: Doktoranden beveger seg fra den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’, over ekstensialitetsprinsippet, til en definisjon av ‘sannhet’. – På denne bakgrunn er det nødvendig å si noe om ekstensialitetsprinsippetets innhold og funksjon.

Ekstensialitetsprinsippet, slik det forstås av Frege og Carnap, gir *indirekte* ledetråder for å finne *logisk syntaktiske metoder* for å bestemme gyldige argumentasjonsformer. Jeg understreker «indirekte» ledetråder: Et hovedproblem med doktorandens bruk av logikkens metatermer – f.eks. termene «ekstensialitetsprinsipp», «gyldighet» og «sannhet» – er at de nødvendige distinksjoner utelates og at termenes innbyrdes forhold dermed framstår som flytende.

I det at ekstensjonalitetsprinsippet har en indirekte rolle i forhold til identifikasjon av gyldige argumentasjonsformer, ligger at det er flere mellomliggende skritt.

Det første skrittet er at ekstensjonalitetsprinsippet gir et *grunnlag for analyse og representasjon av en setnings logiske form*. – Dette kan illustreres gjennom Camestres-syllogismen, nærmere bestemt de to øverste blokkene i oppsettet i avsnitt 5.4 ovenfor: dvs. den aristoteliske formulering og formuleringen med kvantorer. Selv om den første blokken, den aristoteliske formulering, allerede er stilisert, så er den så nær dagligspråket at vi lett kan sette inn og få setninger i naturlig dagligtale. For eksempel: «alle paver er mennesker, ingen spurver er mennesker, ergo er ingen spurver paver».

Den andre blokken i oppsettet, formuleringen med kvantor, gir en *analyse* av setningenes logiske form som er noe forskjellig fra den aristoteliske. I stedet for den kategoriske setning «Alle P er M» har vi nå den hypotetiske setning «For alle x gjelder at hvis x har egenskapen P, så har x egenskapen M». Videre er *representasjonen* av den logiske form forskjellig. Den andre blokken benytter en spesifikt logisk syntaks: med individvariabler, med en allkvanter som knytter seg til individvariablene, med logiske konnektiver, her kondisjonal og negasjon, og med parenteser som angir hvordan deluttrykkene skal leses i forhold til hverandre.

Selve den logiske syntaksen er *ikke del av* ekstensjonalitetsprinsippet isolert sett, men den har blitt *utviklet i nær sammenheng med* bruk av ekstensjonalitetsprinsippet til analyse av logisk form.

Det neste skrittet er at ekstensjonalitetsprinsippet gir grunnlag for å angi *hvordan setningens ekstensjon, dvs. dens sannhetsverdi, bestemmes ut fra forholdet mellom ekstensjonene til deluttrykkene som inngår i setningen*. – Dette kan igjen illustreres gjennom Camestres-syllogismen, nærmere bestemt den andre blokken i oppsettet i avsnitt 5.4 ovenfor. Alle setningene i denne blokken har en kondisjonal form. En kondisjonals ekstensjon, dvs. dens sannhetsverdi, avhenger av sannhetsverdien av antecedenten og konsekventen. Kondisjonalen regnes som usann hvis antecedenten er sann og konsekventen er falsk. I alle andre tilfelle (under alle andre kombinasjoner

av sannhetsverdier for antecedenten og konsekventen) regnes kondisjonalen som sann.

Alle setningene i den andre blokken innledes med en allkvanter. Det betyr at allkvantersetningens ekstensjon, dvs. dens sannhetsverdi, avhenger av ekstensjonen til alle instansieringer av kondisjonalen. Nærmere bestemt er det vanlig å tolke allkvanteren som en konjunksjon i forhold til alle de individer som faller innenfor området av det man snakker om. Dette betyr at hvis man ved én instansiering av kondisjonalen finner at antecedenten er sann og konsekventen usann, så er denne instansieringen usann – og dermed blir allkvantersetningen usann: for en konjunksjon er bare sann hvis alle konjunktene er sanne.

Vi har nå sett – som et første skritt – at ekstensialitetsprinsippet gir et grunnlag for analyse og representasjon av en setnings logiske form. Og videre – som et andre skritt – at ekstensialitetsprinsippet gir grunnlag for å angi hvordan en setnings ekstensjon, dvs. dens sannhetsverdi, bestemmes ut fra forholdet mellom ekstensjonene til deluttrykkene som inngår i setningen.

På denne bakgrunn er et videre skritt – et tredje skritt – å peke på at ekstensialitetsprinsippet gir grunnlag for å *bestemme den logiske formen til et argument hvor slike analyserte setninger inngår*. – Dette kan igjen illustreres gjennom Camestres-syllogismen, nærmere bestemt den andre og tredje blokken i oppsettet i avsnitt 5.4 ovenfor. Den eneste forskjellen mellom disse to blokkene er at i den tredje blokken har vi negert konklusjonen. Dette gjør vi fordi vi ønsker å undersøke om det kan la seg gjøre å finne et moteksempel til argumentet i den andre blokken. Og et moteksempel er nettopp et tilfelle hvor premissene er sanne, men konklusjonen usann; dvs. et tilfelle hvor ekstensjonene er slik at alle de tre setningene i blokk tre er sanne (samtidig).

Hvorfor ønsker vi å undersøke om det kan la seg finne et moteksempel? Fordi et moteksempel vil vise at det argumentet vi undersøker ikke har en logisk gyldig form; at det er logisk ugyldig.

Det behøver ikke å bety at det er noe galt med argumentet. Det betyr bare at konklusjonene ikke følger med logisk nødvendighet av premissene.

Vi har nå illustrert hvordan ekstensialitetsprinsippet kan bidra til én måte å bestemme et arguments logiske form. Det avsluttende skritt – det fjerde skritt – er da å konstatere at *på denne indirekte måte, og bare på denne indirekte måte, bidrar ekstensialitetsprinsippet til å identifisere logisk gyldige argumentasjonsformer*. – Dette kan igjen illustreres gjennom Camestres-syllogismen, nærmere bestemt den fjerde og siste blokken i oppsettet i avsnitt 5.4 ovenfor, dvs. beviset med eksistenskvantor. Gjennom beviset med tablåmetoden har man identifisert en logisk gyldig slutningsform.

På denne bakgrunn blir det klart at og hvordan ekstensialitetsprinsippet ikke er noe annet enn et *instrument*. I bunnen av logikken ligger den semantiske definisjonen av ‘logisk gyldig argumentasjonsform’: dvs. at en argumentasjonsform er logisk gyldig *hvis og bare hvis* alle interpretasjoner av argumenter med denne formen og med sanne premisser også gir sann konklusjon. I forhold til denne definisjonen har vi nå sett hvordan ekstensialitetsprinsippet virker som et instrument på følgende måter:

- Ekstensialitetsprinsippet gir én vei, og *kun én vei*, for analyse og representasjon av logisk form av setninger, og i andre hånd av argumenter.
- Ekstensialitetsprinsippet gir dermed én vei, og *kun én vei*, til identifikasjon av logisk gyldige argumentasjonsformer.
- Som ledd i identifikasjonen av logisk gyldige argumentasjonsformer gir ekstensialitetsprinsippet (sammen med andre deler av det logiske apparat) ledetråder, men *kun ledetråder*, for produksjon dels av overordnede bevismetoder, som f.eks. tablåmetoden, og dels de logisk syntaktiske regler man bruker som ledd i bevisføringer. *Skulle disse bevismetoder eller logisk syntaktiske regler lede til at man kaller argumentasjonsformer for logisk gyldige som ikke stemmer med våre utenomlogiske intuisjoner, så gir dette grunnlag for revisjon av de*

bevismetoder eller logisk syntaktiske regler som man har benyttet seg av.

Av det som nå er sagt, følger at ekstensialitetsprinsippet *ikke* har noe av den filosofiske belastning eller det metafysiske preg doktoranden tillegger det. – Doktorandens sammenblanding av de logiske grunntermer er så ugjennomtrengelig at det kan være vanskelig å finne noe bestemt å korrigere. Men på bakgrunn av det doktoranden skriver, bl.a. i sitat 45, er det grunn til å framheve bl.a. følgende:

- Hvordan sannhet blir definert, avgjøres ikke av ekstensialitetsprinsippet (5.6.4 (1) nedenfor).
- Korrespondansebegrepet om sannhet er uavhengig av ekstensialitetsprinsippet (5.6.4 (3) nedenfor).
- Det lar seg ikke gjøre identifisere noe som doktoranden kaller «ekstensialitetsvitenskaper», det vil si vitenskaper som forutsetter bruk av ekstensialitetsprinsippet (5.6.5 nedenfor).
- Ekstensialitetsprinsippet hverken sier eller forutsetter noenting om arten av det som eksisterer eller hva det å eksistere skal bety. *Spesielt:* Ekstensialitetsprinsippet hverken sier eller forutsetter noe om en fysisk virkelighet (5.6.6 nedenfor).

5.6.4 Doktoranden slår sammen semantikk og syntaks, og sannhet og gyldighet

I umiddelbar fortsettelse av sitat 44 skriver doktoranden på side 412:

[45] «Det er nødvendigheten av å kunne anvende dette prinsippet [S. Eng: dvs. ekstensialitetsprinsippet] som er avgjørende for *hvordan* sannhet eller usannhet blir definert. Dersom argumentasjonsformen alltid er gyldig, kan man trygt legge til grunn at sanne premisser gir sanne konklusjoner. Siden det her dreier seg om forholdet mellom setninger som kun er sanne eller usanne, kan prinsippet [S. Eng: dvs. ekstensialitetsprinsippet] oppsummeres med Aristoteles' egen definisjon av sannhet: «Å si om det som er at

det ikke er, eller om det som ikke er at det er, er usant, mens å si om det som er at det er, og om det som ikke er, at det ikke er, er sant». Det er bakgrunnen for at Bertrand Russell, en av de viktigste inspiratorene for den logiske empirismen, gikk så sterkt inn for å bygge på denne *korrespondanseteorien* om sannhet [S. Eng: ekstensjonalitetsprinsippet = korrespondanseteorien]. Men det dreier seg ikke om noen metode for vitenskapelig verifikasjon eller om sannhet i naturlig språklig forstand, men om logisk sannhet» (mine uthevinger).

Det er ikke her mulig uten videre å sette opp en posisjon som doktoranden representerer og så argumentere i forhold til denne. Vi er *ikke* på nivået for enighet og uenighet. Vi er på nivået *før* dette, et nivå hvor vi forsøker å gi et minstemål av fornuftig mening til det som står.

(1) Hvordan sannhet blir definert, avgjøres ikke av ekstensjonalitetsprinsippet

Hvordan sannhet blir definert eller ikke definert, blir vanligvis ikke forstått som noe som kan avgjøres ved hjelp av ekstensjonalitetsprinsippet. *Tvertimot*: Ekstensjonalitetsprinsippet forutsetter rimeligvis at vi vet hva vi mener med sannhet, ettersom ekstensjonalitetsprinsippet jo skal kunne brukes til å finne en setnings sannhet (setningens ekstensjon ifølge Frege) når ekstensjonene til uttrykk som inngår i setningen, er angitt.

Riktignok skriver doktoranden i siste setning i sitat 45 at det dreier seg om en metode for å finne *logisk* sannhet. Dette kan muligens forstås i overensstemmelse med det forhold at et logisk gyldig argument korresponderer med en tautologisk kondisjonal hvor konjunksjonen av premissene i argumentet utgjør antecedenten og konklusjonen utgjør konsekventen. Det som defineres ved hjelp av ekstensjonalitetsprinsippet, skulle da være logisk sannhet forstått som gyldigheten til et argument, eller den tautologiske sannheten til den korresponderende kondisjonalen. Men dette sies ikke eksplisitt, og det som ellers sies i sitat 45, taler mot en slik tolkning.

En annen mulig tolkning av det som hevdes i sitat 45, er at et gyldig argument gir grunnlag for å avlede sanne utsagn fra andre sanne utsagn. I denne forstand kan vi «definere» sannheten til konklusjonen i et gyldig argument ved hjelp av sannheten til premissene. I

tilfelle må Aristoteles' sannhetsdefinisjon, og den korrespondanse-teorien som teksten her leser inn i denne definisjonen, kanskje forstås som anvendt innskrenket til å gjelde «korrespondansen» mellom premisser og konklusjon. Første del av den tredje setningen i sitat 45 («Siden det her dreier seg om forholdet mellom setninger som kun er sanne eller usanne, ...»), kan muligens tolkes slik, men heller ikke her synes dette å stemme overens med hva som ellers sies i sitatet, eller det som står i teksten foran og etter det siterte. Det medfører dessuten at distinksjonen mellom et/en korrespondansebegrep/teori om sannhet og et/en koherensbegrep/teori om sannhet oppheves eller blir utydelig.

(2) **Hvordan sannhet blir definert, avgjøres ikke av den semantiske definisjonen av 'gyldighet'**

Den mest nærliggende tolkningen av det som sies i første setning i sitat 45 ovenfor, synes uansett å være at doktoranden mener at *den semantiske definisjonen av 'gyldighet'*, via den påstått nødvendige anvendelsen av ekstensialitetsprinsippet for å bestemme gyldige argumentasjonsformer, gir opphav til en definisjon av 'sannhet'. Denne identifikasjonen synes underbygget ved, for det første, at han tenderer til å identifisere ekstensialitetsprinsippet med definisjonen av 'gyldighet' (se ovenfor, i tilknytning til sitatene 43–44), og for det andre, at han samtidig forstår ekstensialitetsprinsippet som en definisjon av 'sannhet'.

Dette er i tilfelle *feilaktig av flere grunner*:

For det første er det feilaktig fordi den semantiske definisjonen av 'gyldighet' forutsetter at vi forstår hva sannhet er ('sannhet' inngår i definiens).

For det andre er det feilaktig fordi de syntaktiske reglene for å avgjøre om en argumentasjonsform er gyldig,¹¹ forutsetter det semantiske begrepet om gyldighet og må prøves mot dette. – Dersom altså en syntaktisk regel for å avgjøre om en argumentasjonsform er gyldig, utpeker argumenter med sanne premisser og usanne konklusjoner som syntaktisk gyldige, så anses denne syntaktiske regelen for å være falsifisert eller demonstrert ubrukbar.

¹¹ Mer presist: «den syntaktiske regelen/ de syntaktiske reglene for å avgjøre om en argumentasjonsform, brakt på en bestemt logisk syntaktisk form, er gyldig».

For det tredje er det feilaktig fordi ekstensjonalitetsprinsippet selv verken er identiske med (bestemte) syntaktiske regler for å avgjøre om en argumentasjonsform er gyldig eller med den semantiske definisjonen av 'gyldighet'. Ekstensjonalitetsprinsippet kan, og vil normalt, gi (bestemte) ledetråder for utviklingen av formalt syntaktiske regler for å avgjøre om en argumentasjonsform er gyldig, men er altså ikke selv en slik regel/ slike regler. Og ekstensjonalitetsprinsippet er i alle fall ikke identisk med den semantiske definisjonen av 'gyldighet'.

Endelig er det for det fjerde slik at forholdet mellom begrepene 'gyldighet' og 'sannhet', slik det kommer til uttrykk primært i den semantiske definisjonen av 'gyldighet', er et forhold mellom begreper på *forskjellige logiske beskrivelsesnivåer*: 'Gyldighet' karakteriserer argumentasjonsformer; 'sannhet' karakteriserer setninger eller utsagn. Derfor kan man ikke ut fra kunnskap om at et argument på en bestemt argumentasjonsform er gyldig, vite om premissene er u/sanne og/ eller konklusjonen u/sann; man kan bare vite at *dersom* premissene er sanne, så må også konklusjonen være sann. *Dette viser direkte at sannhet ikke kan defineres fra gyldighet.* – For at vi ved hjelp av kunnskap om gyldige argumentasjonsformer skal kunne avgjøre om en setning eller et utsagn er sant, må vi altså som et minimum vite at premissene vi anvender, er sanne uavhengig av vår kunnskap om argumentasjonsformer, for dermed å slutte til at konklusjonen må være sann; eller vi må omvendt vite at konklusjonen er usann, for dermed å slutte til at minst en av premissene må være usann.

Et unntak er tautologier, for eksempel «p eller ikke p»; og, som nevnt ovenfor, kan et gyldig argument skrives som en tautologisk kondisjonal, med konjunksjonen av premissene som antecedent og konklusjonen som konsekvent. Men slike logiske sannheter demonstreres til syvende og sist ved å vise at de gjelder uansett sannhet eller usannhet i ordinær opprinnelig forstand for premisser og konklusjon, og forutsetter altså – som gyldighet – sannhet.

(3) Korrespondansebegrepet om sannhet er uavhengig av ekstensjonalitetsprinsippet

Vi har nå sett på det forhold at sannhetsteorier generelt er uavhengig av ekstensjonalitetsprinsippet. Ut fra doktorandens skrivemåte må nevnes, mer

spesielt, at også korrespondansebegrepet om sannhet er uavhengig av ekstensjonalitetsprinsippet: Korrespondansebegrepet om sannhet eksisterte i årtusener før ekstensjonalitetsprinsippet ble formulert.

I motsetning til den semantiske definisjonen av 'gyldighet' sier korrespondansebegrepet noe direkte om hvordan sannhet oppfattes. Ekstensjonalitetsprinsippet kan i en viss forstand sies å bygge på korrespondansebegrepet om sannhet, fordi det tilordner uttrykkene i en setning korresponderende (vanligvis) ikke-lingvistiske entiteter, og dessuten anviser hvordan vi skal kunne finne en setnings ekstensjon, dvs. dens sannhetsverdi ifølge Frege, ved hjelp av de ekstensjonene som deluttrykkene i setningen er tilordnet. – I en viss forstand kan ekstensjonalitetsprinsippet sies å stå i samme relasjon til korrespondansebegrepet som de syntaktiske reglene for å finne gyldige argumentasjonsformer, står i til den semantiske definisjonen av 'gyldighet'. Ekstensjonalitetsprinsippet anviser nemlig bestemte måter å tilordne sannhetsverdier til setninger, gitt en formallogisk (syntaktisk) parafisering av setningene og bestemte tilordninger av ekstensjoner til de formallogisk (syntaktisk) angitte deluttrykkene. *Men det innebærer selvsagt også at ekstensjonalitetsprinsippet forutsetter at slike tilordninger (i konkrete tilfelle) må søkes annetsteds enn i ekstensjonalitetsprinsippet selv.* Man kan f.eks. si at ifølge ekstensjonalitetsprinsippet så er en (enkel) singular setning sann dersom den singular term refererer til et individ som befinner seg i predikatbegrepets ekstensjon. Men det gir jo ikke i seg selv noen anvisning for hvordan man kan avgjøre i et konkret tilfelle om en singular setning er sann, f.eks. om setningen «Kongen av Frankrike er skallet» er sann.

Det er derfor selvsagt greit nok, slik doktoranden skriver i sitat 45, at ekstensjonalitetsprinsippet ikke angir metoder for (natur)vitenskapelig sannhet. *Men* det angir ikke derfor i seg selv logisk sannhet. Det angir et prinsipp for å finne logisk syntaktiske regler for å avgjøre om en setning er sann, gitt bestemt kunnskap om relevante (semantiske) relasjoner mellom de ekstensjonene som deluttrykkene i setningen tilordnes. Det angir altså bestemte semantiske teorier om hvordan vi kan finne sannheten til (visse) alminnelige setninger, gitt «sannhetene» om bestemte relasjoner mellom ekstensjonene til deluttrykkene, og kan så i neste omgang derfor brukes til å finne frem til argumentasjonsformer som er (logisk) gyldige.

Ekstensjonalitetsprinsippet står altså i langt mer indirekte og formidlede forhold til sannhet, gyldighet og korrespondanse, enn det doktoranden impliserer.

5.6.5 «Ekstensjonelle vitenskaper»

I umiddelbar fortsettelse av sitat 45 skriver doktoranden på side 412:

[46] «En definisjon kan angi de nødvendige og de tilstrekkelige betingelsene som må være oppfylt for at man kan legge til grunn at sentrale former for argumentasjon i *ekstensjonelle vitenskaper* – det vil si vitenskaper som forutsetter bruk av ekstensjonalitetsprinsippet – alltid gir grunnlag for logisk gyldige slutninger. På den ene siden fastslår definisjonen at det enten må eller ikke må foreligge en ekstensjon for at setninger skal kunne være sanne eller usanne. Og på den annen side at det er tilstrekkelig at det enten foreligger eller ikke foreligger en ekstensjon for at setninger skal kunne være sanne eller usanne» (min utheving).¹²

Det er helt uklart – og såvidt jeg kan se uforklart – hva doktoranden mener med «ekstensjonelle vitenskaper».

Jeg kjenner ikke til en eneste annen vitenskap enn *nettopp* moderne formallogikk som legger ekstensjonalitetsprinsippet «til grunn». Men heller ikke der har det noen enerådende stilling.

- I moderne logikk finnes det mange *alternative systemer* som ikke forutsetter ekstensjonalitetsprinsippet.
- I moderne logikk er ekstensjonalitetsprinsippet omdiskutert også innenfor *tradisjonelle systemer*, f.eks. i forbindelse med den logiske behandlingen av kondisjonaler.
- Moderne formal *lingvistikk*, som benytter seg av mye av den moderne logikkens formale vokabular, forutsetter ikke (lenger) ekstensjonalitetsprinsippet.

¹² Om «ekstensjonell vitenskap», se også f.eks. sidene 414, 430.

- I *matematikken* er det påvist at man generelt ikke følger eller bygger på – og heller ikke kan bygge på – den moderne logikk, spesifikt ikke på ekstensjonalitetsprinsippet.

Det er også en merkverdighet å hevde at ekstensjonalitetsprinsippet gir et grunnlag for logisk gyldige slutninger. Som påpekt flere ganger kan ikke ekstensjonalitetsprinsippet gjøre annet enn å gi en *ledetråd* for å finne fram til gyldige argumentasjonsformer, forutsatt den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’.

Muligens tenker doktoranden her på hypotetisk-deduktiv metode som en sentral form for argumentasjon. Men gyldigheten til en hypotetisk-deduktiv argumentasjon følger direkte av en fra antikken kjent syllogismeform, og er ikke i behov av et ekstensjonalitetsprinsipp for å demonstreres som gyldig. (Om vi f.eks. velger å tolke kondisjonalene som materiale eller ikke, har ingen innflytelse på om denne slutningsformen er gyldig.)

Forøvrig merker man seg den fullstendig uklare måte doktoranden, i de to siste setningene i sitat 46, tilordner en ekstensjon til en setning; en ekstensjon som ifølge doktoranden må ligge til grunn for anvendelsen av ekstensjonalitetsprinsippet på en setning for å avgjøre om setningen er sann eller ikke. Imidlertid, den eneste form for ekstensjon som slik i entalls form kan tilordnes en setning, er ifølge Frege *nettopp* setningens sannhetsverdi! Leser vi doktorandens tekst i sitat 46 ut fra standard logisk terminologi, så *skulle vi altså måtte tilordne setningen en sannhetsverdi for at vi skulle kunne tilordne setningen en sannhetsverdi!* Doktoranden utpensler dette og gir det tilsynelatende stor vekt; jfr. oppbygningen av sitat 46. Men det han skriver, gir ikke mening ut fra standard logisk terminologi.

Det meste tyder på at doktoranden i sitat 46 har beveget seg fra ekstensjonsbegrepet i *standard logisk-semantisk betydning*, til ekstensjon forstått som en *fysisk eksisterende* entitet, eller mengde av fysiske entiteter, som kan eller skal tilordnes en setning. – Jeg skal til slutt peke på hvordan doktoranden spiller på denne betydningen av «ekstensjon».

5.6.6 «Ekstensjon» settes lik «fysisk virkelighet»

I umiddelbar fortsettelse av sitat 46, skriver doktoranden på side 412:

[47] «Dette vil si at hvis og bare hvis det eksisterer en *fysisk virkelighet* som kan oppfylle denne definisjonen av sannhet, kan det forutsettes at slutninger fra sanne premisser alltid gir sanne konklusjoner. Og hvis man mener – normativt – at den virkeligheten man undersøker kan defineres ekstensjonelt, så følger det at man alltid kan komme til sanne konklusjoner når man anvender de relevante formene for logisk argumentasjon. Hvis man i tillegg mener at sannhet bare kan defineres i henhold til korrespondanseteorien om sannhet, er det utelukket at det kan argumenteres med påstander om sannhet som ikke kan inngå i slik argumentasjon» (min utheving).¹³

Altså: Hos doktoranden blir ekstensjoner i den semantisk tekniske betydning til den fysiske ekstensjonen tilordnet en setning,¹⁴ som blir til den fysiske virkelighet denne ekstensjonen forutsettes å utgjøre! Å definere noe ekstensjonelt – i dette tilfelle en virkelighet(?), herunder en fysisk virkelighet(?) – betyr altså ifølge doktoranden å angi noe romlig utstrakt (noe ekstensivt). Når doktoranden sier vi kan definere «virkeligheten» ekstensjonelt, herunder en fysisk virkelighet, så betyr det da ifølge doktoranden å tilordne den fysiske virkelighet en fysisk ekstensjon. Og så videre.

Her er mange tolkingsmuligheter; for doktorandens tekst, nå i sitat 47, framstår igjen som ganske ugjennomtrengelig: Det virker *meget* vanskelig å få den til å henge sammen. *For det første* har doktoranden løsrevet seg helt fra det kunnskapsfelt hvorfra termen «ekstensjon» er hentet: nemlig logikken. Han synes å assosiere fritt via bl.a. en dagligspråklig betydning av termen «extension», nemlig betydningen 'noe utstrakt'. Dette gjør at allerede de enkelte setningene i sitat 47 framstår som uforståelige. *For det*

¹³ Se også sidene 53, 161: «varighet og utstrekning»; side 476: «felles og varig eksistens»; sidene 55, 812: «varig og utstrakt eksistens»; side 170: «varig og utstrakt virkelighet»; m.v.

¹⁴ Dette er vesensforskjellig fra hva Frege, Carnap og andre tilordner setningen som dens ekstensjon. For Frege er setningens ekstensjon dens sannhetsverdi. Carnap anvender samme synsvinkel. Carnap og andre peker på og diskuterer også andre synsvinkler. Slike forskjeller sier ikke doktoranden noe om. Han synes, som ellers i boken, å legge til grunn at det er tilstrekkelig med assosiasjoner via termene.

andre er det ingen logisk sammenheng mellom setningene. De framstår som en uformidlet masse. – Jeg skal først knytte noen videre bemerkninger til doktorandens bruk av termen «ekstensjon» (punkt (1) nedenfor) og deretter si litt om forholdet mellom setningene (punkt (2) nedenfor).

(1) Ser man nærmere etter, finner man at doktoranden ikke bare setter likhetstegn mellom en setnings ekstensjon og *den fysiske virkelighet*. Han setter likhetstegn mellom en setnings ekstensjon og *den logiske empirismens oppfatning av virkelighet*. For eksempel skriver han på side 812:

[48] «[F]orutsetningen er da at man postulerer at ekstensialitetsprinsippet gjelder for variablene som inngår i funksjonene, altså at utsagnene refererer til noe som kan ha varig og utstrakt eksistens. Logiske empirister la ... til grunn at det ikke fantes noen annen virkelighet enn en virkelighet som oppfylte ekstensialitetsprinsippet krav, og utelukket av den grunn verdier og handlinger fra virkelighetens verden» (mine uthevinger).

Doktoranden viser her en dobbelt og fundamental misforståelse av ekstensialitetsprinsippet, og dermed også av formallogikkens innhold og funksjon.

For det første: Ekstensialitetprinsippet i seg selv er *ontologisk nøytralt* i følgende forstand. Det er ikke knyttet til en rom-tidlig virkelighet eller til den logiske empirismens ontologi. Ekstensialitetprinsippet er nøytralt mellom f.eks. en platonsk, naturrettslig, kantiansk, psykologisk, eller annen oppfatning av normers eksistensform. Logikken kan representere tanker, tall, mengder, mengder av mengder, osv. – Det er en *grunnleggende* forutsetning i såvel Freges som moderne logikk at det *eneste* kravet som stilles til det som logikken er om, er at det må kunne inngå i argumentplassen i utsagn: dvs. det må kunne være en verdi av en variabel, eller et argument til en funksjon, eller hvordan man ellers måtte velge å uttrykke det. Logikkens «objektbegrep» eller «entitetbegrep» har *ingen* skranker forøvrig. Spesielt: Det har *ingen* skranker av filosofisk art. Herav følger at det heller ikke ligger noen skranker i eventuelle eksistenskrav. – Den sammenkobling doktoranden foretar mellom ekstensialitetsprinsippet og en spesiell ontologisk posisjon, er således uholdbar.

For det andre: Det som i tilfelle ville være en norms ekstensjon, er normens *holdbarhetsverdi*: f.eks. Satisfiert/ Ikke-satisfiert, Gyldig/ Ugyldig, e.l., *i analogi med* deskriptive utsagns holdbarhetsverdi: Sann/ Usann. – En norms ekstensjon *kan ikke være* en rom-tidlig virkelighet, eller andre virkelighetsaspekter; det gir rett og slett ikke god mening i forhold til formallogikkens ekstensjonalitetsprinsipp.

Disse grunnleggende misforståelser av *ekstensjonalitetsprinsippet* har sin motsvarighet i doktorandens grunnleggende misforståelse av hva det doktoranden kaller «mengdelogikk», skulle kunne være.¹⁵ Også i forhold til mengdelogikken legger doktoranden til grunn at de entiteter det er snakk om, må være rom-tidlige. For eksempel heter det på side 133:

[49] «[M]engdelogikken [innebærer] en forutsetning om virkeligheten, nemlig at den består av entiteter som har *varighet og utstrekning* (eksistens i *tid og rom*)» (mine uthevninger).¹⁶

Det som er sagt ovenfor om ekstensjonalitetsprinsippets ontologiske nøytralitet, gjelder *tilsvarende* i forhold til mengdelogikken: Det eneste kravet som stilles til det som logikken er om, er at det må kunne inngå i argumentplassen i utsagn: dvs. det må kunne være en verdi av en variabel, eller et argument til en funksjon, eller hvordan man ellers måtte velge å uttrykke det. Forøvrig er mengdelogikken helt åpen med hensyn til arten av det som settes som medlem i klassene.

¹⁵ Jeg bruker formuleringen «... *det doktoranden kaller «mengdelogikk»*», fordi ordet «mengdelogikk» ikke er noen teknisk term i logikk, og fordi jeg ikke kan huske å ha sett ordet før jeg støtte på det som en sentral term i doktorandens tekst. En vanlig term er «mengdelære»; det er en matematisk disiplin som finnes i ulike aksiomatiske og pre-aksiomatiske utgaver. Men «mengdelogikk»? Doktoranden gir ingen definisjon. – Jeg bruker formuleringen «... *skulle kunne være*», fordi uansett hva doktoranden måtte assosiere med termen «mengdelogikk», så er det grenser for hva som er mulig betydning, gitt logikken ellers. I inneværende opposisjon setter jeg spørsmålet om doktorandens mening med termen «mengdelogikk» i parentes, og konsentrerer meg om grensene for hva som er mulig betydning, gitt logikken ellers. For enkelthets skyld bruker jeg da termen «mengdelogikk», og endog den bestemte form «mengdelogikken», i det følgende. Bruken av disse termer uttrykker ingen tilslutning til doktorandens assosiasjonsmetode, men er et resultat av at det er nødvendig å anta iallfall et *hypotetisk* fast punkt for å kunne komme i gang med en avklaring.

¹⁶ Se også f.eks. sidene 49, 53, 134, m.v.

Nå hevder doktoranden ikke bare at mengdelogikken forutsetter at ethvert element i en mengde er en gjenstand med varighet og utstrekning. Han hevder også at mengdelogikken forutsetter at «ethvert faktum har varighet og utstrekning» (side 53). Dette er i beste fall en av doktorandens utallige uklarheter. For, hva er et faktum? Jeg vil f.eks. si at det er et faktum at jeg nettopp slapp den kulepennen jeg har fått av Per, på gulvet. Er dette faktum varig? Har det utstrekning? Hendelsen som jeg refererer til i min beskrivelse av det aktuelle faktum, er hverken varig eller kan uproblematisk sies å ha utstrekning; riktignok har pennen utstrekning, og selve fallet finner sted over et stykke rom, men hendelsen? Og jeg vil heller ikke uten videre identifisere det faktum jeg beskrev, med hendelsen. Et faktum forutsetter en intellektuell (og språklig formidlet) virksomhet for å kunne gis en identitet; det gjør i og for seg ikke hendelsen selv.

I logikk-litteraturen er man seg fullt bevisst og diskuterer løpende hvilke forutsetninger forskjellige logiske systemer hviler på. Man diskuterer hvorvidt et system helt allment forutsetter at et eller annet eksisterer, helt uavhengig av hva det måtte være, eller hvorvidt et system f.eks. forutsetter at klasser eksisterer. Alle disse diskusjoner ligger fjernt fra doktorandens skrive- og tenkemåte. Det har rett og slett aldri eksistert noen faglig kontekst hvor det har vært i nærheten av forsvarlig å hevde, som doktoranden gjør, at logikken forutsetter at det som eksisterer er rom-tidlig. Doktorandens utsagn om forholdet mellom formallogikk og ontologi har mye av det samme preg som hans omtale av Kants filosofi: Hans uttalelser viser en slik grunnleggende mangel på forståelse av basale utgangs- og orienteringspunkter at det er vanskelig å vite hvor man skal starte en eventuell korreksjon, ja om en korreksjon med utgangspunkt i doktorandens tekst overhodet er mulig.

På grunnlag av sine misforståelser av ekstensjonalitetsprinsippet og mengdelogikk hevder doktoranden så at *årsaken til at Sundby trekker inn internasjonalisering i sitt normbegrep*, var å oppfylle ekstensjonalitetsprinsippet og mengdelogikkens krav, og dermed muliggjøre direktivlogikk (se f.eks. side 195; side 481, andre tekstavsnitt, siste setning; side 538, nest siste tekstavsnitt; jfr. side 50 øverst; se også sidene 49 nederst–50 øverst).

Blant annet pga. disse uriktige utgangspunktene blir det doktoranden skriver i tilknytning til logikkens metatermer generelt, og ekstensialitetsprinsippet og mengdelogikk spesielt, ganske *ugjennomtrengelig*, og de setninger han hevder i disse sammenhenger, blir i meget stor grad stående som *misforståelser fra hans side*. – Doktorandens assosiasjonsrekker fram og tilbake mellom f.eks. termen «ekstensjon» i den dagligspråklige betydningen av ‘noe utstrakt’, termen «internalisering» tolket som å referere til noe ustrakt (se f.eks. sidene 49 nederst–50 øverst), og termen «ekstensjon» i logikken, viser seg å være nettopp dette: *kun assosiasjoner knyttet til ord*. Såvel allminnelig metode: nemlig refleksjon over og bestemmelse av sine nøkkeltermer, som et minimum av kyndighet: nemlig kyndighet om de termer man selv setter i sentrum, er fraværende. – Hensett til den sentrale plass doktoranden tildeler ekstensialitetsprinsippet og mengdelogikk i sin tekst, innebærer dette at store deler av doktorandens avhandling er uten argumentativt belegg.

Problemet er forøvrig enda mer generelt (enn tilknytningen til ekstensialitetsprinsippet og mengdelogikken); dette viser seg når man ser på det mangfold av betydninger – eller rettere: assosiasjoner – som doktoranden knytter til termen «ekstensialitet» med videre avledninger: se avsnitt 5.6.7 nedenfor.

(2) Første setning i sitat 47 setter opp en bikondisjonal mellom de to delsetningene, hvorav den andre delsetningen kan tolkes på to måter. La oss kalle den første delsetningen for **p**, og de to tolkingene av den andre delsetningen for henholdsvis **q₁** og **q₂**.

Setning **p**: Det eksisterer en fysisk virkelighet som kan oppfylle den definisjonen av ‘sannhet’ doktoranden trekker ut av (den uriktige) identifikasjonen av den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’ og ekstensialitetsprinsippet, og en (likeledes uriktig) omvendning av det logiske forholdet mellom sannhet og gyldighet.

Setning **q₁**: Det kan forutsettes at *slutninger* fra sanne premisser alltid gir sanne konklusjoner.

Setning **q₂**: Det kan forutsettes at *gyldige slutninger* fra sanne premisser alltid gir sanne konklusjoner.

For det første gjelder at **q₁** er usann *helt uavhengig av* alt annet og **q₂** er analytisk sann *helt uavhengig av* alt annet. Det er derfor *ingen som helst grunn* til å sette opp en betingelsesrelasjon mellom på den ene side **p** og på den annen side **q₁** eller **q₂**, slik doktoranden gjør.

For det andre gjelder at **p** synes å være enten triviell eller uten mening.

P er *triviell* dersom uttrykket «definisjonen av sannhet» refererer til den semantiske definisjonen av 'gyldighet' (denne definisjonen kan selvsagt brukes på argumenter om den fysiske virkelighet *så vel som alt annet*).

P synes å være *uten mening* dersom vi leser uttrykket «definisjonen av sannhet» slik at uttrykket refererer til ekstensjonalitetsprinsippet: En virkelighet (enten den er fysisk eller ikke) kan ikke «oppfylle» ekstensjonalitetsprinsippet.

Det må i tilfelle være at det som menes, er at de sannheter vi aksepterer om den fysiske virkelighet, og som kan uttrykkes i sanne setninger om denne fysiske virkelighet, lar seg analysere i overensstemmelse med ekstensjonalitetsprinsippet – nærmere bestemt slik at resultatet av å anvende de syntaktiske reglene til avgjørelse av en setnings sannhet *samsvarer med* de sannhetsverdier vi (semantisk) tilordner de samme setningene uavhengig av en slik anvendelse av ekstensjonalitetsprinsippet. – Her foregår det en ganske omfattende diskusjon, slik at **p** i denne tolkningen på ingen måte er almennt akseptert i moderne logisk semantikk. For eksempel står diskusjonen om kondisjonaler sentralt her. Men samtidig er det absolutt ingen (noenlunde kyndig logisk semantiker) som blander sammen dette spørsmålet og spørsmålet om statusen til den semantiske definisjonen av 'gyldighet'.

Man kunne tenke seg å prøve å forstå uttrykket «definisjonen av sannhet» slik at uttrykket refererer til korrespondansebegrepet om sannhet. *Imidlertid*: For det første stemmer dette svært dårlig med tredje setning i sitat 47.

For det andre gir heller ikke dette noen holdbar utlegning av doktorandens tekst.

At sannheter om den fysiske virkelighet lar seg forstå i overensstemmelse med korrespondansebegrepet om sannhet, oppfattes gjerne som relativt plausibelt. Det er vanlig å mene at sannheter om den fysiske virkelighet *prima facie* er de sannheter som lettest lar seg tolke i overensstemmelse med et korrespondansebegrep om sannhet. Men korrespondansebegrepet om sannhet problematiseres gjerne også i slike kontekster, for eksempel i forbindelse med Kuhns paradigmebegrep osv.

Uansett så er den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’ *uavhengig av* om vi velger en korrespondansebegrepslig forståelse av sannhet eller ikke. Dette følger av at den semantiske definisjonen av ‘gyldighet’ definerer ‘gyldighet’ gjennom mulige tilordninger av sannhetsverdier til premisser og konklusjon, men *uavhengig av* (i) hvordan denne tilordningen skjer konkret og (ii) hvilket begrep ‘sannhet’ vi i så fall forutsetter eller kan forutsette. (Jfr. ovenfor om de forskjellige logiske beskrivelsesnivåene for begrepene ‘sannhet’ og ‘gyldighet’.)

5.6.7 Flertydigheten i doktorandens bruk av termen «ekstensjonalitet» med avledninger

På side 476 skriver doktoranden:

[50] «I kapittel 2.4 foran har jeg redegjort for betydningen av ekstensjonalitetsforutsetningen – kvantorbetydningen – for normers eksistens i Ross’ analyse. Jeg er kritisk til denne antakelsen om at normer har én felles og varig eksistens, og hevder at antakelsen beror på en «ekstrapolering» fra den semantiske teorien som Frege og Carnap bygget inn i sine formallogiske analyser av ekstensjonell logikk» (side 476).

Her og en rekke andre steder – *slik som eksempelvis demonstrert flere steder i drøftelsene ovenfor* – bruker doktoranden termen «ekstensjonalitet», med videre avledninger, uten at det er klart hva som ligger i termen. Blant de betydninger, eller assosiasjoner, doktoranden synes å operere med, er følgende:

- (1) Distinksjonen mellom ekstensjon og intensjon ved språklige størrelser (singulære termer, generelle termer, setninger)
- (2) Det som faller inn under generelle termer (i kontrast til singulære termer)
- (3) De ting som en viss type egenskap knytter seg til (f.eks. side 231)
- (4) Det å eksistere (f.eks. side 787)
- (5) Det som eksisterer, virkeligheten (f.eks. side 188)
- (6) Virkelighetens form (f.eks. side 233). – Spørsmålet om eksistensformen for begreper, utsagn, normer, m.v.; kan disse sies å eksistere, og i så fall i hvilken betydning
- (7) Felles og varig eksistens (f.eks. sitat 50)
- (8) Rom-tidlige gjenstander (f.eks. sitat 47, sitat 48)
- (9) Rom-tidlig eksistensform (f.eks. sitat 47, sitat 48)
- (10) En utstrakt virkelighet (f.eks. side 353)
- (11) Korrespondanse mellom utsagn og den rom-tidlige virkelighet (f.eks. sitat 39)
- (12) Ekstensjonalitetstesens til bl.a. Frege og Carnap
- (13) Kvantorer (f.eks. sitat 50)
- (14) Mengdelogisk (f.eks. side 304)

Det synes ganske klart at doktoranden, gjennom denne flertydige bruk av termen «ekstensjonalitet» med videre avledninger, antar sammenhenger hvor det *ikke* er noen. For eksempel er det *ingen nødvendig sammenheng mellom* på den ene side betydningene (1), (12), (13) og (14) og på den

annen side betydningene (6), (8), (9) og (10); man må f.eks. skille mellom Freges ekstensjonalitetstese, dvs. betydning (12), som i seg selv ikke har bestemte filosofiske implikasjoner, og Freges svar på betydning (6), hvor han ga uttrykk for filosofisk omtvistede oppfatninger om begrepers eksistensmåte. *Mer spesielt:* Det er ingen nødvendig sammenheng mellom på den ene side betydningene (1), (12), (13) eller (14) og på den annen side bestemte oppfatninger om *normers* eksistensmåte, dvs. betydning (6).

Doktoranden tar det riktige utgangspunkt så lenge han *direkte* siterer fra sekundærlitteraturen (side 188). Men når han skal *bruke* begrepene i eget resonnement blir det raskt svært problematisk. For eksempler viser jeg til drøftelsene ovenfor.

Generelt gjelder at doktorandens argumentasjon ved hjelp av termen «ekstensjonalitet» framstår som ugjennomtrengelig. Hadde vi enda stått overfor en håndfull tråder som regelmessig ble blandet sammen, så kunne man gått inn i teksten og prøvd å sortere trådene fra hverandre. Men doktorandens argumentasjon ved hjelp av termen «ekstensjonalitet» framstår gjennomgående som enda mer fundamentalt uklar. Det er mer snakk om ugjennomtrengelige assosiasjonsknipper, enn om identifiserbare tråder som blandes sammen.

Det følger av dette at doktorandens argumentasjon knyttet til termen «ekstensjonalitet», med videre avledninger, generelt er *uten* argumentativ kraft.

5.7 Sammenfattende om doktorandens innsikt i formallogikkens metatermer

Til slutt skal jeg trekke sammen noen av trådene i denne delen om doktorandens bruk av visse grunntermer i logikk og logisk semantikk.

Som jeg sa innledningsvis: De trekkene ved doktorandens avhandling som vi nå har sett på, kan ses under to synsvinkler.

For det første: Et *eksternt perspektiv*. – Et helt grunnleggende krav i en doktoravhandling er at doktoranden gjør rede for i hvilken betydning han bruker sine tekniske termer, at han gir en avklarende definisjon. Dette skjer

ikke i doktorandens avhandling. Han definerer *ikke* sine tekniske termer. Han bruker dem i flere og vidt forskjellige betydninger. Doktorandens avhandling viser en, etter mitt skjønn, skrive- og argumentasjonsmåte som ikke er akseptabel.

For det andre: De trekkene ved doktorandens avhandling som vi nå har sett på, kan ses i et *internt perspektiv*. Jeg skal utdype hva jeg legger i dette:

For at man skal lykkes med kritikk av en bestemt posisjon, må man være istand til å identifisere denne posisjonen. Som nevnt innledningsvis: I sin omtale og kritikk av Ross, Eckhoff og Sundby tar doktoranden i bruk tekniske termer fra andre fagfelt som sine egne arbeidsredskaper. For at doktoranden *overhodet skal kunne komme i gang med sitt prosjekt*, må han beherske disse redskapene slik at objektet for hans kritikk blir rimelig klart.

Vi har nå sett på ett av de redskapssettene doktoranden *selv har valgt* og som han *selv har satt i sentrum*: nemlig en rekke metatermer fra logikk og logisk semantikk.

Som drøftelsene av doktorandens bruk av logikkens metatermer har vist: Går man nærmere inn i doktorandens tekst, så ser man at hans bruk av logikkens metatermer i lange passasjer er svært vanskelig å gi noen mening. Her, som i arbeidet generelt, gjelder at doktoranden synes å bevege seg via assosiasjoner knyttet til ord, ikke via tenkning gjennom begreper og holdbare argumenter.

Måten doktoranden skriver på, kan nok gi inntrykk av at han bruker de logiske metatermene på samme måte som i logikk-tradisjonen. Han fremmer termer som f.eks. «ekstensjon» og «ekstensjonalitetsprinsipp» og viser f.eks. til Frege. Men går man nærmere inn i doktorandens tekst, ser man raskt at ordene *ikke* brukes slik som i logikk-tradisjonen. – Doktoranden kan nok gi et riktig referat av en definisjon fra sekundærlitteraturen. Men så snart han skal bruke de logiske metatermene *i sin egen argumentasjon*, mister termene sine klare betydninger og tildeles en rekke forskjellige og mer eller mindre uklare assosiasjoner.

Resultatet er at doktorandens retorikk knyttet til formallogikkens meta-termer framstår som ugjennomtrengelig – eller hvis hans retorikk kan gi noen mening, så framstår den ofte som grunnleggende misforståelser. Jeg har i det foregående, og som eksempler, vist bl.a. til følgende:

- Den misforståelse at et utsagn kan implisere sin motsigelse
- En fullstendig mangel på forståelse av logikkens funksjonsbegrep og dets viktighet
- Den misforståelse at singulære termer må ha referanse
- Det doktoranden sier (eller rettere: ikke sier) om ekstensjonelle definisjoner
- Den gjennomgående og grunnleggende misforståelse at ekstensjon i logisk forstand er det samme som at noe har en rom-tidlig eksistens
- Den mer spesifikke og like grunnleggende misforståelse at ekstensjon i logisk forstand faller sammen med den logiske empirismens ontologi
- Doktorandens bruk av termen «ekstensjonalitet» i alle fall i fjorten forskjellige betydninger, flere av dem helt på tvers av logikk-tradisjonens bruk av termen
- Det faktum at de premisser vedrørende «ekstensjonalitet» som doktoranden tar utgangspunkt i, er misforståtte og gir et galt bilde av hva logikk er: herunder et galt bilde av kvantifikasjonslogikk, mengdelogikk, direktivlogikk, m.v.
- Det at doktoranden ut fra disse grunnleggende misforståelser av logiske metatermer hevder at Sundby trekker internalisering inn i sitt normbegrep for å oppfylle ekstensjonalitetsprinsippets og mengdelogikkens krav, og dermed muliggjøre direktivlogikk

De nå nevnte termer – «implikasjon», «funksjon», «singulær term», «ekstensjonell definisjon», «ekstensjon», «ekstensjonalitetsprinsipp», «mengde-

logikk», m.v. – er representative. Slik som vi ovenfor har analysert passasjer i tilknytning til disse grunntermer, kan vi analysere tall-løse passasjer i doktorandens avhandling – og finne at den *tilsynelatende* vitenskapelige og innforståtte retorikk ikke har noe reelt innhold, eller at den har et innhold som hviler på grunnleggende misforståelser av de kunnskapsfelter doktoranden selv har valgt å støtte seg på.

Generelt gjelder at når doktoranden slik ikke behersker de redskapene han selv velger å ta i bruk, så kommer hans prosjekt rett og slett ikke i gang, det tar ikke av – fordi han ikke klarer å identifisere noe klart objekt for sin kritikk eller å gi sin kritikk et bestemt innhold og uttrykk forøvrig. – *Mer spesielt*: Doktoranden er ikke i nærheten av å vise at *selve* det å drive med formallogikk gir en viss filosofisk slagside; at *selve* det at man arbeider med logikk, herunder direktivlogikk, skulle føre til bestemte metafysiske konsekvenser. Doktoranden har etter mitt skjønn ikke engang klart å vise hva dette eventuelt skulle bety.

6 Arbeidsredskapene – Sammenfatning

Når doktoranden slik som vi har sett *selv setter sentrale termer i andre fagtradisjoner i sentrum av sin tekst*, og når han gjennomgående *impliserer at termene brukes slik som i henholdsvis Kant-forskningen og logikk-tradisjonen*, så er det disse kontekstene doktoranden må forholde seg til. Når han for det første allikevel ikke gjør dette, og når han for det andre viser at han ikke har forstått at han ikke gjør dette – så representerer det etter mitt skjønn en *alvorlig svakhet* ved doktorandens arbeid.

Som tidligere nevnt i flere sammenhenger, og som for meg er en *gjennomgående og vesentlig innvending*: Doktoranden etablerer en egenartet retorikk, gjennom sin kombinasjon av på den ene side manglende beherskelse av de termer han selv setter i sentrum, og på den annen side en høy grad av suffisanse – men denne retorikk er *uten* argumentativ kraft; *jfr.* det jeg har sagt i tilknytning til doktorandens bruk av Kants filosofi og doktorandens bruk av logikkens metatermer.

Jeg vil understreke to ting:

For det første: Min kritikk er en intern kritikk: Doktoranden har selv valgt disse redskapene han ikke behersker. Han har selv valgt å sette dem i sentrum.

For det andre: Det er ikke mulig å sette opp en posisjon som doktoranden representerer og så argumentere i forhold til denne. Vi er *ikke* på nivået for enighet og uenighet; vi er *ikke* på nivået for eventuell «skolestrid». Vi er på nivået *forut* for dette; vi er på det nivået hvor vi forsøker å gi et minstemål av fornuftig mening til det som står. Vi ber doktoranden oppfylle de *minstekrav* som må til for å muliggjøre identifisering av enighet eller uenighet, og dermed en rasjonell diskusjon.

Etter mitt skjønn er det *allerede på denne bakgrunn* meget problematisk å la avhandlingen passere. *Akkurat som vi må kunne forvente* at den som leverer en avhandling på et annet fakultet og som setter jusen i sentrum, må framstille jusen på noenlunde adekvat måte, *så må logikere og filosofer*

kunne forvente at Det juridiske fakultet stiller visse minstekrav til hvordan filosofi og logikk framstilles før en doktorgrad tildeles, *når* filosofiske og logiske grunntermer settes i sentrum av avhandlingen, slik som er tilfellet i doktorandens avhandling. Vi bør etter mitt skjønn tilstrebe at forskersamfunnet *fremdeles* skal utgjøre et fellesskap *i alle fall i denne forstand*.

7 Belegg

7.1 Innledning

Tilsynelatende kontra-intuitive eller faktastridige påstander «hagler» over leseren. Man behøver sjelden lese mer enn en side eller to for å finne setninger som synes å stå i direkte motstrid med grunnleggende intuisjoner eller hva man ville anta var vitterlige kjensgjerninger. Noen få slike setninger kan være symptom på god forskning *hvis og når* (a) de følges opp med en beroligelse til leseren om at forfatteren er klar over at det han sier kan virke påfallende, og (b) de følges opp med belegg.

Punkt (a) er svært sjelden oppfylt i doktorandens bok. Som leser blir man ganske fort både usikker og sliten av å skulle forholde seg til setninger som synes å hevde det direkte motsatte av hva man ville anta var tilfelle.

Punkt (b) er gjennomgående meget utilstrekkelig utført. Når det gjelder *positiv* begrunnelse for egne standpunkter minner jeg om, og understreker, at doktorandens hovedstrategi – hans bruk av formallogikkens metatermer – bærer preg av diletantisme og er uten argumentativ kraft (avsnitt 5 ovenfor). Når det gjelder behandling av argumenter *mot* egne standpunkter, kan vi fastslå at doktoranden er svært langt fra grunnsetningene til sitt eget forbilde, Karl Popper: nemlig (i) at man skal formulere sine hypoteser slik at det klart framgår under hvilke omstendigheter de blir å regne som falsifisert, og (ii) at man stadig skal søke å falsifisere sine egne påstander ved å utsette dem for alt tenkelig motbelegg. Gjennomgående gjelder at doktoranden ikke tematiserer mulige motargumenter.

7.2 Autoritært samfunnssystem

7.2.1 Allment

På side 31 skriver doktoranden:

[51] «Utgangspunktet for [mine] analyse[r] er de rettsteoretiske arbeidene av Alf Ross, Nils Kristian Sundby og Torstein Eckhoff fra annen halvdel av det 20 århundre. Deres arbeider står i nær for-

bindelse med hverandre, og kan hevdes å representere en veldefinert rettsteoretisk posisjon eller tradisjon. Denne rettsrealistiske eller rettspositiviske tradisjonen er helt sentral i norsk rettsvitenskap ...»

På side 459 heter det:

[52] «Posisjonen Sundby inntar er etter mitt syn ... identisk med den posisjonen Ross inntar [D]isse normbaserte rettsteoriene er ideologier ..., ettersom de ikke klart tilkjenner at deres funksjon ikke bare er å beskrive et påstått gjeldende rettssystem, men å gi vitenskapelig legitimasjon til en rettsoppfatning basert på at det gjelder et krav om prinsipiell og metodisk lydighet overfor en autoritær stat.»

På side 878 heter det:

[53] «Både vitenskapelig og politisk er rettspositivismen autoritær, fordi den avviser krav om normativ begrunnelse av sine forutsetninger, sine verdi- og virkelighetsoppfatninger. Vitenskapelig sett med henvisning til en objektivistisk vitenskapsteori, politisk sett med henvisning til et absolutt folkesuverenitetsprinsipp.»

Disse sitatene reiser mange og store problemer, bl.a. følgende:

For det første: Rent logisk er det problematisk å hevde at et normbegrep som *også* kan brukes til å beskrive og klassifisere normative oppfatninger, skulle innebære å tillegge disse normative oppfatninger normativ holdbarhet: Å etablere et begrepsapparat som *også* kan brukes til å beskrive og klassifisere bl.a. menneskers oppfatninger om plikt til lydighet i visse relasjoner, innebærer ikke i seg selv noen oppfordring om plikt til lydighet i disse relasjoner.

For det andre: Man merker seg også at doktoranden, når han anklager, skifter grammatisk subjekt: *fra* Ross, Eckhoff og Sundby *til* «[d]isse normbaserte rettsteoriene» og «rettspositivismen», og at han distanserer seg ytterligere ved å snakke om teoriens «funksjon».

For det tredje: Doktorandens identifikasjon av Ross, Eckhoff og Sundby blir for enkel; se avsnitt 8.3 nedenfor.

I inneværende avsnitt lar jeg disse aspektene ligge og fokuserer i stedet på doktorandens gjennomgående påstand om at Alf Ross, Torstein Eckhoff og Nils Kristian Sundby representerer en rettsteori som politisk sett fungerer autoritært.

Jeg begrenser meg til Eckhoffs og Sundbys forfatterskap. Men mye av det som sies i forhold til dem, vil gjelde tilsvarende for Ross.

Jeg ser først på Torstein Eckhoffs forfatterskap. – Ble jeg utfordret til å nevne en jurist i Norden som nettopp *ikke* har representert de etablerte makter, og som tvert om i særlig grad har representert motmakt, ville jeg nevnt Torstein Eckhoff.

Eckhoffs rettspolitisk pregede produksjon hadde to særtrekk: Den var meget omfattende. Og den representerte gjennomgående en motmakt til etablerte interesser. Jeg skal nevne noen eksempler til illustrasjon: Eckhoff var med på å utarbeide et *alternativt lovforslag for militærnektene*. Han skrev en rekke arbeider *mot atomopprustningen*. Han leverte en rettslig basert kritikk av *overvåkingspolitets metoder*. Han viste hvordan jusen kunne brukes til å beskytte *naturen og miljøet*. Han leverte en rettslig basert kritikk av *Stortingets «unnfallenhet»* – som han sa – *i utenriks- og sikkerhetspolitikken*. Han kritiserte *strafferettens sosiale slagside*. Han kritiserte tanken om *allmenprevensjon*. Han leverte et rettslig basert og prinsipielt forsvar for *offentlige tjenestemenns yringsfrihet* i forhold til deres lojalitetsplikt. Han leverte et rettslig basert forsvar for et prinsipp om *offentlighet* i forhold til myndighetenes påberopelse av ‘rikets sikkerhet’. Osv. Osv.

Denne produksjon av motmakt fant sted gjennom en periode på drøyt førti år.

Jeg understreker at jeg ikke tar standpunkt til den politiske eller moralske eller annen riktighet av Eckhoffs meninger i forhold til doktorandens eventuelle kolliderende politiske, moralske eller andre standpunkter. *Mitt poeng er derimot dette*: Eckhoffs meget omfattende rettspolitisk pregede produksjon representerte gjennomgående en motmakt i forhold til etablerte interesser: det være seg offentlige interesser eller private interesser. Denne

side av Eckhoffs forfatterskap har selvfølgelig *stor utsagnskraft* i forhold til en emneavgrensning som «Ingen plikt til lydighet». – *Imidlertid*: Doktoranden gir ingen drøftelse av de arbeidene av Eckhoff jeg nå har nevnt. De er helt fraværende fra litteraturlisten. Doktoranden har rett og slett ikke tatt dem i betraktning. Jeg skal komme nærmere tilbake til dette i forbindelse med at vi ser på litteraturlisten spesielt (avsnitt 7.2.2 nedenfor).

La oss så se på Nils Kristian Sundbys forfatterskap. – Ble jeg utfordret til å nevne en ung jurist i Norden som nettopp *ikke* har representert de etablerte makter, og som tvert om i særlig grad har representert motmakt, ville Nils Kristian Sundby vært en nærliggende kandidat. Han var med på å stifte *den norske foreningen for kritisk juss*. Han holdt prøveforelesning for doktorgraden over selvvalgt emne ‘*Kritisk juss – hva er det?*’, trykket i *Jussens Venner* 1975, sidene 115–32 (ikke tatt med i doktorandens litteraturliste). Han takket i forordet til sin doktoravhandling en lege som hadde gitt ham *cannabis-behandling*, og føyde til: «At han ble satt i fengsel for sin uortodokse behandling og fratatt sin legebevilling, er etter min mening et godt eksempel på at *gjeldende normer* kan stå i sterk kontrast til rettferdighetens idealer» (Sundbys utheving). Han skrev en lang og grundig analyse og kritikk av andre utgave av Johs. Andenæs, Alminnelig strafferecht, under tittelen ‘*Strafferetten og dens begrensninger*’, trykket i *Lov og Rett* 1976, sidene 51–91 (ikke tatt med i doktorandens litteraturliste). Sundbys rettspolitiske arbeider representerte, likesom Eckhoffs, motmakt. Dertil hadde Sundbys arbeider et tidvis anarkistisk preg; jeg viser til arbeidene ovenfor, særlig hans omtale av den *etablerte psykiatri*.

På bakgrunn av det som nå er sagt om Eckhoffs og Sundbys forfatterskap, er det riktig å si at Eckhoff og Sundby gjennom de praktiske effekter av sine arbeider virket som kilder til motmakt, at de i denne forstand virket anti-autoritært.

Spørsmålet er så *hvilken sammenheng det er mellom rettsteoretisk posisjon og faktisk virke*.

Den naturlige arbeidshypotese ville i dette tilfelle være at Eckhoffs og Sundbys rettsteoretiske posisjon hang sammen med deres uvanlig motmaktspregede rettspolitiske produksjon: For eksempel kunne én arbeids-

hypotese være at deres rettsteoretiske posisjon la til rette for deres maktkritiske rettspolitikk. Eller en annen arbeidshypotese kunne være at deres maktkritiske rettspolitikk skyldes andre faktorer, f.eks. deres politiske overbevisning, og at den maktkritiske rettspolitikk så la til rette for deres rettsteoretiske posisjon.

Jeg følger ikke opp disse eller andre muligheter. Mitt poeng her er at doktoranden *må* følge opp sin påstand sitert ovenfor med å vise, for det første, at han *ser* at hans påstand er tilsynelatende kontraintuitiv eller faktastridig, og for det andre, at det eksisterer belegg for å si at hans påstand *allikevel* er riktig. – *Begge* disse vilkår må oppfylles.

Herunder må doktoranden konkret vise enten (i) at Eckhoff og Sundby ikke forstod sine egne rettsteoretiske standpunkter, siden de i sin praksis fungerte anti-autoritært, eller (ii) at den oppfatning at de i sitt virke fungerte anti-autoritært, er feilaktig.

Derimot hjelper det ikke doktoranden å vise (iii) at det ikke er noen sammenheng mellom rettsteoretisk posisjon og faktisk virke, siden han selv bygger på at det er en sammenheng.

Jeg understreker at min innvending, her som forøvrig i denne opposisjon, ikke først og fremst er at doktoranden tar feil. Doktorandens ansats kunne ledet til drøftelse av interessante spørsmål vedrørende forholdet mellom teori og praksis, og mellom selvoppfatning og praksis. – Min innvending er at doktoranden ikke tar alvorlig sin plikt til å gi belegg.

I denne sammenheng må vi se på den meget selektive og ufullstendige litteraturlisten.

7.2.2 Særlig om litteraturlisten

Doktoranden skriver innledningsvis, på side 33:

[54] «En viktig del av forskningsarbeidet i denne avhandlingen ligger etter mitt syn i den detaljerte dokumentasjonen av posisjonene jeg analyserer og kritiserer.»

Imidlertid, det er en stor svakhet ved avhandlingen at den er meget ufullstendig i forhold til det relevante datagrunnlag.

Når doktoranden i så stor grad knytter sine drøftelser til kun tre forfattere – Ross, Eckhoff og Sundby – så må det kreves en tilnærmet fullstendighet med hensyn til de relevante deler av disse forfatteres produksjon.

De relevante deler av de nevnte forfatteres produksjon faller naturlig i to hovedgrupper. For det første forfatterens rendyrkede rettsteoretiske produksjon. Og for det andre de deler av forfatterens produksjon forøvrig hvor de uttrykkelig drøfter, eller forutsetningsvis legger til grunn standpunkter til, de emner doktoranden tar opp: f.eks. hvilken plikt til lydighet man har overfor en stat, og mer spesielt en autoritær stat. I begge henseender anser jeg avhandlingen meget utilfredstillende.

Som eksempel kan vi se på doktorandens behandling av Eckhoffs forfatterskap.

Hvis vi først ser på Eckhoffs mer rendyrkede rettsteoretiske produksjon, så kan vi konstatere at *flere rettsteoretiske arbeider av sentral relevans mangler*: Vi får ingen referanser til *Tvilsrisikoen*, et sentralt arbeid i Eckhoffs forfatterskap, et arbeid som foregriper sentrale deler av hans syn på rettighetsbegrepet, normbegrepet, og systemteorien. Vi får ingen referanser til *Rettsvesen og rettsvitenskap i USA*, kanskje det mest rendyrkede rettsteoretiske arbeid som Eckhoff gjorde på egen hånd. Vi får ingen referanser til Eckhoffs sentrale arbeider om rettssikkerhet og effektivitet. Vi får ingen referanser til artikkelen 'Filmen om Nürnbergdommen – noen betraktninger om dommerens forhold til loven', *Lov og Rett* 1962, sidene 116–21; en artikkel som direkte tematiserer spørsmål som doktoranden pretenderer å ta opp: nemlig spørsmålet om vi har en plikt til lydighet overfor statsmakten.

I det sistnevnte arbeidet skriver Eckhoff følgende, på side 118 (første og andre tekstavsnitt er tidligere gjengitt i sitat 25; siden jeg i inneværende kontekst utvider sitatet, tar jeg for lesbarhetens skyld med de to første tekstavsnitt også her):

[55] «Det er visse grenser for hvor langt lovlydigheten bør strekke seg – også for dommere. Det kan tenkes lover som bryter så radikalt med idealer om humanitet og menneskeverd at det etter mitt skjønn ikke er riktig å respektere dem, selv om man virker som dommer i det land hvor disse lover er vedtatt. Meget av den lovgivning som så dagens lys i Nazi-Tyskland var av denne art. Og det kunne nok også nevnes mer aktuelle eksempler fra andre land og verdensdeler.

Jeg bygger ikke dette på folkerettslige prinsipper. Finner en støtte i dem er det vel og bra, men ikke avgjørende for den moralske vurdering av hvordan dommere bør opptre. Heller ikke har jeg ment å gi uttrykk for noen naturrettslig oppfatning. Jeg pretenderer ikke å ha funnet noen gyldige normer med høyere prioritet enn de positive lover. Det jeg har gitt uttrykk for har snarere karakter av en personlig trosbekjennelse om at det er visse verdier som jeg setter høyere enn lovlydighet hos dommere. ... [D]et står for meg som en overmåte viktig oppgave å arbeide for utbredelsen av de idealer jeg har nevnt – og gjerne i samarbeid med dem som hyller de samme idealer på et religiøst eller metafysisk grunnlag.

... Jeg er klar over at min vurdering av de tiltaltes handlemåte kan være preget av etterpåklokskap og av at jeg selv har stått utenfor det hele. Det er lettere å sette seg til doms over andre enn selv å handle riktig i en så vanskelig situasjon som de tiltalte befant seg i. De var selv fanget inn i systemet og ble gradvis og kanskje umerkelig drevet stadig lenger i retning av å støtte det. Men selv om dette er unnskyldende momenter, kan det ikke frita dem for alt ansvar.»

Disse ordene synes være uttrykk for en oppfatning om menneskets moralske frihet og moralske ansvar, og for at man – *endog som dommer* – ikke kan løpe fra denne friheten til, og dette ansvaret for, en personlig vurdering av lovens moralske godhet.

De synspunkter Eckhoff her gir uttrykk for, synes å falle sammen med doktorandens synspunkter. For eksempel skriver doktoranden på side 57:

[56] «Det er ingen vei utenom det ansvaret som frihet medfører; hver og en må bære en større eller mindre del av ansvaret for sitt eget liv og dette livets mening».

Denne uttalelse fra doktoranden kan tolkes som en selvfølgelighet. La oss imidlertid anta at setningen inneholder noe filosofisk signifikant. Da er det ikke urimelig å lese den som et uttrykk for *enighet med hva Eckhoff skriver* i sitat 55.

I forhold til doktorandens avhandling vil jeg framheve tre punkter.

For det første: Vender vi oss til doktorandens avhandling for å se hvordan han trekker inn og drøfter dette arbeidet, og de andre relevante arbeider av Eckhoff som er nevnt ovenfor, så ser vi at doktoranden *overhodet ikke berører dem*. De er fraværende fra hans drøftelser. Og de er fraværende fra litteraturlisten.

For det andre: Doktoranden sier ingen ting om sine valg av data.

For det tredje: Doktoranden tillegger de forfattere han kritiserer, oppfatninger som er stikk i strid med hva de har gitt uttrykk for i de relevante arbeider som doktoranden utelater. Som vi ser av sitat 55 ovenfor, tar Eckhoff uttrykkelig avstand fra noen (absolutt) lydighetsplikt overfor statsmakten. Imidlertid, doktoranden tillegger Eckhoff den oppfatning at lover og dommer bør følges uansett deres innholdsmessige godhet; jfr. sidene 78–79. – Se også avsnitt 7.5 nedenfor.

Ser vi dernest på den andre gruppe av relevant litteratur – nemlig de øvrige deler av Eckhoffs produksjon hvor han drøfter, eller forutsetningsvis legger til grunn standpunkter til, de emner doktoranden tar opp – så kan vi konstatere at Eckhoffs rettspolitisk pregede produksjon, med dens særkjenne av å representere motmakt til etablerte interesser, *mangler fullstendig*. – Denne produksjon skulle ha stor utsagnskraft i forhold til en emneavgrensning som «Ingen plikt til lydighet». Men doktoranden *nevner den ikke*: Vi får ingen drøftelser av Eckhoffs sentrale rettspolitiske arbeider, slik som dem jeg nevnte ovenfor. Vi får således ingen drøftelse av Eckhoffs arbeid med alternativt lovforslag for militærnektelse; hans arbeider mot atomopprustningen; hans rettslig baserte kritikk av overvåkingspolitets metoder, herunder hans bruk av legalitetsprinsippet i slik kritikk; hans framstilling av hvordan jusen kunne brukes til å beskytte naturen og miljøet; hans rettslig baserte kritikk av Stortingets «unnfallenhet», som han sa, i utenriks-

og sikkerhetspolitikken; hans kritikk av strafferettens sosiale slagside; hans kritikk av tanken om allmenprevensjon; hans rettslig baserte og prinsipielle forsvar for offentlige tjenestemenns ytringsfrihet i forhold til deres lojalitetsplikt; hans rettslig baserte forsvar for et prinsipp om offentlighet i forhold til myndighetenes påberopelse av 'rikets sikkerhet'; osv.

Det er med uforståenhet jeg registrerer doktorandens utvalg av Eckhoffs arbeider i litteraturlisten. Bortsett fra artikkelen om legalitetsprinsippet, fra 1963, er det første av Eckhoffs arbeider som doktoranden viser til fra 1971. Og av de ti innførselene i litteraturlisten er tre til boken *Rettskildelære*, dvs. at doktoranden har brukt åtte arbeider av Eckhoff.

Tar man i betraktning at to av arbeidene i litteraturlisten (*Rettskildelære* og *Forvaltningsrett*) er obligatorisk lesning i det juridiske studiet, og at ytterligere to arbeider blir lest av en del studenter (artiklene om legalitetsprinsippet og om retningslinjer og tumregler), så står vi igjen med at doktoranden har ført opp fire arbeider av Eckhoff utover hva mange studenter er vel kjent med, og av disse er én bok og tre korte artikler.

Sammenfatningsvis nøyer jeg meg med å si: *For det første*: Når doktoranden i så stor grad knytter sine drøftelser til kun tre forfattere – Ross, Eckhoff og Sundby – så må det kreves en tilnærmet fullstendighet med hensyn til de relevante deler av disse forfatteres produksjon. *For det andre*: Doktorandens utvalg av Eckhoffs produksjon virker helt ubegrunnet og framstår som klart uakseptabelt.

Avslutningsvis skal jeg nevne et par momenter til presisering av det jeg nå har sagt.

For det første nevner jeg at man kanskje kunne tro det lå en betydningsfull nyanse i den passasje fra doktoranden som jeg gjenga i sitat 54 ovenfor: «En viktig del av forskningsarbeidet i denne avhandlingen ligger etter mitt syn i den detaljerte dokumentasjonen av posisjonene jeg analyserer og kritiserer.» Doktoranden skriver «*posisjonene* jeg analyserer og kritiserer» og ikke «*oppfatningene til de forfattere* jeg analyserer og kritiserer». Jeg tror ikke doktorandens intensjonsdybde strekker så langt, men jeg nevner allikevel for ordens skyld at man kan stille spørsmål om hvilken status

doktorandens pretenderte hovedantagonister – Ross, Eckhoff og Sundby – har. Nærmere bestemt: Hva er det som er objektet for doktorandens kritikk: (1) de tre nevnte forfattere og deres *faktisk foreliggende* produksjon, eller (2) en *konstruksjon* som doktoranden selv setter opp og som egentlig ikke instansieres i de tre konkrete forfatteres produksjon?

Jeg skal senere komme litt tilbake til spørsmålet om hvilken status de tre forfatterne har i doktorandens avhandling (avsnitt 8.2 nedenfor). Her er det tilstrekkelig å fastslå at enten det ene eller annet alternativ velges, så oppfylles etter min mening ikke de krav man etter forskrift og veiledning for bedømmelse av den juridiske doktorgrad skal stille til forskningsarbeidet.

For det andre nevner jeg at doktoranden innledningsvis skriver (side 31):

[57] «Utgangspunktet for [mine] analyse[r] er de rettsteoretiske arbeidene av Alf Ross, Nils Kristian Sundby og Torstein Eckhoff fra annen halvdel av det 20 århundre».

Hvis doktoranden mener at denne setningen skal tas bokstavelig, så framstår den som vilkårlig: Det er intet grunnlag for å trekke et skille i Alf Ross' og Torstein Eckhoffs produksjon ved årstallet 1950. Hvordan setningen skal leses er ikke klart, men spiller mindre rolle. Det avgjørende er hva som er begrunnbart; og når man skriver en avhandling hvor hovedvekten blir sagt å være kritikk av «rettspositivismen» hos Alf Ross, Torstein Eckhoff og Nils Kristian Sundby, så kan man ikke gjøre annet enn å behandle de to førstnevnte forfatteres forfatterskap i sin helhet. (Sundby ble født i 1942, så her melder ikke spørsmålet seg.)

Vedrørende litteraturlisten, se også avsnitt 4.5 ovenfor.

7.3 Determinisme

(1) Et knippe termer som ofte opptrer sammen i doktorandens drøftelser er «normmodell», »determinisme» og «autoritært samfunnssystem». Doktoranden er her inne på hva som *kan* være viktige og prinsipielle drøftelser. Men jeg har vanskelig for å se at doktoranden klarer å stille noe klart problem og å argumentere for noen klar hypotese. I denne sammenheng

minner jeg om, og understreker, at doktorandens forsøk på positiv argumentasjon gjennom bruk av formallogikkens metatermer bærer preg av diletantisme og er uten argumentativ kraft (avsnitt 5 ovenfor).

I det følgende skal jeg først se på noen aspekter av det doktoranden skriver om determinisme. For å gjøre gjennomgangen noenlunde håndterlig skal jeg i forhold til Ross, Eckhoff og Sundby i første omgang begrense meg til noen av de momenter som melder seg i forhold til Sundby. Men mange av de samme momenter melder seg også i forhold til Ross og Eckhoff.

(2) Doktoranden hevder gjennomgående at Eckhoffs og Sundbys normmodell er *deterministisk*. Med «deterministisk» i denne sammenheng synes doktoranden å mene at normer «determinerer den handlendes handling».¹⁷

Doktoranden tar ikke opp tolkingsdata som kan trekke i en annen retning. – Jeg skal kort peke på noen trekk ved Sundbys normmodell som kan brukes som grunnlag for en tolking som hevder frihetens plass i Sundbys modell.

Jeg understreker at mitt poeng, her som ofte ellers, ikke er at doktoranden tar feil, men at relevante data ikke tas opp.

I *Om normer*, side 184, skriver Sundby:

[58] «Som enhver jurist vet er [de verdier som er nedfelt i retts-systemet] ofte innbyrdes motstridende, uklare og vanskelig å få tak i. Noe sett av objektivt gjeldende juridiske verdinormer som entydig bestemmer løsningen av rettsspørsmål, eksisterer *aldri* i virkeligheten» (min utheving).

I samme verk, side 268, skriver Sundby:

[59] «Jeg mener på ingen måte å antyde at en bedre bevisstgjøring av de dypere liggende forutsetninger for juridisk tenkning, vil gi oss noe håp om en fullt ut objektiv metode for løsningen av juridisk

¹⁷ Se f.eks. side 825 nederst.

spørsmål. Ideer om dette er helt uforenlige med det grunnleggende avveiningspreget som *alltid* vil være til stede» (min utheving).

Doktoranden tar på sidene 537–38 opp Sundbys uttalelser rett *før* sitat 59, og utlegger dem slik at Sundbys hypotese var at «det alltid finnes et riktig svar». Men doktoranden *unnlater* så vidt jeg kan se å trekke inn det nettopp siterte avsluttende avsnitt i Sundbys resonnement – et avsnitt som *balanserer og plasserer* det som står foran i Sundbys resonnement, og som derfor synes *nødvendig* for en riktig forståelse av resonnementet.

I samme verk, sidene 254 peker Sundby på det grunnleggende avveiningspreg ved tolking av skrevne normer og ved uskreven rettsdannelse. Han hevder et felles og grunnleggende avveiningsprinsipp og han benekter muligheten av at avveiningene kan elimineres.

I samme verk, side 257, i note 17, heter det:

[60] «Augdahl oppfatter sine uttalelser om gjeldende rett som en slags *bør-setninger*, nemlig setninger om de rettsnormer som for tiden «alle forhold tatt i betraktning har de beste reelle grunner for seg». ... Augdahls grunnoppfatning her harmonerer helt ut med det viktige mål å erkjenne *all* rettstenknings *prinsipielle* avhengighet av skjønnsmessige vurderinger» (mine uthevninger).

I samme verk, bl.a. side 263 bestrider Sundby fruktbarheten av å se rettsnormsystemet som en pyramide, og han peker på at «begrunnelseslinjen kan gå både oppover og nedover i systemet. Høyere og lavere normer kan støtte hverandre gjensidig.»

De nå nevnte steder taler mot doktorandens påstand om at:

[61] «[den rettspositivistiske normmodellen; hvorunder doktoranden plasserer Sundbys modell] forutsetter at det finnes et faktisk rettssystem som kan beskrives objektivt og uttømmende ved hjelp av normmodellens grunnelementer» (side 29 og en rekke steder forøvrig).

Det lå utenfor Sundbys prosjekt i *Om normer* å diskutere det allmennfilosofiske spørsmål om frihetens natur og plass. Men i forhold til doktorandens sammenstilling av Sundbys normmodell og determinisme er det prima facie ikke urimelig å hevde at Sundbys modell gir rom for friheten

- ved at modellen stiller avveininger i sentrum
- ved at modellen uttrykkelig bestrider muligheten av at avveiningene kan elimineres fra systemet
- ved at modellen argumenterer for at normer kan begrunnes nedenfra

Man kan tenke seg å lese bl.a. de steder som nå er sitert, som uttrykk for Sundbys standpunkt til hvor førstepersonsperspektivet kommer inn. – Blant mange generelle uttalelser hos Sundby som bestyrker holdbarheten (relevansen og adekvansen) av dette perspektiv, kan vi f.eks. ta følgende uttalelse i *Om normer*, sidene 290–91:

[62] «[Én oppfatning er] at våre moralske valg bestemmes, eller bør bestemmes, på bakgrunn av et sett av generelle regler, hvis kriterier *determinerer de konkrete avgjørelser*. Man behøver ikke å benekte at noen slike regler kan være vage eller ufullstendige og ha unntak. Men man antar i så fall at etterhvert som vedkommendes etiske erfaring øker i praktiske handlingssituasjoner som krever valg og overveielser, så vil det være mulig for ham å presisere og nyansere de generelle normative ledetråder i forskjellige retninger, slik at resultatet blir et normsystem som fullt ut determinerer de aller fleste moralske avgjørelser. Med i et slikt modent normsystem hører også regler om løsning av konflikt mellom enkeltnormer. *Rasjonaliteten* i moralske valg og begrunnelser antas å bestå nettopp i at de konkrete handlingenes «riktighet» kan tilbakeføres på et forutsatt sett av generelle regler.

Et slik standpunkt kan vi kanskje kalle *legalistisk*: Det svarer godt til det overforenklede bilde av juridiske avgjørelser som utslag av et på forhånd eksisterende sett av generelle rettsregler som determinerer den konkrete rettsanvendelsen straks de og de saksforhold («rettsfakta») er på det rene. ...

[S]tort sett er dette bilde misvisende, og det er gode grunner til at moralske overveielser heller ikke *bør* være styrt av regler i denne forstand. På dette punkt er det en viktig forskjell på juridiske og moralske avgjørelser. Den abstraksjon og tilsidesettelse av tilfel- lenes konkrete egenart som bruken av generelle regler medfører, kan i jusen ofte forsvares med hensynet til klarhet og forutberegnelighet, tekniske hensyn til enkle bevistemaer, presedenshensyn m.v. Moralske handlingsvalg bør i langt mindre grad være styrt av slike betraktninger. Her bør hvert enkelt individ ha frihet til å vurdere situasjonen helt konkret, og ta hensyn til alle de spesifikke detalj- egenskaper som måtte ha relevans ved vurderingen. *Det prinsipielt konkrete ved moralske vurderinger er umulig å forene med bruken av et på forhånd foreliggende sett av determinerende regler»* (kursi- veringen og understrekningene i siste setning er mine; uthevingene forøvrig er Sundbys).

Såvidt jeg kan skjønne, uttrykker Sundby her det standpunkt som dokto- randen forsøker å argumentere for.

Av hensyn til en noenlunde håndterlig avgrensning av sitater, har jeg ovenfor begrenset meg til sitater fra Sundby. Lignende uttalelser vil man imidlertid også kunne finne hos Eckhoff.

Jeg understreker at blant mine hovedinnvendinger er *ikke* at det på denne bakgrunn blir vanskelig å forstå doktorandens tolking av Eckhoff og Sundby. Denne tolking er svært problematisk, men jeg lar dette helt og fullt ligge i denne sammenheng.

Mine hovedinnvendinger ligger i en annen retning. De er i denne sammen- heng to:

For det første er det vanskelig å forstå *hvordan doktoranden kan la være å trekke inn* slike uttalelser som jeg nå har gitt eksempler på.

For det andre er det vanskelig å forstå *hvorfor doktoranden ikke tematiserer* sine valg av data – mer spesifikt: utelatelser av data som taler mot hans tol- kinger. Er det noe som er første bud i all forskning – herunder og mønster-

messig i en doktorands arbeid – så er det dette: Gå aldri forbi belegg som kan tale mot ditt eget standpunkt.

(3) På sidene 464–65 skriver doktoranden:

[63] «Spørsmålet er hva slags selvrealisering som kan bli resultatet av å oppfylle noen få, gode normer, dersom individet ikke har evne eller rett til å velge fritt hvilke han eller hun vil bygge sin integritet på. ... Spørsmålet som blir stående åpent er om det overhodet finnes noen som har evne eller rett til å vurdere normenes kvalitet, og dermed kan påvirke normdannelsen på en velbegrunnet eller legitim måte.»

Doktoranden reiser her store spørsmål av allmennfilosofisk art: for det første forholdet mellom på den ene side årsaksforklaring av menneskelig handling og på den annen side frihetens natur og rolle; og for det andre muligheten, og det eventuelle innholdet av, en spesifikt praktisk fornuft.

Jeg kan ikke se at doktoranden har vist at det er noen nødvendig sammenheng mellom Sundbys normmodell og determinisme i betydningen benektelse av menneskelig frihet. Og jeg kan ikke se at doktoranden har vist at Sundby ved å stille opp den normmodell han gjør, forplikter seg til å løse de store spørsmål om (a) forholdet mellom årsaksforklaringer av menneskelig handling og frihetens natur og rolle, eller om (b) muligheten, og det eventuelle innholdet av, en spesifikt praktisk fornuft. – Doktoranden mer impliserer, eller postulerer og gjentar, at det her er nødvendig sammenhenger og forpliktelser, enn å vise det.

(4) På side 790 skriver doktoranden:

[64] «I kapittel 4.4 redegjør jeg for hvordan Eckhoff og Sundby gjør pliktfølelsen eller en lydighetsdisposisjon til kjennetegn på at en norm er internalisert. Aktørenes egen oppfatning av hva som er rett har ingen plass i systemet.»

Det doktoranden her skriver, er sterkt misvisende. Aktørenes egen oppfatning av hva som er rett, kommer inn når det enkelte individ reflekterer over normers godhet. Det gjør jo alle mennesker løpende, livet igjennom; vi

konfronteres daglig med spørsmål om hvordan vi bør handle, herunder hvilke normer vi bør legge til grunn. Slik refleksjon er ett av de elementer som avgjør hvorvidt en norm blir internalisert eller ikke. Hvis vi etter å ha reflektert over en norm, finner at den er forkastelig, så er den ikke lenger internalisert i Eckhoffs og Sundbys forstand.

Eckhoffs og Sundbys begrep 'internalisering' kan ses som et begrep dannet *nettopp* for det formål å gi det enkelte individ full bestemmelse med hensyn til om en norm gjelder. Se f.eks. Knut Erik Tranøy, 'Anmeldelse av Sundby, Om normer', *Lov og rett* 1976, sidene 475–79, på side 477:

[65] «[S]tatus som norm for noen, virkelig eksistens som norm, får et normativ (f.eks. av typen «Du skal gjøre h») ved at det «aktualiseres», som Sundby sier, gjennom én av to typer språkhandlinger – ved internalisering eller ved fastsettelse. ... Internalisering er egentlig et psykologisk begrep. Her står det for den språkhandling hvorved et norms subjekt (bevisst eller ubevisst) «anser» en norm som «forpliktende». Av disse to slags aktualisering regner Sundby internaliseringen som den fundamentale, et standpunkt som med hans utgangspunkt neppe er til å unngå, men som kanskje også er det beste av de to alternativer hans opplegg byr oss: *i alle fall best for en som har demokratiske og anti-autoritære preferanser*» (min utheving; Tranøys uthevninger sløyfet).

Igjen gjelder at min innvending ikke først og fremst er at doktoranden tar feil, men (i) at hans utsagn er i sterkt behov av belegg, (ii) at slikt belegg ikke kommer, og (iii) at belegg som taler mot doktorandens utsagn ikke blir lagt fram: I dette eksemplet dreier det seg konkret om en av de meget få anmeldelser av den boken som står i sentrum for doktorandens angrep; en anmeldelse som er skrevet av en av Norges og Skandinavias ledende forskere i praktisk filosofi; en anmeldelse som kategoriserer Sundbys normbegrep som en premiss for en *anti-autoritær* tenkning og politikk – dvs. det *motsatte* av hva doktoranden hevder.

Doktoranden må gjerne være *uenig med* Tranøy, men han kan ikke bare *overse ham*. – Det som illustreres her, er grunnleggende og alvorlige mangler ved ethvert forskningsarbeid.

7.4 Manglende formidling mellom bokens enkelte deler og drøftelser. Det at noen har bestridt et synspunkt, oppfattes som belegg for at synspunktet er uholdbart

På sidene 765–66 skriver doktoranden:

[66] «Det har lenge vært vitenskapsteoretisk høyst tvilsomt om det kan trekkes noe reelt skille mellom syntetisk a posteriori og analytisk a priori setninger. Følgelig blir også syntetisk a priori setninger en umulighet. Dersom man allikevel vil bygge på denne kantianske erkjennelsesteorien, skal det argumenteres godt.»

Én ting er at doktoranden her uten nærmere begrunnelse går fra «høyst tvilsomt» til «en umulighet». Viktigere er at doktoranden ikke gir belegg. På side 236 refererer doktoranden til et utsagn i sekundærlitteraturen om at rekkevidden av Quines argumentasjon er omstridt. Men på side 238 skriver han: «I løpet av 1950- og 1960-tallet ble [sondringen mellom analytiske og syntetiske setninger] overvunnet.» Denne uttalelse fra doktoranden viser en svært enkel oppfatning om framskritt i filosofien. Og i den grad uttalelsen er ment som en påstand om at det er allment akseptert at sondringen ikke er fruktbar, tar doktoranden feil.

På sidene 238–39 støtter doktoranden seg på en artikkel av Searle, og deretter gir han et referat av Quine, 'Two Dogmas of Empiricism'. Noen selvstendig drøftelse i forhold til en klar problemstilling fra doktorandens side får vi ikke. Sidene 236 flg kan derfor ikke tjene som belegg for de vidtsveipende generaliseringer på sidene 765 nederst–766 øverst som er sitert ovenfor.

Dette i og for seg tilfeldig valgte eksempel illustrerer to mer generelle problemer i avhandlingen.

For det første at det gjennomgående er vanskelig å formidle mellom avhandlingens enkelte deler og drøftelser. Jeg nevnte dette som et eget punkt da vi så på problemstillinger. Det samme gjelder i forhold til belegg.

Én variant er at vidtsveipende generaliseringer, slik som illustrert i eksemplet her, ikke har dekning i drøftelsene. En annen variant er at doktoranden viser til andre steder i avhandlingen ledsaget med en setning om at et bestemt emne er drøftet der, men hvor det er vanskelig å se at dette er tilfelle. Jeg viser til det som ble sagt i forbindelse med ekstensjonelle definisjoner, ovenfor.

Sidene 59–340 (avsnittene 1.2– 1.5) består for det meste i referater av idehistorisk art. Vi kan lese over ca. 300 sider hva forskjellige forfattere har ment om forskjellige spørsmål. Men disse sidene representerer ikke noen selvstendig forskningsinnsats. Og når doktoranden senere i en del tilfelle viser tilbake til og hviler seg på disse idehistoriske partier, så oppstår det problemer med å formidle mellom det doktoranden skriver i de forskjellige sammenhenger. For de senere delene er tildels sterkt polemiske og derfor i sterkt behov av belegg, mens de tidligere idehistoriske referater gjennomgående ikke er rettet mot noen konkret og presis problemstilling senere i boken.

Doktoranden må selv vise at det han skriver i de forskjellige deler av boken, henger sammen og støtter opp under hverandre i forhold til bestemte klargjorte problemer. Men det mangler mye på dette. Man kan som leser noen ganger tro å se tilløp til poenger og tråder. Men for det meste sitter man som leser igjen med følelsen av at doktoranden ikke kommer ut over nivået for løse assosiasjoner og høyst problematiske sammenhenger.

Et annet generelt problem som eksemplet illustrerer, er at doktoranden synes å legge til grunn at det er tilstrekkelig at noen har bestridt noe, for å anta at det som bestrides er galt. Gjennom denne grunnleggende feilaktige tilnærming samler doktoranden mengder av fiktivt «belegg» – ikke bare i de lange idehistoriske partier i bokens ca. 350 første sider, men i boken gjennomgående. – For å knytte an til eksemplet: Det er riktig at sontringen mellom analytiske og syntetiske utsagn har vært kritisert. Men det blir feil å si at sontringen er tilbakevist. Og det blir dobbelt feil når dette belegges med å vise til at sontringen har vært bestridt, uten å gå inn i de reelle argumenter.

7.5 Manglende referanse til kritikkobjektene uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse

Det er et gjennomgående trekk ved doktorandens avhandling at han kombinerer følgende to handlinger: For det første tillegger han objektene for sin kritikk oppfatninger som er stikk i strid med kritikkobjektene uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse. For det andre gjør han dette uten å referere til deres selvforståelse. Jeg skal gi tre eksempler. Alle eksemplene gjelder forfattere doktoranden selv setter i sentrum av drøftelsene i sin avhandling.

For det første: Doktoranden ser Kant som representant for en posisjon i praktisk filosofi som leder til autoritært statsstyre hvor individene behandles bare som objekter. Dette er stikk i strid med Kants uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse. Hvis tiden hadde tillatt, er det utallige tekststeder som ville vist at dette er en uholdbar forståelse av Kant. I inneværende sammenheng nøyer jeg meg med å vise til sitat 16.

For det andre: Doktoranden ser Eckhoff som kognitivist i forhold til praktisk filosofi. Dette er stikk i strid med Eckhoffs uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse. I to av de meget sjeldne passasjer hvor Eckhoff uttrykkelig tar opp filosofiske spørsmål, gjør han det helt klart at han er non-kognitivist. Jeg viser til sitatene 27 og 28 (se også sitat 55).

For det tredje: Doktoranden karakteriserer Sundby, sammen med Eckhoff og Kant, som representanter for et eksternt perspektiv på mennesket. I forhold til Kant er dette en helt uakseptabel forståelse, og jeg mener vi må si: absurd forståelse. Knapt noen annen filosof har i så poengtert og akutt form vist betydningen av å fastholde et konsekvent internt perspektiv. Hele Kants filosofi er bygget opp rundt dette. Det vil føre for langt å forsøke å tilbakevise noe som er så ute av kontakt med virkeligheten som doktorandens Kant-forståelse. Til illustrasjon av poenget her nøyer jeg meg med å konstatere at doktorandens klassifisering av Sundby som determinist og eksternalist er stikk i strid med Sundbys uttrykkelige og prinsipielt formulerte selvforståelse. Jeg viser til sitatene 62 og 68.

La meg først understreke hva mine innvendinger *ikke* er. Mine innvendinger er selvfølgelig ikke rettet mot å spørre om en persons selvforståelse stemmer med virkeligheten. Dette er et viktig spørsmål som man alltid bør stille. I forhold til dette punkt er problemet tvertimot at doktoranden ikke engang *kan* stille dette spørsmålet, siden han ikke refererer kritikkobjektene selvforståelse. Min innvending er heller ikke først og fremst at doktoranden tar feil. Jeg mener også det, men det er ikke relevant her.

La meg så positivt formulere mine innvendinger. De er i hovedsak to. For det første at doktoranden unnlater å trekke inn *åpenbart relevant belegg*, nemlig kritikkobjektene selvforståelse. For det andre at doktorandens skrivemåte viser, i tillegg til øvrige svakheter, en dyptgående etisk inkonsistens. Doktorandens sier at hans hovedanliggende er å fremme respekt for enkeltindividet. Han tar skarp avstand fra determinisme, behaviorisme, etc. Mennesket skal ikke behandles som en ting. Men når han karakteriserer objektene for sin kritikk, så gjør han såvidt jeg kan se *nettopp det* han sier han tar avstand fra. Han behandler Kant, Eckhoff og Sundby bare som ting, som kan framstilles uavhengig av deres egen selvforståelse. Han bruker dem ikke som kilder til egen og andres opplysning, men som retoriske midler for å få fram sitt eget syn. Han lar dem ikke få komme til orde med deres prinsipielt divergerende syn på seg selv. Doktoranden distanserer seg (om mulig) ytterligere fra forskningsmessige normer om belegg og saklighet når han dertil forsøker å vise den moralske overlegenheten av sitt eget syn ved å tillegge andre forfattere det han vet at de fleste vil anse som dårlige egenskaper og motiver.¹⁸

Det er etter mitt skjønn noe forskningsetisk dypt problematisk i den måten doktoranden behandler objektene for sin kritikk; i den måten han konsekvent nekter å snakke *med* dem, jfr. fraværet av referanser til slike passasjer som illustrert ved sitatene 16, 27, 28, 62, 68. En slik skrivemåte kan være faktisk – og farlig – effektiv som retorisk middel til overtalelse av

¹⁸ Vedrørende Sundby, se f.eks. side 511, hvor doktoranden sier at Sundby fusker med argumentene («Det ville være svært hensynsfullt å kalle dette et kunstgrep»); se nærmere i avsnitt 5.5 ovenfor om doktorandens egen forvirring og mangel på belegg. Vedrørende Eckhoff, se f.eks. side 846, hvor doktoranden sier at Eckhoff har en hensikt som han skjuler for omverdenen når han argumenterer for større åpenhet om vurderingers rolle.

andre. Men her står vi overfor noe som pretenderer å være forskning. Og da er doktorandens skrivemåte etter mitt skjønn uakseptabel.

8 Objektet for kritikk

8.1 Innledning

Når det gjelder uklarheten med hensyn til hva som er objektet for doktorandens kritikk, kan jeg i stor grad nøye meg med å *vise tilbake til* hva jeg allerede har sagt. For, uklarheten med hensyn til objektet for doktorandens kritikk stammer *dels* fra den gjennomgående uklarhet i problemstillinger (smnl. avsnitt 2 ovenfor); *dels* fra den manglende beherskelse av de arbeidsredskapene som er valgt (smnl. avsnittene 3–6 ovenfor); og *dels* fra den gjennomgående ikke-bruk eller feilbruk av relevant belegg (smnl. avsnitt 7 ovenfor). – Jeg viser til det jeg har sagt om disse tre hovedelementene i min kritikk.

Når vi mer spesielt retter fokuset mot uklarheten med hensyn til objektet for doktorandens kritikk, så er det allikevel en del ytterligere momenter som bør nevnes. Jeg skal trekke fram tre hovedpunkter. For det første det vi kan kalle «doktorandens to konstruksjoner». For det andre manglende nyantering av forholdet mellom Ross, Eckhoff og Sundby. Og for det tredje doktorandens unnlattelse av å reflektere over statusen av Eckhoff og Sundbys begreper om norm og normtyper.

8.2 Doktorandens to konstruksjoner

Doktoranden veksler mellom forskjellige måter å identifisere de standpunkter han kritiserer. Ofte snakker han om «rettspositivisme», «analytisk rettsteori», «normmodellen», eller annet – *som om* disse termene skulle bety det samme, og *som om* det skulle være klart hva de betyr. Ofte knytter han an til Ross, Eckhoff og Sundby. Og ofte er det uklart om han mener at Ross eller Eckhoff eller Sundby holder de oppfatningene som han kritiserer, eller om han kritiserer en navnløs posisjon. Ofte er det forøvrig også uklart om doktoranden refererer eller kritiserer.

Generelt: Bestemte forfattere, uklare posisjoner, referat og kritikk, glir ofte over i hverandre.

Mer spesifikt vil jeg særlig framheve én gjennomgående uklarhet:

Er objektet for doktorandens kritikk de tre nevnte forfattere og deres *faktisk foreliggende* produksjon. Eller: Er objektet for doktorandens kritikk en *konstruksjon* som doktoranden selv setter opp og som egentlig ikke instansieres i noen av de tre konkrete forfatters produksjon? Det svært selektive utvalget i litteraturlisten aksentuerer denne uklarheten (se avsnitt 7.2.2 ovenfor).

Mye tyder på at vi i doktorandens avhandling gjennomgående står overfor *to (sett med) konstruksjoner*. For det første en konstruksjon betegnet «rettspositivisme», «analytisk rettsteori», «normmodellen», eller annet. For det andre et sett med konstruksjoner betegnet «Ross», «Eckhoff», og «Sundby».

Resultatet av denne dobbelte konstruksjon er at vi får en form for *friksjonsløs tenkning* – tenkning hvor det ikke er rom for testing og motbelegg.

For eksempel: Når doktoranden setter som trekk ved rettspositivisme den oppfatning at lover og dommer skal følges *uavhengig av* deres innholdsmessige godhet (sidene 78–79), og når den reelt eksisterende person Eckhoff skriver at dette mener han ikke (se sitat 27), så «løser» doktoranden dette problemet ved å unnlate å trekke inn dette arbeidet av Eckhoff. Emnet for kritikk er ikke lenger Eckhoff, men en tankemessig konstruksjon fra doktorandens side som kalles «Eckhoff». – Eller når doktoranden tillegger Sundby et *behavioristisk og deterministisk syn*, underforstått at Sundby *ikke* anerkjenner at mennesket er fritt i noe aspekt, og når den reelt eksisterende person Sundby skriver at moralsk argumentasjon hverken er eller bør være styrt av regler hvis kriterier determinerer de konkrete avgjørelser (se sitat 62), så «løser» doktoranden dette problemet ved å unnlate å trekke inn disse uttalelsene. Emnet for kritikk er ikke lenger Sundby, men en tankemessig konstruksjon fra doktorandens side som kalles «Sundby». – Eller når doktoranden *identifiserer Sundby med Ross*, og når den reelt eksisterende person Sundby skriver uttrykkelig og prinsipielt at Ross' forutsigelsesteori «stiller saken på hodet» (se sitat 68), så «løser» doktoranden dette problemet ved å unnlate å trekke inn

denne uttalelsen. Igjen: Emnet for kritikk er ikke lenger Sundby, men en tankemessig konstruksjon fra doktorandens side som kalles «Sundby».

8.3 Manglende nyansering av forholdet mellom Ross, Eckhoff og Sundby

Gjennomgående preges doktorandens tekst av en mangel på nyansering i forholdet mellom Ross, Eckhoff og Sundby.

For eksempel hevder doktoranden følgende generelle og grunnleggende setning om forholdet mellom Ross og Eckhoff og Sundby:

[67] «Det er ... i første rekke Ross' analyser og forklaringsmodell som synlig preger dagens norske rettspositivisme ...» (side 47).

Samtidig skriver Sundby, generelt og grunnleggende, følgende om sitt forhold til Ross (*Om normer* side 265):

[68] «Skillet mellom regler og retningslinjer kombinert med det gjennomgående avveiningssynet på juridisk resonnement samt oppmykingen av begrepet om basisnormer, har for meg store konsekvenser henimot en *grunnleggende rettsfilosofisk oppfatning* av de positive (dvs. faktisk gitte) rettssystemer.

Den såkalte «forutsigelsesteorien» – hvis fremste representant her i Norden er Alf Ross – har *ingen tilhenger i meg*. Det å oppfatte rettsvitenskapelige uttalelser de lege lata som forutsigelser av domstolenes handlemåte, *stiller saken på hodet* og innebærer at jusen omvandles til en hypotetisk-deduktiv vitenskap om sosiale fakta. Det kan være praktisk interessant – f.eks. for en advokat – å prøve seg på forutsigelser om domstolenes reaksjoner. Men hverken han eller teoretikeren kommer utenom den normative, bundne argument-avveining som utgjør jusens kjerne. Det er en beherskelse av metoden som *muliggjør* velbegrunnede forutsigelser. Prediksjonsteorien er inadekvat ut fra «Occams razor». Og teorien er inadekvat – en misforstått form for «realisme» – fordi den hviler på et altfor trangt begrep om vitenskapelighet: Jus er *ingen* empirisk vitenskap i vanlig forstand, heller *ingen* deduktiv pseudo-matematikk. Det gjenstår en tredje mulighet.

Denne mulighet – *argumentasjon innenfor kompliserte normstrukturer* – innebærer for jusens vedkommende en begrenset objektivitet ...» (mine uthevninger).

Doktoranden har såvidt jeg kan se ingen henvisninger til eller omtale av denne passasjen hos Sundby. Dette knytter forbindelsen tilbake til hva jeg tidligere sa om utelatelse av eller feilbruk av relevant belegg. – I innværende sammenheng ønsker jeg mer spesielt å fokusere på det forhold at slik utelatelse av relevant belegg i forbindelse med doktorandens forsøk på å avgrense den posisjon som skal kritiseres, forsterker inntrykket av at emnet for kritikk *ikke* er reelt eksisterende forfattere og deres faktiske produksjon, men en tankemessig konstruksjon fra doktorandens side: en tankemessig konstruksjon som kalles «norsk rettspositivisme», «Sundby» eller «Eckhoff».

8.4 Manglende refleksjon over statusen av Eckhoff og Sundbys begreper om norm og normtyper

8.4.1 Generelt

På side 778 skriver doktoranden:

[69] «Det er flere forhold ved analytisk rettsteori som direkte fører til at spørsmålet om en empirisk overprøving av forklaringsmodellen systematisk blir avskåret.»

Til dette er å si at intet begrepsapparat kan hindre at andre prøver det med hensyn til dets virkelighetstilknytning og fruktbarhet. Doktorandens ord «empirisk overprøving» og «forklaringsmodellen» kan her virke misvisende, for svært mye av det jeg antar doktoranden sikter til med «analytisk rettsteori», har ikke form av hypoteser om virkeligheten, men består i begrepsdannelser som tilsikter å kaste lys over forskjellige sider – ofte et ubestemt antall sider – av f.eks. juridisk argumentasjon.

For å knytte an til Eckhoff og Sundby: Sundbys avhandling *Om normer* og boken *Rettsystemer* som Eckhoff og Sundby skrev sammen, består for en stor del av drøftelser av begreper om norm, typer av normer, og hvordan normer virker sammen i forskjellige konkrete sammenhenger. Et interes-

sant spørsmål er hvilke formål disse begrepsdannelser skal tjene. Er de å ligne med verktøy i en verktøykasse; eller til og med: med halvfabrikata til verktøy – eller er de dannet med sikte på forståelse av bestemte punkter, og isåfall hvilke. I noen tilfelle tematiserte Eckhoff og Sundby selv dette spørsmålet. Se f.eks. Eckhoff, i artikkelen ‘Retningslinjer og «tumregler»’, *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1980, sidene 145–63, på side 161:

[70] «[E]nten lovene er formet på den en eller andre måten, anser jeg Sundbys begrepsapparat [dvs. distinksjonen mellom regler og retningslinjer] for å være et nyttig hjelpemiddel ved tolkingen av dem. Det leder tanken i retning av en rekke spørsmål som det er viktig for lovtolkere å ta stilling til: om loven gir anvisning på skjønnsmessige avveininger, om den isåfall gir direktiver om hvilke hensyn som *skal* tas i betraktning eller veiledning om hva som *kan* tas i betraktning, om den setter grenser for hva som er relevant, og om den sier eller antyder noe om de relevante hensyns retning og vekt. Jareborgs tumregelbegrep gir ikke et så fyldig og nyansert skjema over spørsmål som man bør ha i tankene når man tolker lover» (Eckhoffs uthevinger).

Her forstås normteoriens begreper som hjelpemidler til å stille de metodisk relevante spørsmål. Begrepene har en bevisstgjørings- og klargjøringsfunksjon i forhold til konkret juridisk argumentasjon og den metodelære som der forutsettes. Deres verdi er avledet av deres evne til å oppfylle denne bevisstgjørings- og klargjøringsfunksjon.

Slike spørsmål som nå skissert, tar imidlertid ikke doktoranden opp. Hadde han gjort det, ville det blitt klarere at man ikke uten videre kan lese begrepsdannelsene som en «forklaringsmodell», som skal gjøres til gjenstand for «empirisk overprøving», slik doktoranden hevder i sitat 69.

Senere skriver doktoranden på side 782:

[71] «I dette og det neste kapitlet skal jeg meg begrense meg til å drøfte Eckhoffs og Sundbys forklaringsmodell for rettslige beslutninger i lys av Kants moralfilosofi. Jeg tar utgangspunkt [i] hans løsning på Humes problem, fordi jeg har kommet til at Eckhoffs og Sundbys egen løsning bare er forståelig innenfor en kantiansk referanseramme, ...».

Doktorandens bruk av Kant til å belyse Eckhoff er etter mitt skjønn klart uholdbar; jeg viser til det jeg har sagt om dette (avsnitt 4 ovenfor). Her setter jeg dette elementet i parentes, og fokuserer på doktorandens forståelse av *hvilke holdbarhetskriterier som er relevante til forståelse og vurdering av Eckhoffs og Sundbys begrepsdannelser*.

Doktoranden forstår, som vist i sitat 69, «analytisk rettsteori» som en «forklaringsmodell» som skal gjøres til gjenstand for «empirisk overprøving». Dette harmonerer dårlig med å forstå samme teori «i lys av Kants moralfilosofi» og å hevde at teorien «bare er forståelig innenfor en kantiansk referanseramme», slik doktoranden hevder i sitat 71. For, Kants filosofi er ikke gjenstand for empirisk overprøving. Kant spør etter betingelsene for muligheten av erkjennelse og handling. Dermed bygger han bevisst og uttrykkelig på en ny type begrunnelse: transcendental argumentasjon. (Jeg har ovenfor gått ut fra at «analytisk rettsteori» omfatter Eckhoff og Sundby. Doktorandens tekst gir ikke holdepunkt for annet; og hvis det ikke er tilfelle, faller argumentasjonen enda mer fra hverandre i isolerte brokker.)

Doktoranden synes altså å *pendle fritt* mellom helt forskjellige forståelser av Eckhoffs og Sundbys begrepsdannelser om normer. I det ene øyeblikk behandles de som empiriske hypoteser og avkreves empirisk belegg (f.eks. i sitat 69). I det andre øyeblikk er de på nivå med Kants filosofi og hevdes å bare være forståelige innenfor denne (f.eks. i sitat 71).

Innvendingen er her som ellers ikke først og fremst at doktoranden tar feil, men at det man skulle tro var åpenbare problemer ikke drøftes, og tilsynelatende ikke er sett i det hele tatt.

8.4.2 Mer spesifikke utslag

Doktorandens unnlattelse av å reflektere over statusen av Eckhoff og Sundbys begreper om norm og normtyper, gir seg utslag i mange relasjoner. Jeg skal nevne to.

(1) Det doktoranden kaller «rettspositivismens definisjon av rett», skal umiddelbart oppfattes som analytisk

Doktoranden tillegger bl.a. Ross, Eckhoff og Sundby en bestemt definisjon av begrepet 'rett'. Doktoranden sier det slik, på sidene 146–47:

[72] «Moderne rettspositivistiske teorier synes generelt å være bygget opp med utgangspunkt i en mer eller mindre eksplisitt definisjon av et begrep 'rett' som er bygget opp på basis av et begrenset sett av bestanddeler. Definisjonen kan i korthet formuleres som følger: *En hver rettsregel er en norm i et system av plikt- og kompetansenormer.* Jeg vil hevde at rettsteoriene som jeg analyserer, bygger på at denne definisjonssetningen umiddelbart kan forstås som *analytisk*, Analytisiteten vil si at setningen forutsettes å være sann av språklig grunner alene, ...» (Friis Fæhns uthevinger; min understrekning).¹⁹

Denne og lignende uttalelser reiser mange problemer. Blant annet er det uklart hva det skal bety at en definisjon er analytisk. Her setter jeg disse problemene i parentes og fokuserer på at rettspositivister, herunder Ross, Eckhoff og Sundby, ifølge doktoranden vil si at denne definisjonen «*umiddelbart* kan forstås som analytisk, ... [dvs.] at setningen forutsettes å være sann av språklige grunner alene».

Hvis målet er å forstå hva f.eks. Ross, Hart, Eckhoff, Sundby, eller andre, gjør når de skriver om «hva rett er», så leder det etter mitt skjønn tanken i feil retning når man formulerer seg slik doktoranden her gjør gjennom ordet «umiddelbart». – I analysene av «hva rett er» hos Ross, Hart, Eckhoff, Sundby, og andre, finner vi utsagn av forskjellig art: Vi finner definisjoner og karakteristikker, deskriptive og normative. Disse forskjellige utsagnene inngår ofte i noe som synes å være felles mønstre. Til belysning av disse analyseformene kan man benytte begrepene 'eksplikasjon' eller 'rasjonell rekonstruksjon' hos Carnap, eller begrepet om 'mutual adjustment' mellom begrep og fenomen hos Goodman, eller begrepet 'reflective equilibrium' hos Rawls, eller det begrep 'rekonstruksjon og omdefinering' som jeg selv mener gir det mest treffende bilde. – Poenget er imidlertid ikke valget mellom disse begreper, men at *den definisjon av 'rett' som doktoranden*

¹⁹ Se også sidene 170, 196, 197.

tillegger rettspositivister, i beste fall – dvs. i beste fall for doktoranden – kan være en mer eller mindre treffende og oppsummerende karakterisering av lange og komplekse analysemønstre hos forfattere som skriver om «hva rett er».

På denne bakgrunn blir det misvisende å si at forfattere som skriver om «hva rett er» ville akseptere doktorandens definisjonssetning som en setning som vi «*umiddelbart*» skulle kunne innse var analytisk.

(2) Sondringen ‘i normer’–‘om normer’

Doktoranden insisterer på at Eckhoff og Sundby analyserer utsagn om normer, *ikke* utsagn i normer. Se f.eks. side 193, hvor doktoranden sier om Eckhoff og Sundbys bok *Rettsystemer*:

[73] «Det er altså klassene av utsagn *om* normer de analyserer»
(Friis Fæhns utheving).²⁰

Det doktoranden her skriver, representerer etter min mening en misforstått bruk av sondringen mellom utsagn i normer og om normer. – De distinksjoner Eckhoff og Sundby presenterer i sine arbeider, f.eks. vedrørende begrepet ‘norm’ og typer av normer, vedrørende avveininger og retningslinjer, vedrørende begrunnelser ikke bare ovenfra og nedover i systemet, men også nedenfra og oppover i systemet – disse og mange andre av deres distinksjoner er *like relevante* i et førstepersonsperspektiv som i et tredjepersonsperspektiv. Og det er ingen tvil om at dette også var Eckhoffs og Sundbys *egen* oppfatning. – La oss til illustrasjon vende tilbake til sitat 70 ovenfor, fra Eckhoff (jeg må gjenta sitatet her på grunn av understrekninger spesifikke for den inneværende konteksten):

[70] «[E]nten lovene er formet på den en eller andre måten, anser jeg Sundbys begrepsapparat [dvs. distinksjonen mellom regler og retningslinjer] for å være et nyttig hjelpemiddel ved tolkingen av

²⁰ For ordens skyld nevner jeg at doktoranden synes delvis å bygge denne setning på et misvisende sitat fra Eckhoff/ Sundby, nemlig sitatet på side 193 ved note 448, hvor det siste ordet – nemlig «her» – er utelatt. Dermed framstår sitatet fra Eckhoff/ Sundby som mer allment enn det vel er ment som. Dette har imidlertid ikke betydning for drøftelsen i hovedteksten her.

dem. Det leder tanken i retning av en rekke spørsmål som det er viktig for lovtolkere å ta stilling til: om loven gir anvisning på skjønnsmessige avveininger, om den isåfall gir direktiver om hvilke hensyn som *skal* tas i betraktning eller veiledning om hva som *kan* tas i betraktning, om den setter grenser for hva som er relevant, og om den sier eller antyder noe om de relevante hensyns retning og vekt. Jareborgs tumregelbegrep gir ikke et så fyldig og nyansert skjema over spørsmål som man bør ha i tankene når man tolker lover» (Eckhoffs kursivering; mine understrekninger).

Som nevnt: Her forstås normteoriens begreper som hjelpemidler til å stille de metodisk relevante spørsmål. Begrepene har en *bevisstgjørings- og klargjøringsfunksjon* i forhold til konkret juridisk argumentasjon og den metodelære som der forutsettes. Deres verdi er avledet av deres evne til å oppfylle denne *bevisstgjørings- og klargjøringsfunksjon*. – Men det å danne begreper med sikte på bevisstgjøring og klargjøring av hva man selv og andre gjør, er typisk eksempel på tenkning i førstepersonsperspektiv. – På denne bakgrunn blir det etter mitt skjønn helt skjevt å si at Eckhoff og Sundby *ikke* analyserer utsagn i normer.

Mer generelt gjelder at doktoranden etter mitt skjønn legger til grunn et *altfor enkelt og skarpt skille mellom et eksternt og et internt perspektiv*. Termene «eksternt perspektiv» og «internt perspektiv» må nyanseres og presiseres. Men doktorandens manglende refleksjon over sin bruk av nøkkeltermer omfatter også termparene «i normer»–«om normer» og «eksternt perspektiv»–«internt perspektiv».

Mer generelt gjelder også at doktoranden unnlater å peke på prinsipielle uttalelser hos Sundby og Eckhoff som taler sterkt for at de anlegger også et internt perspektiv. Jeg viser f.eks. til sitatene 62 og 68.

9 Avslutning

Som det har framgått av det jeg har sagt, mener jeg det hefter *så* alvorlige svakheter ved doktorandens avhandling at den ikke kan passere; det gjelder etter min mening *også* om man velger den mildest mulige tolking av forskrifter og veiledende retningslinjer for doktorgradsbedømmelsen. Doktorandens avhandling *umuliggjør faglig basert kommunikasjon*. Den undergraver dermed forskning som selvstendig prosjekt, og kan ikke annet enn å stille filosofiens formuleringer og drøftelser av viktige problemstillinger i vanry. Det gjelder også den problemstilling jeg innledningsvis krediterte doktoranden for å forsøke å ta opp: viktigheten av et konsekvent internt perspektiv. Som jeg i detalj har påvist, kan andre forskere som ønsker å ta opp denne problemstilling, ikke bygge noen faglige resultater på doktorandens avhandling. Der ingen faglige resultater er produsert, er det heller ikke rom for det som forskerfellesskapet har en felles interesse i, og som det lever i og gjennom, nemlig uenighet.

Jeg har pekt på fire hovedgrupper av grunnleggende svikt: for det første, uklare problemstillinger; for det andre, manglende beherskelse av de arbeidsredskaper doktoranden selv setter i sentrum; for det tredje, ikkebruk eller direkte feilbruk av relevant belegg; og for det fjerde – og mye som et uunngåelig resultat av de tre første punkter – en svært mangelfull identifisering av objektet for kritikk.

De tre førstnevnte hovedgruppene representerer en svikt i forhold til tre aspekter ved forskning: problemstillingenes rimelige avgrensning og klarhet; beherskelse av de arbeidsredskapene man selv setter i sentrum; og en representativ bruk av belegg, samt en aktiv søken etter motbelegg og alternative tolkinger.

Disse aspektene er i en viss forstand formelle, nemlig i den forstand at de *ikke vedrører enighet eller uenighet i sak*. Men de er ikke formelle i betydningen uviktige, slik som når vi sier at noe bare er en «formsak». Slik jeg ser det, er det bl.a. disse aspektene som konstituerer kjernen i den felles praksis vi kaller «forskning» – ikke bare god forskning, men *forskning rett og slett*.